

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

М. Д. Марінашвілі, М. О. Князян

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ В11 ФІЛОЛОГІЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для здобувачів першого (бакалаврського)
та другого (магістерського) рівнів вищої освіти
спеціалізації В11.055 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – французька

ОДЕСА
ОНУ
2025

**УДК 001.89(81-13)
М263**

Автори:

М. Д. Марінашвілі, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри французької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

М. О. Князян, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри французької філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

І. В. Смуцинська, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу романських мов імені Миколи Зерова Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Н. О. Ткачова, доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри освітніх наук, цифрового навчання та академічного підприємництва Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

*Рекомендовано до видання вченою радою ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 11 від 26 травня 2025 р.*

Марінашвілі М. Д.

М263 Науково-дослідна робота здобувача вищої освіти спеціальності В11 Філологія [Електронний ресурс] : навч. посіб. для здобувачів першого (бакалавр.) та другого (магіст.) рівнів вищ. освіти спеціалізації В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька / М. Д. Марінашвілі, М. О. Князян. – Електронні текстові дані (1 файл : 1,6 МБ). – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2025. – 140 с.

ISBN 978-966-186-364-3

У навчальному посібнику схарактеризовано лексичні та граматичні особливості українськомовного та франкомовного наукового (лінгвістичного) тексту, викладено сутність основних методів і процедур лінгвістичного аналізу. Схарактеризовано методи дослідження сучасних проблем викладання іноземних мов. Наведено основні аспекти організації самостійної наукової діяльності здобувачів, узагальнено вимоги до науково-дослідної роботи здобувачів у закладі вищої освіти, подано рекомендації з методології написання курсової та кваліфікаційної робіт з лінгвістики та методики викладання іноземних мов.

Для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, керівників курсових і кваліфікаційних робіт.

УДК 001.89(81-13)

ISBN 978-966-186-364-3

© Марінашвілі М. Д., Князян М. О., 2025
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. МОВНІ І ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО СТИЛЮ	10
1.1. Основні ознаки наукового стилю	10
1.2. Жанри наукового стилю	15
1.3. Реферат, наукова доповідь, наукова стаття	19
1.4. Мовні особливості наукового тексту	26
1.4.1. Лексика і фразеологія наукового стилю мовлення.....	26
1.4.2. Морфологія наукового мовлення	29
1.4.3. Синтаксис наукового мовлення	35
Питання і завдання для самоконтролю	36
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	37
2.1. Загальні методи наукового дослідження	37
2.2. Основні методи лінгвістичного дослідження.....	39
2.3. Методи дослідження в дидактиці	53
2.4. Етапи проведення дослідження в дидактиці	61
Питання і завдання для самоконтролю	63
РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	65
Питання і завдання для самоконтролю	66
РОЗДІЛ 4. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ	68
4.1. Планування	68
4.2. Критерії відбору фактологічного мовного матеріалу.....	69
4.3. Робота з джерелами наукової інформації	70
Питання і завдання для самоконтролю	73
РОЗДІЛ 5. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ	75
5.1. Композиція роботи	75
5.2. Формулювання висновків.....	77
5.3. Рубрикація тексту	77
5.4. Унаочнення результатів дослідження	79
Питання і завдання для самоконтролю	82
РОЗДІЛ 6. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ	83
6.1. Поняття академічної доброчесності та види її порушень	83
6.2. Перевірка тексту наукової роботи на унікальність і академічна відповідальність.....	84
6.3. Шкала унікальності академічного тексту	86
6.4. Порядок подання апеляції та її розгляду	86
Питання і завдання для самоконтролю	86
РОЗДІЛ 7. ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	88
7.1. Курсова робота	88
7.2. Кваліфікаційна магістерська робота	91
7.2.1. Вимоги до змісту	93
7.2.2. Вимоги до оформлення тексту	93

7.2.3. Вимоги до побудови роботи.....	94
7.2.4. Вимоги до обсягу роботи.....	94
Питання і завдання для самоконтролю	95
РОЗДІЛ 8. ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ	96
8.1. Технічні вимоги до курсових та кваліфікаційних магістерських робіт	96
8.2. Вимоги до оформлення цитат, бібліографічних посилань та списку використаної літератури.....	96
Питання і завдання для самоконтролю	98
РОЗДІЛ 9. ЗАХИСТ НАУКОВОЇ РОБОТИ	99
9.1. Захист курсової роботи.....	99
9.2. Кваліфікаційна магістерська робота	99
9.2.1. Подання роботи до захисту	99
9.2.2. Процедура захисту. Вимоги до доповіді за темою кваліфікаційної роботи	101
9.2.3. Вимоги до мультимедійної презентації наукової роботи	104
9.2.4. Рецензування кваліфікаційної роботи.....	104
9.3. Критерії оцінювання курсових і кваліфікаційних робіт	105
9.3.1. Критерії оцінювання курсових робіт	105
9.3.2. Критерії оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи	106
Питання і завдання для самоконтролю	108
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	110
Додаток А. Зразок завдання до курсової роботи	114
Додаток Б. Зразок завдання до кваліфікаційної магістерської роботи.....	116
Додаток В. Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи.....	118
Додаток Г. Зразок оформлення титульного аркуша кваліфікаційної роботи.....	119
Додаток Д. Приклад оформлення змісту курсової та кваліфікаційної робіт	120
Додаток Е. Приклад «Вступу» кваліфікаційної роботи	121
Додаток Ж. Приклад «Висновків» кваліфікаційної роботи.....	124
Додаток И. Зразки оформлення бібліографічного опису в списку використаної літератури	126
Додаток К. Приклад «Резюме» кваліфікаційної роботи	129
Додаток Л. Зразок подання щодо захисту кваліфікаційної магістерської роботи	131
Додаток М. Приклади доповіді за темою кваліфікаційної роботи	133
Додаток Н. Зразок рецензії на кваліфікаційну роботу	137
Додаток П. Зразок заяви щодо оскарження недопуску роботи до захисту...	139

ВСТУП

Сьогодні формування здатності здобувачів вищої освіти до наукового пошуку є принципово важливою передумовою забезпечення їхнього високого професіоналізму та конкурентоспроможності. У стандарті вищої освіти підготовки бакалаврів філології зазначається про необхідність розвитку загальних компетентностей (ЗК), пов'язаних з дослідницькою діяльністю, наприклад, ЗК13 віддзеркалює вимогу до здобувачів вищої освіти проводити науковий пошук на високому рівні. Крім того, в стандарті заявлені й інші загальні компетентності, що є дотичними до науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти, наприклад, ЗК6, яка передбачає здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел, ЗК7, що орієнтує на виявлення та вирішення проблем, ЗК10, котра відображає готовність до аналізу, синтезу, здатність мислити абстрактно [10, с. 7–8].

Варто наголосити на тому, що вказані вище компетентності актуалізуються в стандарті вищої освіти підготовки й магістрів філології; так, необхідність володіння дослідницькими вміннями відображається в ЗК3 (готовність до організації наукового пошуку, відбору й аналізу інформації), ЗК4 (здатність виявляти проблеми й знаходити оптимальні шляхи їх вирішення), ЗК7 (вміння аналізувати, синтезувати, абстрактно мислити), ЗК11 (змога впроваджувати науково-дослідну діяльність на належному рівні), ЗК12 (готовність виявляти креативність, генерувати інноваційні ідеї) [9, с. 7].

Підкреслимо, що спеціальні компетентності (СК) магістра філології також віддзеркалюють здатність до наукового пошуку: зокрема, СК4 передбачає готовність до проведення студентами на основі класичних і новітніх методологічних принципів наукового аналізу мовного, мовленнєвого, літературного матеріалу з його наступним структуруванням. Ба більше, СК5 актуалізує необхідність глибокого усвідомлення студентами правового, організаційного, методологічного базису проведення досліджень у філологічній галузі (як і в дидактиці), донесення їх результатів до професіоналів та широкої спільноти відповідно до вимог академічної доброчесності, захисту інтелектуальної власності на власні інноваційні ідеї [9, с. 7–8].

Зазначимо, що вказані компетентності віддзеркалюються й у відповідних освітньо-професійних програмах підготовки бакалавра та магістра філології за спеціальністю «Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька», отож володіння здатністю до науково-дослідної діяльності, що передбачене в контексті загальних та спеціальних компетентностей майбутнього філолога, визначає якість його професійного розвитку як дослідника, відкриваючи нові можливості для самореалізації.

Науково-дослідна робота здобувача вищої освіти є обов'язковою, органічною, невід'ємною частиною підготовки фахівців і входить до числа основних завдань закладу вищої освіти, що вирішуються на основі єдності освітнього і наукового процесів.

Головною метою організації і розвитку системи науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти є підвищення рівня наукової підготовки фахівців з вищою професійною освітою і виявлення талановитої молоді для подальшого навчання і поповнення науково-педагогічних і наукових кадрів закладів вищої освіти, науково-дослідних організацій і установ.

Основними завданнями науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти є:

- забезпечення інтеграції навчальних занять і науково-дослідної роботи здобувачів;
- створення умов для розкриття і реалізації особистісних творчих здібностей студентської молоді;
- відбір талановитої молоді, яка проявила здібності та потяг до наукової і науково-педагогічної діяльності;
- підвищення результативності участі здобувачів вищої освіти у науковій діяльності шляхом залучення здобувачів до досліджень з пріоритетних напрямів науки, що пов'язані з сучасними потребами суспільства і держави.

Науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти є «комплексною системою, що має забезпечити безперервну участь здобувачів у науковій роботі протягом всього періоду навчання. Важливою ознакою комплексності є наступність її методів і форм від курсу до курсу, від однієї навчальної дисципліни до іншої, від одних видів навчальних занять до інших» [37, с. 162-163].

Основними формами наукової роботи здобувачів вищої освіти філологічної спеціальності є:

- написання рефератів, курсової роботи;
- підготовка кваліфікаційних магістерських робіт;
- участь у роботі проблемних груп, наукових гуртків тощо;
- виступ з доповіддю на конференціях, семінарах, круглих столах;
- участь у конкурсах студентських наукових робіт й олімпіадах.

Обсяг і складність набутих здобувачами освіти в процесі наукової роботи знань, вмінь, навичок зростає поступово. На першому і другому курсах метою і основним змістом всієї роботи є формування у здобувачів у ході загальнонаукової підготовки перспективних навичок, умінь і набуття елементарних знань щодо виконання наукової роботи, навчання основам самостійної роботи, розвиток нестандартного мислення. На цьому етапі навчання ефективними є реферативна робота і елементи наукових досліджень у

ході практичних занять. Крім цього, навчальним планом за спеціальністю В11 Філологія для студентів факультету романо-германської філології II курсу передбачено виконання і захист курсової роботи з зарубіжної літератури.

На четвертому курсі і, особливо, під час навчання в магістратурі, подальше формування, закріплення і удосконалення знань, вмінь і навичок, розвиток творчого мислення, вміння самостійно приймати і вирішувати конкретні завдання, використання отриманих знань на практиці відбувається, головним чином, у процесі самостійної науково-дослідної роботи здобувачів освіти за індивідуальними завданнями.

Форми і методи залучення здобувачів вищої освіти до наукової творчості умовно поділяють на навчально-дослідну роботу, що впроваджується в освітній процес, проводиться в навчальний час відповідно до навчального плану, та науково-дослідну роботу, що виконується здобувачами освіти в позанавчальний час. Проте, ці види дослідної роботи взаємно доповнюють один одного, виступають ефективною формою міждисциплінарної організації професійної освіти. У контексті інтеграції науки й освіти при підготовці майбутніх фахівців, а також виходячи із завдань нашого навчального посібника, в подальшому викладі будемо використовувати єдиний термін – «науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти» (НДРЗВО).

НДРЗВО є ефективним засобом пізнання дійсності, формування висококваліфікованого й конкурентоздатного фахівця. Це завдання може успішно вирішуватися шляхом системного спонукання кожного здобувача вищої освіти до наукової діяльності в різних формах організації НДРЗВО, що дозволяє здійснювати творчу спрямованість підготовки впродовж усього періоду навчання. Як приклад, здобувачі вищої освіти, починаючи з першого курсу, залучаються до наукової діяльності під час роботи над дослідницькими завданнями зростаючого рівня складності в межах навчальних дисциплін. Поступово дослідження стають більш значущими й змістовними. Здійснюється системна робота впродовж усього періоду навчання, що виражається, насамперед, у підготовці курсових та кваліфікаційних магістерських робіт.

Теми курсових і кваліфікаційних магістерських робіт затверджуються на засіданні кафедри і оприлюднюються на офіційному сайті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. На початку навчального року здобувачі освіти ознайомлюються з їхнім переліком і обирають тему дослідження. Здобувач вищої освіти може запропонувати і свою тему дослідження за умови обґрунтування доцільності її розроблення, враховуючи власні наукові інтереси, що проявилися під час написання попередніх навчальних чи наукових робіт, участі в студентських наукових конференціях тощо. Тематика науково-дослідних робіт відповідає завданням науково-

дослідної теми кафедри. Оскільки Освітньо-професійні програми першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, за якими готуються бакалаври філології і магістри філології в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, передбачають формування здатності до організації навчання й виховання в закладах освіти, розробки занять з іноземних мов, розвитку системи мовних знань, навчання всім видам мовленнєвої діяльності, здобувачам пропонуються також теми курсових та кваліфікаційних робіт з методики викладання іноземних мов.

Успішне проведення наукового дослідження і написання курсової та кваліфікаційної роботи залежить від багатьох чинників, з-поміж яких найважливішим є чітке уявлення про основні вимоги, що висуваються до них. Ці вимоги стосуються, насамперед, наукового рівня роботи, її змісту, структури, форми викладу матеріалу, а також її оформлення.

У зв'язку із зазначеним вище, завданнями цього навчального посібника є:

- поглибити знання загальних ознак наукового стилю та його жанрів, а також особливостей україномовного і франкомовного наукового тексту з лінгвістичної проблематики;
- ознайомити здобувачів зі структурою, змістом та оформленням реферату, наукової доповіді, тез, наукової статті;
- зорієнтувати здобувачів вищої освіти у виборі методологічної бази дослідження;
- викласти принципи організації самостійного наукового дослідження;
- ознайомити здобувачів вищої освіти з чинними загальними вимогами до виконання й захисту курсових і кваліфікаційних магістерських робіт;
- пояснити значення структурних частин курсової і кваліфікаційної магістерської роботи та особливості їх оформлення;
- закріпити навички виконання бібліографічного опису використаних джерел;
- навчити здобувачів вищої освіти сумлінно дотримуватися принципів академічної доброчесності в сфері науки і всіх встановлених вимог щодо оформлення курсової і кваліфікаційної роботи;
- прищепити вміння презентувати в усній формі і аргументовано захищати результати дослідження.

Завдання визначили структуру навчального посібника. Він складається з дев'яти розділів, списку літератури і додатків.

Перший розділ присвячено розгляду основних мовних і жанрових характеристик наукового стилю. Розглянуто характеристики реферату, наукової доповіді, тез і наукової статті.

У другому розділі викладено основні загальнонаукові, лінгвістичні та дидактичні методи дослідження.

Третій розділ містить загальні вимоги до наукового дослідження.

У четвертому розділі розглянуто принципи організації самостійного наукового дослідження здобувача вищої освіти.

П'ятий розділ присвячений загальним принципам побудови наукової роботи здобувача вищої освіти.

У шостому наведено основні види порушення академічної доброчесності в сфері наукових досліджень, висвітлено процедуру перевірки академічного тексту на унікальність і порядок подання апеляції.

У сьомому розділі містяться вимоги щодо структури, змісту, обсягу курсової та кваліфікаційної магістерської роботи.

У восьмому розділі наведено правила оформлення науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти.

Дев'ятий розділ містить відомості щодо правил подання наукової роботи до захисту, підготовки доповіді та процедури захисту перед Екзаменаційною комісією.

У Додатках наведені зразки основних структурних частин курсової та кваліфікаційної роботи, а також зразки супровідних документів.

З огляду на те, що науково-дослідна робота є великою мірою творчим процесом, даний навчальний посібник не претендує на універсальність і вичерпність, але в ньому містяться загальні принципи, основні вимоги до наукового дослідження, які здобувачу вищої освіти необхідно знати і якими слід керуватися при написанні наукової роботи. А деякі практичні рекомендації і конкретні приклади дозволять здобувачам вищої освіти працювати раціонально і уникнути помилок.

Навчальний посібник розроблений на основі відповідних державних стандартів вищої освіти, освітньо-кваліфікаційних характеристик, Освітньо-професійних програм, відповідних чинних офіційних документів ОНУ імені І. І. Мечникова і Державного стандарту щодо оформлення бібліографічних описів. Посібник призначений для здобувачів вищої освіти спеціальності В11 Філологія спеціалізації В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька і має на меті прищепити й розвинути уміння і навички здійснення самостійного наукового дослідження. Навчальний посібник може також бути корисним при читанні курсу «Основи наукового дослідження, академічне письмо та академічна доброчесність».

Автори висловлюють щире подяку рецензентам д. філол. н., професору І. В. Смушинській, д. пед. н., професору Н. О. Ткачовій за критичні зауваження і корисні рекомендації, які були враховані при підготовці цього видання.

РОЗДІЛ 1

МОВНІ І ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО СТИЛЮ

1.1. Основні ознаки наукового стилю

Науковий стиль належить до книжних стилів літературної мови, яким властиві попередня підготовленість висловлювання, ґрунтовна обізнаність з проблемами і темами, монологічність, унормованість мови. Сфера його використання – наукова діяльність, науково-технічний прогрес суспільства, освіта.

Основні ознаки наукового стилю і специфічна мовленнєва системність визначаються позамовними стилеутворюючими чинниками:

а) призначення – віднайдення ідеї, визначення понять і категорій, формулювання концепцій, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікацій, роз'яснення явищ, систематизація знань;

б) зміст стилю – теоретичні відомості та практичні знання про людство, природу і Всесвіт;

в) мета стилю – повідомлення нового знання про дійсність і доведення його істинності (мета коригується в кожному конкретному випадку створення тексту);

г) комунікативне завдання стилю – передавання адресату знань у переконливій і доступній формі.

Основними стильовими ознаками наукового стилю є абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність, однозначність і точність, ясність і об'єктивність викладу, доказовість, логізована оцінність, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки та ін.

Абстрагованість наукового стилю створюється шляхом широкого використання мовних одиниць абстрактного й узагальненого значення, зокрема, абстрактної лексики, слів, що виражають узагальнені поняття та ін. Абстрагованості тексту сприяють не тільки лексичні засоби, а й морфологічні та синтаксичні. Наприклад, у науковому стилі частотність вживання іменників порівняно з іншими частинами мови дуже висока, що визначає іменний характер цього стилю. В узагальнено-відстороненому значенні виступають абстрактні іменники (*категорія, чинник, функція*) та дієслова широкої семантики (*існувати, мати, виявляти, проявлятися*). Це ж значення реалізує граматична форма однини іменників, за якою стоїть не окремий предмет, а поняття про клас предметів: *Знак – це певний емпіричний матеріальний об'єкт, який сприймається на чуттєвому рівні і виступає у процесі спілкування і мислення людей представником якогось іншого об'єкта.*

Узагальнено-відсторонений колорит створюють позачасові форми дієслів, зокрема теперішнього часу постійної дії, абстрактного теперішнього часу або абстрактного майбутнього часу та дієслова третьої особи множини у неозначено-особовому значенні. У науковому стилі дієслова часто використовуються в ролі компонентів дієслівно-іменних сполучень, в яких основне смислове навантаження виражається іменниками (*проводити дослідження, здійснювати аналіз, знаходити застосування* тощо). Це пов'язано з тим, що в науковій літературі визначення понять переважає над назвою дій. Широко вживаються у текстах наукового стилю дієслова-зв'язки (*бути, являти (собой), служити, володіти* та ін.), що також сприяє створенню узагальнено-відстороненого колориту.

На синтаксичному рівні узагальнена відстороненість виражається у виведенні із структури речення суб'єкта дії (агенса) і зосередженні уваги на самій дії. Такими є неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові речення. Крім того, узагальнена відстороненість реалізується шляхом широкого вживання номіналізованих структур, зокрема таких, в яких семантика предиката виражена віддієслівним іменником в синтаксичній позиції підмета чи додатка, а дієслово є формально-граматичним центром речення.

Підкреслена логічність наукового стилю проявляється в послідовності, несуперечливості висловлювання, в його доказовості й аргументованості, побудові мовлення відповідно до законів логіки із збереженням відношень і зв'язків реальної дійсності. Першою умовою логічності мовлення є логічність мислення. Вона передбачає вміння дисциплінувати своє мислення, міркувати послідовно, спиратись на попередні етапи мислення, розвивати наступні, шукати джерела і причини явищ, висувати положення (тези), вміння пояснювати, обґрунтовувати та аргументувати факти, вмотивовувати висновки, що є необхідними умовами логічності мовлення.

Другою умовою логічності мовлення є знання і правильне використання мовцями мовних засобів, за допомогою яких можна точно передати предмет думання і саму думку про нього, досягти смислової зв'язності мовлення, уникаючи суперечливості у викладі матеріалу. Йдеться, насамперед, про граматичну повноту висловлювання, тобто вживання повних, переважно складних сполучникових речень, оскільки сполучники дозволяють членувати зміст і чіткіше передати смислові і логічні зв'язки між частинами змісту і речення. Складні речення є зручною формою вираження складної системи наукових понять, установлення певних відношень між ними: причина і наслідок, доведення і висновки тощо. Тому в текстах наукового стилю здебільшого використовуються складнопідрядні речення. Усі види речень часто ускладнені відокремленими членами речення.

Підкреслена логічність викладу проявляється також у вживанні однорідних членів речення з узагальнювальним словом, які розкривають родові поняття за допомогою вузких, видових понять. Широко вживаються у наукових текстах вставні слова і словосполучення, які увиразнюють логіку мислення, послідовність викладу (*по-перше, по-друге, відповідно, отже* та ін.). Для об'єднання частин тексту, зокрема, тісно пов'язаних логічними зв'язками абзаців, використовуються слова і словосполучення, які вказують на цей зв'язок: *тому, спочатку, потім, насамперед, насамкінець* тощо. Спеціальні засоби вживаються також для вираження заперечення (*проте, тимчасом, але, тоді як, однак, аж ніяк*), причинно-наслідкових відношень (*таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім цього, до того ж*), переходу від однієї думки до іншої, рубрикації тексту (*перш, ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимося на..., розглянувши..., перейдемо до..., важливо зупинитися на..., доцільно розглянути...*), результату, висновку (*отже, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, зазначимо...*). Засобами логічного зв'язку можуть бути займенники, прикметники, дієприкметники (*цей, той, такий, названий, указаний* і т. ін.), а також повтори ключових слів у тексті. Підкресленій логічності і послідовності викладу сприяє також і прямий порядок слів у реченні.

Логічність як комунікативна якість властива всім типам мовлення, оскільки ґрунтується на зв'язку мови та мислення. Виявляється вона в різних функціональних стилях та жанрових різновидах мови, однак у науковому стилі логічності дотримуються найпослідовніше. Її називають *відкритою* (однозначною, без підтексту). Принцип відкритої логічності є основним для організації наукового тексту і виявляється у словосполученнях, реченнях, порядку слів, надфразових єдностях, зв'язному тексті (в тричастинній його композиції – вступі, основній частині, висновках). Отже, реалізацію підкресленої логічності як стильової ознаки забезпечує текстова категорія логічності.

Точність і однозначність наукового стилю формуються на основі зв'язку мовлення з дійсністю і мисленням. Їх можна досягти за умови глибокого знання предмета мовлення, мовної системи і вироблених мовленнєвих навичок. Точність мови – це відповідність змісту мовлення предметно-речовій дійсності, реальним особам і системі понять про них. Точність залежить від вибору слова чи вислову, а також від уміння мовця зіставляти слово, предмет (рід, ознаку, явище) і поняття. Точне слововживання забезпечується знанням системи лексичних значень, розмежуванням значень багатозначного слова, слів-синонімів, омонімів, паронімів. Вживання великої кількості термінів, слів у прямому значенні, обмеження синонімічних замінів творять точність наукового

стилю. Багатозначні слова виступають у текстах наукового стилю лише в одному чітко визначеному контекстом значенні, завдяки чому досягається однозначність висловлювань. Сприяють точності мовлення і відокремлені узгоджені означення, вставні і вставлені слова і словосполучення, різного роду уточнення. Крім того, в науковому стилі багато зносок, посилань, цитат, прізвищ авторів, власних назв, цифрових даних, які аргументують наукові положення і підсилюють об'єктивність та достовірність висловленого.

Оскільки точність тісно пов'язана з підкресленою логічністю, то на синтаксичному рівні вона виражається тими ж самими конструкціями.

Ясність наукового стилю визначають як його зрозумілість. Забезпечується вона точністю та логічністю викладу. Усне мовлення для адресата буде ясним, якщо його мислення встигатиме за мисленням мовця, а ще краще, якщо трохи випереджатиме його, тобто існуватиме ефект очікування. Слухач у такій ситуації адекватно "прочитує" те, що чує, про що здогадується, і нерідко каже: "Я все зрозумів". Ясності усного мовлення сприяють чітка дикція, логічне й фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений і уповільнений ритм, спокійний і ввічливий тон.

На письмі ясності досягають послідовністю викладу матеріалу, що відображає логічне розгортання думки, точним називанням, членуванням тексту на абзаци відповідно до тем, підтем і сегментів думки, повтором домінантних, ключових і наскрізних слів.

Об'єктивність викладу в науковому стилі полягає у зваженості оцінювання ступеня дослідження проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, обґрунтованості результатів тощо.

Об'єктивність впливає із суспільної функції наукового мовлення: вона містить у собі ті елементи знання, які характеризують явища та факти об'єктивної дійсності. У текстах наукових праць вона досягається за допомогою вставних слів і словосполучень, які засвідчують ступінь достовірності повідомлення. Завдяки цим конструкціям той чи інший факт можна подати як достовірний (*справді, достовірно відомо*), припустимий (*треба думати, очевидно*), можливий (*можливо, ймовірно*). Вимогою об'єктивності викладу є вказівка на джерело повідомлення, автора висловленої думки (*на думку науковців, за даними*). Об'єктивність викладу досягається відсутністю особових форм дієслів та використанням форм інфінітива, дієприкметників пасивного стану, безособових предикативних форм, напр.: *треба розглянути, запропонована методика, було проаналізовано*. Суб'єкт дії залишається невизначеним, оскільки вказівка на нього в такому разі не є обов'язковою. Виклад ведеться від третьої особи, основна увага зосереджена на предметові наукового опису, змісті, логічній послідовності.

Лаконічність, стислість наукового мовлення означає вміння уникати непотрібних повторів, надмірної деталізації. Кожне слово і вислів служать тут одній меті: якомога стисліше донести суть проблеми. «Мовна надмірність найчастіше виявляється у вживанні слів і словосполучень, які не мають жодного смислового навантаження: невиправдані повтори, надмірність канцелярської лексики. Канцелярського відтінку, наприклад, надають науковому текстові віддієслівні іменники. Їх краще замінити дієсловами, напр.: для опису – щоб описати, для доведення – щоб довести, для пояснення – щоб пояснити, при визначенні – визначаючи. У сучасних наукових текстах перевагу надають іменниковим конструкціям. Водночас надмірно вживати абстрактні іменники означає ускладнити текст» [17; 18; 20]. Як приклад наведемо такі українські відповідники французьких синтаксичних структур, притаманних науковому стилю : *par excellence* – переважно, *être en contradiction* – суперечити, *avoir lieu* – бути, *effectuer une recherche* – досліджувати.

Іменниковим конструкціям слід віддавати перевагу лише тоді, коли без них неможливо обійтися.

Основними власне мовними особливостями наукового стилю є:

- чітка унормованість (відповідність нормам літературної мови);
- широке використання абстрактної лексики;
- безособовість;
- монологічний характер викладу, зумовлений змістом;
- завершеність та повнота висловлювання;
- тісний зв'язок між частинами висловлювання, логічна послідовність;
- використання лаконічних, але високоінформативних атрибутивно-іменних словосполучень;
- використання умовних знаків та символів;
- первинність писемної форми;
- відсутність підтексту та ін.

Науковий текст кваліфікується як монологічний, але йому, як і будь-якому іншому тексту, властива спрямованість на адресата. Вчений пише для колег з метою передати власні спостереження і висновки, спростувати чи підтвердити попередні дослідження, висловити своє бачення розв'язання якоїсь проблеми тощо. Тому він вступає в діалог, а то й полілог з попередниками та з майбутніми читачами. Діалогічність виражається у використанні запитань – відповідей, проблемних запитань, чужої мови у вигляді цитат, часто з оцінкою наведеної думки, оцінних мовних засобів, вставних і вставлених слів і конструкцій, підкресленого протиставлення різних поглядів на проблему, спростування позицій опонентів тощо.

У науковому стилі добір і поєднання мовних засобів значною мірою залежить від підстилю, змісту наукової праці, мети наукового повідомлення і ситуації. Спільним для більшості текстів цього стилю є використання абстрактної лексики, символів, великої кількості термінів, схем, таблиць, графіків, зразків-символів, часто іншомовних слів, наукової фразеології (стійких термінологічних словосполучень), цитат, посилань, однозначної загальнонавчальної лексики, відсутності тих мовних засобів, які б указували на особу автора, його уподобання (особових займенників, особових форм дієслів, емоційно-експресивних суфіксів тощо).

Наукові тексти мають типову композиційну структуру, яка характеризується багатомірністю і багаторівневістю. Вони послідовно членуються на розділи, параграфи, пункти, підпункти. Проте це не означає, що всі тексти наукового стилю мають однаковий ступінь структурної складності (наприклад, наукова стаття і монографія).

У науковому стилі виокремлюють такі підстилі:

- власне науковий (монографія, стаття, наукова доповідь, повідомлення, тези);
- науково-популярний (виклад наукових даних для нефаківців: книги, статті у неспеціальних журналах, лекції тощо);
- науково-навчальний (підручники, посібники, лекції, словники тощо).

Зберігаючи основні ознаки стилю, кожний підстиль і жанр характеризується своїми особливостями використання мовних засобів. Власне науковий підстиль має інтернаціональні загальнонаукові терміни; науково-популярний – використовує й елементи художнього мовлення (епітети, порівняння, метафори), щоб зацікавити читача; науково-навчальний – характеризується доступністю викладу інформації, спрощеністю системи доведень, програмністю викладу матеріалу, спрямованою на активізацію мислення учня або студента, поступовим, послідовним введенням термінологічної лексики.

Основне призначення власне наукового підстилю – об'єктивувати наукові відомості і кінцеві результати аналітико-синтетичного перероблення даних. Основною функцією є пояснення наукової ідеї. У межах власне наукового підстилю виділяють *науково-інформативний різновид* (реферат, анотація, резюме, огляд) та *науково-довідковий* (довідники, словники, каталоги).

1.2. Жанри наукового стилю

Жанрами наукового стилю є: монографія, стаття, реферат, анотація, дисертація, тези, підручники, посібники та ін.

Монографія – наукова праця (книга), в якій досліджується одна проблема, обмежене коло питань. Монографія передбачає опрацювання великої кількості фактичного матеріалу, переконливих висновків. Автор монографії пропонує власну наукову гіпотезу чи концепцію розв'язання важливої наукової проблеми. У монографії обов'язково мають бути теоретичні розділи, висновки і список наукової літератури.

Стаття – невеликого розміру наукова праця, присвячена певній темі і розрахована на фахівців, які обізнані в цій темі. Друкують наукові статті у фахових часописах або в збірниках наукових праць. Наукові статті бувають *повідомлювальні* (інформують про нові результати дослідження), *оглядові* (аналіз подій, явищ тощо, зіставлення їх, виявлення найважливіших напрямків у розвитку науки), *аналітичні* (всебічний аналіз досить репрезентативних фактів, який виводить на розв'язання наукової проблеми), *дискусійні* (про спірні питання).

Реферат – це короткий виклад великого дослідження (наприклад, автореферат – виклад основного змісту дисертації) або кількох праць з якоїсь наукової проблеми. У процесі його підготовки необхідно опрацювати одне чи кілька джерел, вибрати найцікавіші положення, найяскравіші приклади.

Анотація – стисла характеристика роботи з погляду змісту і призначення.

Дисертація – наукова праця, підготовлена для прилюдного захисту на здобуття наукового ступеня. У дисертаційних дослідженнях відкривають нові напрями в науці, започатковують досі невідомі підходи до розв'язання складної проблеми, вивчають ще невідоме або з'ясовують питання, які забезпечують подальше просування в цій проблемі чи галузі. Дисертація має визначений розмір і чітку структуру, стандартні композиційно-мовленнєві форми, які мають бути наповнені оригінальним змістом дослідження. Наприклад, мовні формули – *актуальність теми дослідження зумовлюється...; наукова новизна роботи полягає...; аналіз дає підстави зробити висновок, що...* – продовжуються і підтверджуються мовними конструкціями, що містять конкретний зміст дослідження.

Тези є одним із найстійкіших жанрів. Це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Обсяг тез може бути в межах 2–5 сторінок машинописного тексту. Тези мають суворо нормативну змістово-композиційну структуру, в якій виділяються: преамбула, основне теоретичне положення, завершальна теза (висновок). Чітке логічне членування змісту тез підкреслюється рубрикацією, а в деяких випадках – і виділенням абзаців під однією рубрикою. У тезах зазвичай не використовують цитати та ілюстративний матеріал. Формулювання кожної тези починається з нового

рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

За змістом тези поділяють на три типи:

1. Тези визначення проблеми (короткий вступ про актуальність теми; огляд існуючих поглядів на проблему чи опис ситуації в предметній галузі; окремі власні думки на цю тему; передбачувані напрями дослідження; висновки).

2. Тези, що висвітлюють результати дослідження (короткий вступ як постановка проблеми; гіпотеза (у разі експериментального дослідження); перелік застосованих методів; параметри вибірки; власне результати; інтерпретація і висновки).

3. Тези, що репрезентують нову методику роботи (вступ, що описує сферу застосування методики; опис існуючих методик; опис результатів застосування, методику оцінювання ефективності; висновки).

Мовностилістичне оформлення тез також має відповідати нормам наукового стилю. Це, зокрема, висока насиченість висловлювання предметно-логічним змістом, термінами і абстрактними словами, недопустимість емоційно-експресивних означень, метафор, інверсій тощо. Тези повинні мати характер модально стверджувального судження чи висновку, а не конкретно-фактологічної констатації. Твердження в тезах мають бути короткими і місткими, обгрунтованими.

Підручник і посібник як жанри науково-навчального підстилю мають багато спільного і відмінного у текстотворенні. До спільних ознак належать: науковість, об'єктивність викладеного матеріалу, відповідність його навчальній програмі, наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу, доступність подавання матеріалу, спрямована на активізацію мислення учнів, студентів; поступове і послідовне введення термінологічної лексики; суворе дотримання норм літературної мови; культура й естетика мовлення.

Відмінність підручника і навчального посібника стосується способів подавання матеріалу і мовного викладу. Підручник містить весь обов'язковий зміст навчального курсу. Навчальний посібник може розглядати не всі розділи, теми, проблеми, а ті, що, на думку автора, потребують особливої уваги, або містити матеріал ширший, ніж передбачає програма. Часто навчальний посібник є першою спробою підручника і в наступних виданнях трансформується в нього.

Крім наведених вище виокремлюють також *студентські наукові жанри*.

1. Реферат – короткий виклад наукової проблеми за одним чи кількома джерелами.

2. Курсова робота – невелика за обсягом дослідницька робота із значною реферативною частиною.

3. Кваліфікаційна (магістерська) робота – це науково-дослідницька робота випускника, яка готується з метою публічного захисту і отримання ступеня «бакалавр» або «магістр». Її автор покликаний продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук, вирішувати конкретні наукові завдання, узагальнювати отримані результати.

Кваліфікаційна робота має узагальнювальний характер, оскільки є своєрідним підсумком підготовки магістра. Водночас це самостійне оригінальне наукове дослідження студента, результати якого мають теоретичне і практичне значення. У процесі написання кваліфікаційної роботи здобувач вищої освіти аналізує наукові факти та доводить їх наукову цінність або практичну значущість.

Усі судження і наведені в роботі дані мають бути аргументованими і точними. Орієнтуючись на читачів з високою професійною підготовкою, автор залучає у свій текст увесь знаковий апарат (таблиці, діаграми, схеми тощо), тобто все те, що становить мову науки.

Курсова / кваліфікаційна робота має відповідати таким вимогам:

- бути актуальною, мати новизну, виконуватись на рівні сучасних досягнень науки;
- бути спрямованою на вирішення практичних завдань майбутньої діяльності;
- стимулювати у здобувачів освіти творчий пошук нових пріоритетних наукових рішень;
- містити огляд наукових і методичних праць, пов'язаних з темою дослідження;
- виконуватися в руслі наукових досліджень керівника, науково-дослідної теми кафедри;
- узагальнювати і розвивати науково-дослідницькі вміння студента;
- засвідчувати коректне ставлення здобувача вищої освіти до використання результатів аналізу та опублікованих матеріалів інших авторів, тобто містити посилання на використані джерела з вказівкою прізвища й ініціалів автора, назви праці, видавництва, місця і року видання, сторінки.

До змістової частини курсової / кваліфікаційної роботи висувають такі вимоги:

- чітка характеристика предмета, об'єкта, мети, завдань, методів дослідження, логічна побудова викладеного матеріалу, опис і аналіз проведеного автором дослідження;
- аналіз монографічної і періодичної літератури з теми дослідження;

- вивчення і характеристика історії досліджуваної проблеми чи окремих питань;
- ґрунтовний аналіз фактичного мовного матеріалу;
- повнота розкриття теми дослідження;
- узагальнення результатів, обґрунтування висновків.

Структура курсової / кваліфікаційної роботи включає: титульний аркуш; зміст; вступ; розділи і підрозділи основної частини; висновки; список використаної літератури; додатки.

Наповнення кожної частини курсової / кваліфікаційної роботи визначається темою. Вибір теми, етапи підготовки, пошук бібліографічних джерел, вивчення їх і добір фактичного матеріалу, методика написання, правила оформлення курсової та кваліфікаційної роботи та її захист мають багато спільного.

Детальніше вимоги до структури, змісту та оформлення курсової та кваліфікаційної роботи будуть розглянуті у подальшому викладі. У наступному параграфі зупинимося на характеристиці реферату, наукової доповіді і наукової статті.

1.3. Реферат, наукова доповідь, наукова стаття

Реферат – це перший крок розвитку в студентів умінь і навичок науково-дослідницької діяльності. Реферат (від лат. *refero* – доповідаю) – це короткий виклад у письмовій чи усній формі основного змісту роботи чи низки робіт, що вивчалися, з аналізом запропонованих шляхів вирішення певної проблеми, а також висловлення про неї власних міркувань автора.

Як правило, реферат готується з певної теми і в ньому узагальнюється декілька праць, присвячених цій темі (підручників, посібників, монографій, статей тощо). Він забезпечує формування навчально-дослідницьких умінь і навичок студентів і є підготовчим етапом до написання курсових і кваліфікаційних робіт, що вимагають проведення самостійної дослідницької діяльності. У рефераті необхідно висловити своє ставлення до аналізованої проблеми, інакше він перетвориться на звичайний конспект.

Метою підготовки реферату є поглиблення й розширення знань, професійної ерудиції; демонстрація вмінь критично осмислювати вивчений матеріал, аналізувати, узагальнювати та описувати власні спостереження; практично реалізовувати теоретичні положення в самостійних розробках.

Робота над рефератом має такі **цілі**:

- розвиток мислення: уміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати та систематизувати опрацьований матеріал, формулювати висновки;

- поглиблення знань студентів з мовознавчих дисциплін та лінгводидактики;
- розвиток умінь самостійно знаходити та опрацьовувати науковий матеріал, користуватися науковими джерелами, довідковою літературою, робити виписки;
- формування вмінь реферування;
- оволодіння основами наукового писемного мовлення;
- формування риторичних умінь – умінь виступати перед аудиторією.
У підготовці та написанні реферату необхідно дотримуватися таких вимог:
- реферат є самостійно виконаною роботою;
- робота виконується на одну з тем, запропонованих відповідно до змісту навчальної дисципліни;
- необхідно вивчити та проаналізувати теоретичні джерела для висвітлення стану, вибору та аргументації досліджуваних питань;
- виявити вміння ставити дослідницьке завдання, визначати мету, узагальнювати й робити висновки, висвітлювати своє бачення описуваної проблеми;
- ознайомитися з відповідною літературою, найновішими публікаціями з проблеми, концентруючи увагу на тих питаннях, що стосуються теми й можуть скласти план майбутнього дослідження;
- подавати теоретичну частину реферату відповідно до укладеного плану, спираючись на думки вчених, глибоко й критично аналізуючи опрацьовану літературу;
- до бібліографічного списку включити теоретичні й практичні роботи, подані в алфавітному порядку й оформлені з урахуванням усіх необхідних вимог;
- у тексті подавати посилання на джерела наведених цитат, демонструючи різні погляди науковців;
- обсяг реферату повинен охоплювати не менше 10 сторінок, без списку використаних джерел та додатків, якщо вони є;
- реферат має бути охайно оформлений, грамотно написаний, відповідати нормам літературної мови (написання цитат, дотримання абзаців, орфографічна правильність тощо) [35].

Структура реферату. Реферативна робота складається з таких частин:

1. Титульний аркуш.
2. План.

3. Вступ, у якому автор обґрунтовує актуальність обраної теми, її практичне значення для мовознавства, стилістики, методики навчання української мови. Вступ передбачає формулювання мети реферування матеріалу з обраної проблеми та конкретних завдань роботи. У вступній частині необхідно вказати прізвища вчених, які досліджували цю проблему.

4. Основна частина складається з одного чи двох-трьох розділів. Кожний розділ нумерується і має свою назву. У цій частині передбачено вивчення та виклад автором існуючих поглядів учених з обраної теми, самостійний аналіз опрацьованої літератури. Автор може запропонувати і свій варіант вирішення досліджуваної проблеми. Важливим у цій частині є посилання на авторів та цитування окремих положень.

5. Висновки відбивають підсумки виконаної роботи, у яких формулюються тези відповідно до завдань, визначених у вступі. Важливим є виклад власних узагальнень, що склалися на основі аналізу наукових праць з досліджуваної проблеми.

6. Список використаної літератури. До списку наводять всі теоретичні та практичні джерела, подані в алфавітному порядку й оформлені з урахуванням усіх необхідних вимог (див. додаток И).

В процесі роботи над рефератом здобувач вищої освіти має продемонструвати вміння аналізувати використану літературу, розкрити своє ставлення до прочитаного, зробити обґрунтовані висновки на основі опрацювання теоретичних положень. Основну увагу необхідно звернути на характер викладення матеріалу, дотримання норм оформлення тексту наукового стилю, якому властиві такі риси: логічність і послідовність, взаємозв'язок між частинами тексту, точність формулювань і визначень, системність у класифікації наукових понять, об'єктів дослідження.

Готуючись до написання реферату, необхідно дотримуватися певних методичних порад. Головними з них є такі:

1. Уважно прочитайте рекомендовану літературу:
 - доберіть у бібліотеці (у систематичному, алфавітному чи предметному каталозі) основну й додаткову літературу та опрацюйте її, при цьому можна скористатися також даними Інтернет-ресурсів;
 - під час читання робіть відповідні записи. Це може бути конспект, короткі записи, окремі цитати тощо;
 - проведіть карткування дібраного матеріалу.
2. Після опрацювання літератури приступайте до написання реферату:
 - складіть план роботи;
 - відберіть і підготуйте матеріали відповідно до складеного плану;
 - уточніть план викладу змісту;

- класифікуйте зібраний матеріал, надаючи йому зручну для аналізу форму;
- перевірте повноту й достовірність зібраних матеріалів;
- критично оцініть матеріали, відберіть ті, що найповніше розкривають тему реферату;
- приступайте до написання рукопису, дотримуючись основних його складових: вступ, основна частина, висновки;
- відредагуйте текст рукопису;
- пронумеруйте сторінки.

3. Підготовка виступу:

- виділіть основні положення реферату;
- уважно перечитайте текст реферату;
- підготуйте звернення до аудиторії [35].

Критерії оцінювання реферату:

- відповідність темі;
- глибина опрацювання матеріалу;
- правильність і повнота використання джерел;
- дотримання правил оформлення.

Зміст і результати наукового дослідження, самостійно виконуваного студентами, магістрантами найчастіше оформлюються малими жанрами наукового стилю: науковою доповіддю, повідомленням на науково-практичних конференціях, науковою статтею.

Наукова доповідь є важливим засобом формування комунікативної компетенції. Її підготовка дисциплінує вчасне виконання наукової роботи, стимулює систематизацію досліdnого навчального матеріалу, стилістичне редагування з метою надання рукопису чіткої логічної структури, викладу власних поглядів на певні питання, висновків-пропозицій. Важливою передумовою публічного виголошення доповіді є опанування майбутніми дослідниками засобів усної і писемної культури наукової мови, таких характерних особливостей, як формально-логічний спосіб виклад матеріалу, наявність спеціальної термінології тощо.

Під час написання та оформлення тексту здобувачам вищої освіти необхідно звернути увагу на смислову завершеність, цілісність, аргументацію основних положень роботи достатньою кількістю фактичного матеріалу, правильне оформлення цитат і посилань, лаконічність викладу; логічну послідовність, стилістичний взаємозв'язок тощо.

З метою розмежування власного бачення проблеми і думки інших авторів доцільно використовувати вирази-організатори наукового мовлення: *на нашу думку; як показує аналіз; погоджуючись з міркуванням...*, доцільними є використання означено-особових зворотів типу *вважаємо, що; маємо на увазі*.

Наукова робота, виступ на конференції вимагають оперувати вміннями добирати епітети до широко вживаних термінів. Зокрема, аналіз проблеми може бути *комплексний, об'єктивний, конкретний, вичерпний, детальний, порівняльний, ретельний, глибокий*; вивчення проблеми – *експериментальне, теоретичне, практичне, дослідне, безпосереднє, спеціальне, систематичне, подальше*; завдання – *першочергові, найближчі, кінцеві, поставлені, вузлові, особливі, конкретні, визначені*; проблема – *наукова, актуальна, важлива, ключова, провідна, гостра, часткова, глобальна*.

З-поміж варіантів характеристики авторської думки пропонуються: *автор розглядає, розкриває, висвітлює, порушує, розв'язує, зупиняється на проблемі; стверджує, аналізує, характеризує, доводить, порівнює, зіставляє, з'ясовує, підкреслює, посилається на, наголошує на важливості, переконаний, вважає, обґрунтовує, схвалює, поділяє погляд, накреслює перспективу* тощо.

Важливим засобом вираження логічних зв'язків є спеціальні функціонально-стилістичні засоби, які вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, перш за все, потім, по-перше*), заперечення (*разом з тим, але, тоді як, однак*), причинно-наслідкові відносини (*таким чином, тому, відповідно до, крім того*).

Мова доповідача повинна бути виразною, граматично правильною, естетично багатою. Працюючи над цим аспектом, студентам доцільно звернутися до порад лінгвістів стосовно розвитку мовної особистості дослідника, його мовного виховання і мовної поведінки. Він повинен постійно збагачувати свій інтелект, вдосконалювати мислення, збагачуватися новими мовними засобами зі сфери свого професійного мовлення і близьких фахів, виробляти увагу до чужого гарного мовлення. Добре продумані вступ і висновки, власний зовнішній вигляд, постава, керування власною поведінкою і поведінкою аудиторії, встановлення контакту зі слухачами, виразність жестів та їх природність, відповідність змісту формі викладу – все це є передумови гарного наукового виступу на конференції. Майбутнім доповідачам буде корисно навчитися складати конспект промови, опанувати "секрети" логічної емоційно-образної виразності. Цікава, продумана доповідь викликає проблемні питання, що стимулюють дискусію і дозволяють студенту-філологу розширити інформацію про зміст теми дослідження, виявити дослідницьку компетенцію, перевірити власні ідеї і оцінити їх достовірність, виявити власні комунікативні якості.

Доповідь дозволяє на широкий загал схарактеризувати предмети, явища, поняття через їх ознаки, параметри, особливості. Підготовка доповіді (монологу) об'єктивно скорочується в часі, полегшується й оптимізується, якщо доповідачеві відомий відповідний алгоритмічний припис (за Г. Н. Онуфрієнко [20]).

1. З'ясуйте мету і завдання свого монологу з урахуванням складу слухацької аудиторії.

2. Уточніть його тему та визначте її змістові межі.

3. Доберіть і ретельно опрацюйте наукову літературу різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним).

4. Складіть деталізований план доповіді (монологу).

5. Визначте проблеми дискусійного характеру та принципи їх презентації.

6. Доберіть фактичний матеріал (у т. ч. можливі таблиці, діаграми, графіки, схеми тощо) до кожного пункту розробленого плану.

7. Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення під час доповіді чи обговорення.

8. Лаконічно й однозначно та відповідно до мети доповіді сформулюйте висновки.

9. Продумайте оригінальну (наприклад, несподівану для слухачів інформацію, що може здивувати їх) вступну частину доповіді.

10. Визначте місця для риторичних і проблемних запитань, логічних пауз тощо.

11. Оформіть у письмовому вигляді матеріали доповіді.

12. Перевірте матеріали доповіді на відповідність основним вимогам: логіці викладу, точності інформації, чинним мовним / мовленнєвим нормам.

13. Виголосіть, не спираючись на текст, окрім плану і цитат, доповідь вдома перед уявними (в цьому разі зробіть відеозапис монолог або запишіть його на диктофон) чи реальними слухачами.

14. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи при огляді відеозапису.

15. Відредагуйте (у разі потреби) текст підготовленої доповіді.

Підготовка і написання наукової статті. Наукова робота будь-якого писемного жанру являє собою оформлений чинними нормативними засобами наукової мови зміст (смісл, сутність) наукових фактів, явищ, теорій, гіпотез, експериментів. Одне з найважливіших завдань дослідження – забезпечити гармонійний зв'язок змісту (тема – рема) та форми (структура, характер, обсяги фактичного матеріалу, класифікація джерел, бібліографічний опис тощо) наукової роботи, щоб віднайти її оптимальну модель з метою адекватного, чіткого й стислого донесення наукової інформації до адресата.

Принципи оформлення наукових робіт ґрунтуються на вимогах, що висуваються до презентації результатів науково-дослідної роботи і які закріплено відповідними чинними нормативними та інструктивними документами.

Безумовно, треба уважно знайомитися зі зразками реалізації цих вимог у вже виданій науковій літературі, над якою працювали (і найчастіше не один рік, якщо робота є ґрунтовною за змістом та обсягом) і автор (автори), і рецензенти, і працівники видавництва, щоб оформити рукопис у відповідності до чинних ДЕСТів та вимог культури наукового писемного мовлення. Зокрема, доречним є насамперед знайомство з культурою оформлення наукових статей (як малого й найпоширенішого жанру наукової літератури) різних видів: а) за змістом (власне наукова, науково-популярна, науково-навчальна, науково-методична, науково-публіцистична); б) за читацьким призначенням (для вузького кола науковців; спеціалістів певної галузі (фаху) або кількох галузей (фахів); широкого загалу науковців тощо); в) за кількістю авторів (один автор, два автори, авторський колектив). Реальну допомогу в організації та належному оформленні наукової роботи молодим дослідникам надає, крім зазначеного, алгоритмічний припис (за Г. Н. Онуфрієнко [20]):

1. Сформулюйте, ретельно обдумавши, основну мету статті.
2. Визначте цілі-сателіти (від лат. *satelles* – супутник, служник, спільність).
3. Чітко сформулюйте та усвідомте завдання статті.
4. Визначте основну проблему (тему) її.
5. Установіть коло підтем з урахуванням їх ієрархії за ступенем важливості.
6. Сформулюйте робочу назву статті за її основною темою (проблемою), визначивши межі теми та обсяги наукової інформації, що має висвітлюватися в ній.

Пам'ятайте! Заголовок статті може називати тему в узагальненому вигляді (а через двокрапку – частину теми, її аспекти, підтеми) та рему.

7. Складіть і запишіть деталізований план (наприклад, питальний) статті.
8. Сформулюйте і запишіть основні тези (як відповіді на пункти питального плану) статті.
9. Сформулюйте і запишіть очікувані (передбачувані) висновки.
10. Продумайте вступну частину статті як обґрунтований виклад актуальності теми (проблеми) дослідження, науково-практичної значущості того, що досліджуватиметься у центральній частині статті, та визначення об'єкта, предмета, методів (методики) дослідження і джерельної бази.

11. Викладіть стисло й адекватно історію вивчення проблеми (питання) в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, проаналізувавши та скласифікувавши ці джерела за ознаками спільних і відмінних поглядів науковців на розв'язання цієї проблеми.

12. Визначте та запишіть дефініції (означення) використовуваних у статті термінів.

13. Складіть і запишіть основний текст статті, спираючись на головні принципи: «від відомого до невідомого/нового», «від простого до складного».

14. Перевірте узгодженість між планом та змістом статті, між назвою, метою, завданнями та висновками, між тезами та їх обґрунтуванням, ілюструванням, між змістом та мовною / мовленнєвою формою.

15. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи на мовному / мовленнєвому рівні та свідомо внесіть відповідні корективи:

- перевірте правильність і точність мовного оформлення заголовка статті;
- перевірте текст статті на відповідність чинним правописним нормам сучасної української літературної мови;
- перевірте текст статті на відповідність вимогам наукового стилю української мови при вербалізації думок.

16. Перевірте точність і правильність оформлення цитацій – буквальних витягів із відповідних наукових джерел.

17. Оформіть бібліографічний апарат статті за обраним / визначеним принципом (внутрішньотекстові, підрядкові, післятекстові покликання) та чинним державним стандартом (див. додаток І). Здійсніть самоконтроль виконаної роботи на всіх її рівнях (змістовому, логічному, мовностилістичному) та, в разі потреби, внесіть необхідні корективи і відредагуйте статтю.

1.4. Мовні особливості наукового тексту

В науковому стилі діють суворі стильові норми, порушення яких свідчить про низький рівень мовно-наукової культури автора. Щоб уникнути цього, необхідно дотримуватися всіх основних вимог стилю і конкретного його жанру.

Специфіка у використанні засобів загальної мови в науковій сфері спілкування зачіпає всі мовні рівні – фонетичний, лексичний, морфологічний, синтаксичний. Розглянемо ті, що реалізуються в україномовному письмовому науковому тексті (за [20]).

1.4.1. Лексика і фразеологія наукового стилю мовлення

Кожна галузь науки оперує визначеними термінами. Це слово або словосполучення, значенням якого є наукове поняття (*флексія, дисиміляція,*

надфразна єдність; flexion, dissimilation, unité superphrastique). Значення термінів пояснюються в енциклопедичних і термінологічних словниках.

Цим специфічним словам притаманні такі **ознаки**: номінативність, наявність точної наукової дефініції, тенденція до моносемії в межах термінологічної системи певної галузі, відсутність експресивних значень, стилістична нейтральність, системність, точність семантики, висока інформативність, переважно вузька професійна сфера поширення, неконотованість, відсутність синонімії, абстрагований, логіко-понятійний характер, системна організація в межах певного термінологічного поля, однозначність, неметафоричність.

Частка термінів у порівнянні з загальноживаною лексикою не однакова в різних жанрах наукової мови. Необхідною умовою наукової мови є правильне, логічне визначення понять, що вводяться термінами.

У суто науковому (академічному) стилі терміни не завжди пояснюються. У наукових творах для широкої аудиторії терміни зазвичай роз'яснюються. Може даватися пряме пояснення терміну, наприклад: "*Просодика – це загальна назва таких ритміко-інтонаційних сторін мови, як висота, гучність голосового тону, тембр голосу, сила наголосу*"; "*La métaphore est une figure de style fondée sur l'analogie et / ou la substitution*". Терміни можуть бути пояснені через синоніми або через пояснення походження терміна, тобто через етимологічні довідки. Визначення терміна може даватися "попутно", тобто в дужках, у виносках. У навчальній літературі, зокрема, в підручниках, терміни найчастіше отримують пряме пояснення.

Термін, як правило, «співвідноситься з одним науковим поняттям і має одну дефініцію. Часто в україномовному науковому тексті зустрічаємо терміни, що походять з іноземних мов: *дискурс, концепт, презентація, трансформація; функціонувати, апробувати, ігнорувати, диверсифікувати, детермінувати, лімітувати; ординарний, ексклюзивний, кардинальний, індиферентний* тощо. Проте, готуючи наукову роботу, слід пам'ятати, що ці слова мають відповідники рідною мовою. Сьогодні поширене таке явище, як **дублетність**, джерелом якого є паралельне вживання власного і запозиченого терміна. Наприклад: *бібліотека – книгосховище; резолюція – рішення; релятивний – відносний; релевантний – істотний, доречний; креативний – творчий; латентний – прихований, неявний; інтеракція – взаємодія*» [23].

У науковому тексті недоцільно без потреби й необхідного обґрунтування подавати термінологію різних галузей. Не завжди можна відрізнити і терміни від нетермінів. Причина в тому, що вузькопрофесійні слова часто переходять у загальновідомі і розширюють значення. Ступінь термінологізації таких слів коливається залежно від галузі науки. Готуючи рукопис наукової роботи, не

бажано також захоплюватися значною кількістю термінів і до того ж власною термінотворчістю.

Крім термінів, у наукових текстах часто вживані **загальнонаукові слова**: *носії мови; цілісний, тотожний, продукувати; sujet parlant, production, unité* і т. д.

У науковому мовленні широко використовується **абстрактна лексика**, яка відображає якість (*продуктивність; compatibilité*), взаємозв'язок (*зумовленість; conditionnement*), дії (*відтворення; représentation*), сукупності (*тематика, проблематика; thématique, problématique*).

Слова використовуються зазвичай в одному значенні, що слугує створенню необхідної точності.

Серед лексичних засобів наукового стилю виділимо також і такі: лексичний повтор, синонімічна заміна, анафора, протиставлення, стилістично нейтральне вживання слів, міжнародні словотворчі елементи, за допомогою яких утворюються терміни (*макро-, макро- – великий, мікро-, micro- – малий, ду, bi- – два; інтер-, inter- – між; мульти- multi- – багато*).

Емоційна та експресивна лексика в наукових текстах може виступати лише формою вираження спеціальних понять. І все ж потреба у виразності мови наукового викладу зумовлює яскраві метафори і епітети, різноманітні риторичні звороти. Дослідники часто вказують, що краса і виразність мови наукової прози полягає саме в точності і стислості вираження думки за максимально інформативної насиченості слова.

Під час написання наукової роботи слід уникати так званого «наукового жаргону» [40], а саме «перенасичення тексту малозрозумілою лексикою, вигадкування штучних назв для тих понять, які можна передати простішими термінами; 2) безпідставного запозичення термінів з інших наук; 3) вживання нових назв для явищ і понять, що вже мають узвичаєні терміни. Крім того, не слід використовувати невмотивовані запозичення замість усталених питомих термінів (*рефлексія* замість *роздум*, *креація – творення*, *симультанний – одночасний*, *арбітрарний – довільний*, *маніфестувати – виявляти*, *вербалізувати – висловлювати*, *кореспондуватися – співвідноситися*). Надмірні запозичення розладжують лексичні норми, порушують рівновагу питомого й чужого, спричиняють різнобій у терміносистемах» [40].

В українському науковому тексті до типових помилок у слововживанні належить не завжди чітке розрізнення паронімів (слів, близьких за звучанням, але різних за значенням), наприклад: *задача – завдання, запитання – питання, професійний – професіональний, рідкісний – рідкий, інформаційний – інформативний, гармонічний – гармонійний*. Слід уникати в науковій роботі і тавтології (повтор спільнокореневих слів): *тривалість захисту триває; це питання досліджувалося в кількох дослідженнях*.

Фразеологія наукового тексту покликана виражати логічні зв'язки між частинами висловлювання (*навести приклади, як показав аналіз, на основі отриманих даних, резюмуючи сказане, звідси випливає, брати участь, розв'язати питання, питома вага, нагальна потреба, привертати увагу, віддавати належне; citer un exemple, tenir compte de, de ce fait, entreprendre une analyse, ce qui revient à dire*) і позначати певні поняття, виступаючи певним терміном.

1.4.2. Морфологія наукового мовлення

Серед найбільш уживаних у наукових текстах віддієслівні іменники (*звернення, застосування, узагальнення, інтегрування; integration, utilisation, analyse*). Своєрідно проявляється в науковому мовленні категорія числа іменників. У науковій літературі поширеним є вживання форми однини замість множини. Ці форми служать для позначення узагальненого поняття чи неподільної сукупності. Їх вживання пояснюється тим, що форми множини мають більш конкретне значення, вказуючи на окремі раховані предмети.

Стосовно прикметників, у науковому мовленні переважають відносні прикметники (*компромісний, аналітична, когнітивний, лінгвістичний, концептуальний, експериментальний; analytique, contextuel, linguistique, cognitif*), форма вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників (*більш вдалий, менш критичний, найбільш доцільний; plus utilisé, le plus fréquent*).

В українській мові вживання якісного прикметника зі словом *самий* (напр.: *самий важливий*) у науковому мовленні не нормативне; правильно вживати *найбільш важливий, найважливіший*.

Про займенники в науковому стилі свого часу добре сказав Віктор Гюго: «L'art, c'est moi; la science, c'est nous» («Мистецтво – це я, наука – це ми»). Займенники маловживані в науковому тексті. Своєрідно виявляється категорія особи: значення особи зазвичай є ослабленим, невизначеним, більш узагальненим. Пояснюється це тим, що в науковому мовленні не прийнято вживати займенник першої особи однини «я» («je»). Його замінюють займенником «ми» («nous» / («on»)). Прийнято вважати, що вживання займенника «ми» («nous») створює атмосферу авторської скромності і об'єктивності: *Ми дійшли висновку ...* (замість: *Я дійшов висновку ...*); *Nous avons effectué la recherche...* (замість: *J'ai effectué la recherche ...*).

Наукове мовлення характеризується значною кількістю дієслівних форм. Серед поширених – дієслово теперішнього часу із значенням позачасовості, яке вживається у першій або третій особі множини (*спостерігаємо, належать; (nous) voyons, (cela) relève*). Недоконаний вид в україномовних наукових текстах позначається складеними формами (*будуть проводитися, буде*

здійснюватися). Доконаний вид утворюється за допомогою префіксів (запропонувати, започатковувати).

В українському писемному мовленні переважає інфінітив та описові лексичні засоби. Інфінітив повинен мати форму на *-ти* (починати, виконувати); закінчення *-ть* вживається тільки в розмовному мовленні. Дієслова третьої особи однини можуть утворювати паралельні форми – повні й короткі: *зна і знає, бува і буває*. У професійному мовленні вживається тільки повна форма: *відзначає, вимагає*.

Поширені в наукових текстах різновидові дієслова дійсного способу. Наприклад:

- зі значенням «аналіз» вчені радять уживати такі дієслова:
простежити; аналізувати, розглядати, розібрати; analyser, envisager, étudier;
- зі значенням «інформування про об'єкт»:
описати, охарактеризувати; décrire, caractériser;
- зі значенням «нове знання про об'єкт»:
виявити, визначити, розкрити; інтерпретувати; relever, dégager, définir, interpréter;
- зі значенням «достовірність інформації»:
довести, аргументувати, обґрунтувати, мотивувати; prouver, argumenter, démontrer;
- «розгляд основних питань»:
розглядати, описувати, аналізувати, називати, розкривати, викладати, висвітлювати; envisager, décrire, analyser, nommer, dégager, étudier;
- «розгляд дослідницького матеріалу»:
доводити, вважати, стверджувати, припускати; considerer, prouver, affirmer, admettre;
- «виділення певних думок»:
виділяти, відзначати, підкреслювати, стверджувати, повторювати, зупинятися, звертати увагу, концентрувати, загострювати, акцентувати; souligner, mettre en évidence, s'arrêter sur, attirer l'attention, noter;
- «узагальнення, підведення підсумків»:
підсумовувати, дійти висновку, узагальнити; formuler des conclusions, généraliser.

У наукових текстах використовуються також зворотні дієслова – в українській мові (у цій статті розглядаються), інфінітиви в поєднанні з модальними словами – в українській і безособові конструкції – у французькій мові (необхідно відзначити, слід підкреслити; подібне вирішення питання є доцільним; *il est à noter, il faut dire*).

Уживані в наукових текстах також і стійкі дієслівно-іменникові сполуки (*брати участь, дотримуватися вимог; prendre part, dresser l'inventaire*), безособові форми на *-но, -то* (*з'ясовано, вмотивовано, вивчено, розглянуто*) – в українській мові і дієслова у пасивному стані (*est décrit, sont transformés, est étudié*) – у французькій мові.

В українському науковому тексті помітна тенденція до уникнення дієприкметникових форм на *-уч-* (*-юч-*): *копіювальний* замість *копіюючий*, *інтегрувальний* замість *інтегруючий*, *констатувальний*, *формувальний*. Російським пасивним прикметникам теперішнього часу в українському науковому мовленні відповідають дієприкметники минулого часу (*желаемый – бажаний, употребляемый – вживаний, приобретаемые – набувані, анализируемая – аналізована*).

Українська наукова мова послуговується і набором підрядних сполучників і відносних слів: *відповідно до того, що; після того, як, у залежності від того, що; внаслідок того, що*.

Уживаючи деякі з підрядних сполучників, скористаймося табличкою.

правильне вживання сполучників	неправильне вживання сполучників
тоді як	у той час як
через те що	у силу того що
для того щоб	з тим щоб
відтоді як, відтоді коли	з того часу як, з того часу коли

З-поміж українських прийменників, уживаних у науковому стилі, звернемо увагу і на такі: **до:** *відповідно до вимог; брати до уваги*; **з:** *дослідження з лінгвістики, знати з досвіду*; **за:** *порівняти за показниками*; **під:** *під час виконання*; **по:** *по черзі*; **через:** *через помилку*. Запам'ятаймо правильність уживання і таких синтаксичних прийменникових конструкцій.

Правильно:	Неправильно:
згідно з теорією	згідно теорії
відповідно до інструкції	у відповідності з інструкцією
лекція з лексикології	лекція по лексикології
незважаючи на це	не дивлячись на це
за формою	по формі
за наявності, у разі	при наявності
тому що, оскільки	так як
деякою мірою	в деякій мірі
залежно від	в залежності від

Серед прийменників *незважаючи на* і *попри* більш уживаним у наукових текстах вважають *незважаючи на* (*незважаючи на помічені недоліки*); прийменники *щодо* і *стосовно* мають тотожні значення, однак у науковому

мовленні перевага надається прийменнику *стосовно* (*стосовно цього питання*).

Доцільним буде навести деякі українські мовні / мовленнєві стандарти-кліше, які можна використовувати при написанні наукової статті, курсової і кваліфікаційної роботи.

1. Мотивація актуальності теми і важливості дослідження

- *Проблема ... перебуває у центрі уваги...*
 - ... заслуговує на особливу увагу...*
 - ... посідає важливе місце...*
 - ... є актуальною...*
 - ... відноситься до найактуальніших...*
 - ... цілком не є вирішеною...*
 - ... є малорозробленою, недослідженою...*
 - ... є дискусійною, не досить розробленою...*
 - ... не була об'єктом спеціального вивчення...*
- *Важливо ... дослідити...*
 - ... описати (здійснити опис)*
 - ... вивчити...*
 - ... встановити...*
 - ... пояснити...*
 - ... систематизувати...*
 - ... схарактеризувати (дати характеристику)...*
 - ... класифікувати ...*
 - ... визначити ...*
 - ... підсумувати ...*
 - ... проаналізувати ...*
 - ... з'ясувати ...*
 - ... укласти ...*
 - ... виявити ...*

2. Історія й сучасний стан розробки питання в науковій літературі

- Прийнято вважати, що ...*
- Загальновідомо, що ...*
- Є думка, що ...*
- На думку (кого?) ... , ...*
- Згідно з поглядом ..., ...*
- Відповідно до концепції ...*
- Як вважає (вважають) ..., ...*
- Існуючі погляди з цього питання можна класифікувати таким чином ...*
- Дослідженням цієї проблеми займалися ...*
- Цих поглядів дотримується (дотримуються) ...*

3. Мета і завдання

- Роботу присвячено проблемі ...*
- Мета дослідження полягає в тому, щоб ...*

Метою є встановити (встановлення) ...
Метою є визначити (визначення) ...
У роботі порівнюється (порівнюються) ...
У дослідженні виявляється (виявляються) ...
У дослідженні вивчається (вивчаються) ...
У роботі з'ясовується (з'ясовуються) ...
Автор розв'язує низку завдань, а саме: ...
Мета дослідження – проаналізувати (описати, схарактеризувати) ...
Метою роботи є дослідження...

4. Виклад суті дослідження

Є підстави вважати ...
Виходячи з передбачення ..., ...
Однією з найважливіших особливостей (чого?) ... є ...
Об'єкт дослідження характеризується такими особливостями: ...
Об'єкт аналізу має такі специфічні якості, як ...
Фактичний мовний матеріал підлягає структуруванню ...
Здійснений аналіз дозволяє згрупувати (класифікувати, узагальнити, уточнити, конкретизувати) ...
За структурою можна виокремити ...
Нами виявлено (з'ясовано, описано) ...

5. Висновки, рекомендації, пропозиції

Таким чином, проведене дослідження (аналіз) підтверджує, що...
Отже, є всі підстави зробити такий висновок: ...
Як підсумок зазначимо, що...
Дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про ...
Відтак, можна стверджувати, що ...
Сформулюємо основні висновки та рекомендації ...
Нарешті, зробимо висновок про...
Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що...
Можна зробити низку висновків...
Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки: ...
Дослідження дало можливість сформулювати такі висновки: ...

У наукових текстах французькою мовою обов'язковими є дискурсивні конектори. Наведемо основні з них:

Les articulateurs logiques

Notion	Articulateurs
1. Pour ajouter un argument	et, aussi, ainsi que, également de même, de plus de la même façon (manière) en même temps de nouveau, encore

- outre + *nom*
 en outre
 d'ailleurs
 par ailleurs
 en ce qui concerne + *nom*, concernant + *nom*
 Pour ce qui est de + *inf ou nom*
 Quant à + *nom*
2. Pour confirmer l'argument (précédent) En effet, ...
 Il est vrai / évident que...
 Il faut admettre que...
 en tout cas
 de toute façon
 sans doute
 sans aucun doute
3. Pour expliquer (illustrer) l'argument précédent Ainsi, Donc
 ..., alors, ...
 ..., d'ailleurs, ...
 ..., par ailleurs, ...
Pour introduire un exemple
 À titre d'exemple = Par exemple
 Prenons un exemple...
 notamment, en particulier
 à savoir
 autrement dit; c'est-à-dire
4. Pour énumérer d'abord / en premier lieu → ensuite / après / en
 second lieu → enfin, finalement
 premièrement → deuxièmement
 pour commencer → pour finir / pour terminer
5. Pour souligner un argument (le mettre en relief) Il est important (de dire que)...
 surtout, particulièrement, en particulier,
 notamment
 avant tout, tout d'abord
6. Pour exprimer l'opposition mais, cependant, pourtant, néanmoins, toutefois
 en revanche
 (bien) au contraire, contrairement à, par contre
 Or
 d'une part – d'autre part, d'un côté – de l'autre côté
 soit ... soit
 tandis que / alors que + *indicatif*
 malgré + *nom*; en dépit de + *nom*
7. Pour exprimer la gradation Non seulement... mais aussi; mais encore, mais en
 plus
 Outre + *nom*; De plus
 En outre, ...
 ... voire ...

8. Pour exprimer la concession Bien que / Quoique + *subjonctif*
Malgré + *nom*
Tout en + -ant (+ tout + gérondif)
pourtant, toutefois / cependant
néanmoins
en dépit de + substantif
9. Pour exprimer la cause a) par une proposition
Vu que ...
Étant donné que ...
Comme
puisque, parce que, car
b) par un nom
Vu
Étant donné
à cause de (+ *argument plutôt négatif ou neutre*)
en raison de, grâce à (+ *argument positif*)
faute de+ *infinitif ou nom*
à force de + *infinitif*
c) par un verbe
X résulte de / découle de / dépend de Y
10. Pour exprimer le but pour que / afin que + *subjonctif*
pour (afin de) + *infinitif*
en vue de
dans le but de ...
11. Pour exprimer la conséquence (déduction) donc, alors, ainsi
c'est pourquoi, pour cette raison
en conséquence, par conséquent
aussi + *inversion du verbe*
provoquer, causer, entraîner, impliquer, produire, susciter
Pour toutes ces raisons
12. Pour exprimer la condition Si
à condition que (+ *subjonctif ou indicatif du futur*)
/ à condition de + *nom*
13. Pour exprimer la conclusion, pour résumer En résumé, ... / En conclusion, ...
Pour conclure, ...
L'essentiel est + de + *infinitif + nom*
En somme, En gros, En bref
Enfin, En fin de compte
Finalement, Pour finir

1.4.3. Синтаксис наукового мовлення

Синтаксис наукового мовлення відзначається книжністю, яскраво вираженим сполучниковим зв'язком, складними конструкціями. Потреба

доводити, аргументувати висловлену думку, з'ясовувати причини і наслідки аналізованих явищ зумовлює використання переважно простих ускладнених (однорідними, відокремленими членами речення), складних речень і, насамперед, складнопідрядних речень. Сміслові взаємини в таких реченнях добре відображають підрядні сполучники (*тому що; внаслідок того, що; у зв'язку з тим, що; незважаючи на те, що; тоді як; à cause de ce que; parce que* та ін.), вставні слова (*по-перше, наприклад, дійсно, зрозуміло, можливо, ймовірно, за даними; par exemple, effectivement, en effet, d'après les données*).

Вважається, що в українській мові активні конструкції речення переважають над пасивними. Пасивні конструкції в українській – це переважно наслідок впливу російського канцелярського стилю, який частково нівелює активність особи. Порівняймо: "Ми виконали роботу" та «Робота виконана нами». У французьких наукових текстах, навпаки, більш вживаними є пасивні конструкції (*la recherche est effectuée, les données sont analysées*).

Органічна пасивна конструкція української мови – безособове речення на *–но, –то*, в якому домінує результативність і не передбачено виконавця: *У роботі комплексно досліджено...; Напрацювання узагальнено ..., Запропоновано нову класифікацію..., Докладно розглянуто...* Відомі випадки інформативної несамотійності головної частини складнопідрядного речення, що служить стереотипною формою логічного зв'язку частин міркування: *Відомо, що...; Слід вказати на те, що...; Необхідно підкреслити, що...*

Питання і завдання для самоконтролю

1. Сформулюйте основні стильові ознаки наукового стилю і коротко схарактеризуйте їх.
2. Назвіть підтипи наукового стилю.
3. Перерахуйте жанри наукового стилю і коротко охарактеризуйте їх.
4. Назвіть і схарактеризуйте студентські наукові жанри.
5. Якими є вимоги до реферату? Структура реферату.
6. Назвіть етапи підготовки наукової доповіді.
7. Якими є вимоги до змісту і оформлення наукової статті?
8. Схарактеризуйте лексичні та граматичні особливості україномовного та франкомовного наукового тексту з лінгвістичної проблематики. Наведіть приклади.
9. Складіть словник термінів, що використовуються у вашій курсовій / кваліфікаційній роботі, з поясненням їх значення (українською и французькою мовами).

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Метод (від гр. *methodos* – шлях дослідження) кваліфікується в широкому розумінні як спосіб організації пізнавальної й дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки; або в більш звуженому значенні як система процедур вивчення об'єкта дослідження та / або перевірки отриманих результатів. У другому значенні метод здебільшого ототожнюється з терміном «методика». Нерідко методика розглядається як конкретне застосування загальноприйнятого методу відповідно до мети й завдань дослідження.

Метод має певні процедури дослідження, які називають прийомами (наприклад, прийомом компонентного аналізу може бути дистрибутивний аналіз, аналіз опозицій, процедура членування словникових дефініцій тощо; прийомом концептуального аналізу може бути етимологічний, зіставний, морфемний аналіз). Прийом може мати статус методу залежно від забезпечення ним конкретного результату дослідження. Якщо процедура є лише етапом іншого методу як системи, спрямованої на досягнення запрограмованого результату, вона кваліфікується як прийом.

Щодо диференціації методів як способів дослідницької діяльності, то найбільш придатним у мовознавстві є їхній поділ на **загальні (загальнонаукові)**, які є дослідницькими операціями з явищами об'єктів будь-якої науки, і **лінгвістичні**, що застосовуються саме в лінгвістиці з метою вивчення її об'єкта та предмета.

2.1. Загальні методи наукового дослідження

«До загальних методів належать *спостереження, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, таксономія, порівняння, формалізація, ідеалізація, експеримент, моделювання* тощо» [22, с. 49].

Спостереження є цілеспрямованим сприйняттям, зумовленим завданням пізнавальної діяльності, головною умовою якого є максимальна об'єктивність, що контролюється шляхом повторного спостереження або застосуванням інших методів. Одним з різновидів спостереження є інтроспекція – самоспостереження. У лінгвістиці самоспостереження на підставі інтуїції дослідника є доволі поширеним і найбільш простим шляхом перевірки гіпотез, однак головним недоліком інтроспекції є її суб'єктивність, що може призвести до неправильної оцінки досліджуваних фактів. До того ж інтроспекція може зумовити канонізацію власної гіпотези й неусвідомлену підгонку під неї матеріалу.

Індукція розглядається як метод узагальнення результатів окремих конкретних спостережень, тобто на підставі вивчення окремих явищ робиться загальний висновок про весь клас цих явищ. У мовознавчих роботах починають досліджувати мовні явища з розгляду одиничних об'єктів, а далі, йдучи від конкретних випадків, приходять до загального положення, тобто науковий пошук рухається від фактів до узагальнення.

Дедукція є методом переходу від загальних тверджень до конкретного умовиводу, знань про одиничне, що перебувають у логічних відношеннях слідування. В основі індукції лежить аксіома: все, що стверджується стосовно всього класу, стверджується і стосовно окремих предметів цього класу. У лінгвістиці дедуктивні методи використовуються щодо встановлення статусу різних мовних одиниць, належності їх до певної частини мови, розряду, категорії за умови визначення загальної кваліфікації ознак статусу, частини мови, розряду, категорії і т. ін.

Гіпотеза (наукове передбачення) є побудовою припущення щодо ознак, закономірностей, способів існування і т. ін. досліджуваного об'єкта. Вона є варіантом можливого розв'язання проблеми, висувається апріорно й потребує перевірки та підтвердження. Подальший аналіз проблеми підтверджує гіпотезу, перетворюючи її на наукову теорію, або спростовує її.

Аналіз і синтез як загальнонаукові методи являють собою діалектичну єдність протилежностей: перший передбачає розділення цілого на частини й опис кожної з частин і зв'язків між ними, другий – поєднання частин у цілісну систему.

Таксономія є методом класифікації досліджуваних явищ і передбачає їхню диференціацію відповідно до принципів двозначної логіки за єдиним параметром. Класифікації можуть мати різні параметри. У такому разі кожне явище матиме набір ознак, кожна з яких представлятиме лише один параметр диференціації, тобто скільки висунуто параметрів класифікації, стільки встановлюється диференціацій. За умови використання принципів багатозначної логіки кожна одиниця таксономії має комбінаторику ознак, причому деякі з них визначаються за принципом наявності / відсутності.

Порівняння використовується з метою вияву спільних і специфічних ознак двох явищ, розбіжностей між ними за певними параметрами. У мовознавстві порівняння є базою порівняльно-історичного, зіставного, типологічного й інших методів.

Формалізація як загальнонауковий метод ґрунтується на встановленні відповідності досліджуваних об'єктів, їхніх ознак і відношень до сталих, добре доступних для огляду й можливих для ототожнення матеріальних конструкцій, які дають змогу виявити й фіксувати сутнісні особливості предмета вивчення.

Формалізація передбачає використання метамови опису. У мовознавстві такими метамовами є мови формальної логіки, мова семантичного запису, різні типи *lingua mentalis* (мови думки), зокрема, пропозиційна, фреймова, ситуаційного представлення і т. ін.

Ідеалізація є процесом мисленнєвого творення ідеалізованих об'єктів на підставі припущення тотожності ідеальної моделі й реального зразка, формулювання ідеалізованих припущень. Вона представляє результат пізнавальної діяльності дійсного стану речей і є важливим засобом створення наукових теорій. У мовознавстві результатом ідеалізації є моделі семіозису, знака, комунікативної ситуації, дискурсу тощо.

«**Експеримент** передбачає емпіричну перевірку гіпотези на практиці, розв'язання проблеми досвідним шляхом на підставі анкетування, опитування, вимірювання, статистичного аналізу й обробки отриманих результатів. У мовознавстві широко застосовується асоціативний експеримент, різні методики експериментальних фонетичних, психолінгвістичних, нейролінгвістичних досліджень» [22, с. 48–50].

Моделювання є сукупністю способів ідеалізації й абстрагування, аналізу й синтезу з метою мисленнєвого й формалізованого представлення об'єктів (оригіналів) дослідження та вивчення на підставі цього представлення відповідних явищ, ознак, процесів, зв'язків, передбачення та з'ясування закономірностей існування й функціонування об'єктів. Моделювання застосовується за умови неможливості чи ускладненості дослідження оригіналів у природному середовищі для визначення їхніх характеристик, оптимізації управління й користування об'єктами, для перевірки гіпотез тощо. Моделлю є будь-яка система, що має мисленнєве представлення, матеріально реалізується і має здатність заміщати об'єкт дослідження так, щоб його вивчення надало нову інформацію про цей об'єкт.

Загальнонауковим вважається також **системний аналіз** – вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, що утворюють систему. У наукових дослідженнях він передбачає оцінку поведінки об'єкта як системи з усіма факторами, які впливають на його функціонування. Цей метод широко застосовується у наукових дослідженнях при комплексному вивченні явищ.

2.2. Основні методи лінгвістичного дослідження

Для отримання об'єктивних результатів лінгвістичного дослідження використовується низка методів наукового дослідження. Термін *методи лінгвістичного аналізу* означає шлях пізнання і витлумачення мовних явищ, що втілюються в певну систему логічних, послідовних дій мовознавця для збору, обробки та узагальнення фактів лінгвістичного дослідження. Будь-який метод

лінгвістичного дослідження зумовлений метою, завданнями й аналізованим матеріалом конкретного лінгвістичного пошуку.

Методи лінгвістичного аналізу використовуються з метою дослідження мови, продуктів мовлення та мовленнєвої діяльності, є спеціальними і мають власну специфіку, на відміну від методів інших наук.

Лінгвістичні методи не є єдиним набором принципів і способів дослідження й опису мовних сутностей. Це швидше сукупність методів, що доповнюють один одного та / або є взаємовиключними. Вони використовуються у різних комбінаціях і в різних пропорціях в окремих лінгвістиках і в конкретних лінгвістичних дослідженнях. До того ж цей набір не є постійним, він безперервно змінюється залежно від наукової парадигми¹, що панує у лінгвістиці в той чи інший період її розвитку.

На думку О. О. Селіванової [22, с. 52], «всі методи сучасного мовознавства можна диференціювати на парадигмальні, міжпарадигмальні, маргінальні й комплексні або комбіновані. Найбільш загальними лінгвістичними методами, які можна назвати *парадигмальними*, оскільки вони позначили зміну домінанти наукових парадигм, є **порівняльно-історичний, структурний, функціональний і конструктивний**. Кожний з цих методів має розгалужену систему прийомів дослідження й опису мови. До того ж окремими методами мовознавства (міжпарадигмальними) можна вважати такі, що ґрунтуються на поєднанні методологічних засад парадигмальних методів, однак виокремлюються за специфікою процедур чи за загальним підходом до аналізу мовних явищ. Так, типологічний і зіставний методи перенесли процедури порівняння на зіставлення різних мов у розрізі синхронії, властивої структурним методам, тобто виникли на межі двох наукових парадигм. Описовий метод можна віднести як до структурних, так і до функціональних методів за принципом синхронічного опису. Окремо варто розглядати методи маргінальних галузей, як-от: психолінгвістичні, соціолінгвістичні, етнолінгвістичні. Чимало методів і методик сучасної лінгвістики є комплексними і комбінують процедури багатьох базових методів і методик маргінальних галузей. Наприклад, концептуальний аналіз застосовує етимологічний, компонентний, дистрибутивний, валентнісний, контекстологічний, текстово-інтерпретаційний аналіз, процедури конструктивного методу, методу асоціативного експерименту, можливо, опитування, анкетування, спостереження тощо».

¹Наукова парадигма – це панівна на кожному етапі історії лінгвістичних учень система поглядів на мову, яка визначає предмет і принципи лінгвістичного дослідження відповідно до культурно-історичного й філософського контексту епохи.

Оскільки в завдання нашого навчального посібника не входить детальний аналіз принципів і процедур всіх методів, які використовуються в лінгвістиці, обмежимося розглядом лише декількох, найбільш розповсюджених в студентських наукових дослідженнях. Детальніше про методи лінгвістичного аналізу див: [13; 19; 22; 44].

Структурний метод як головний спосіб аналізу мови в структуралістській парадигмі представлений різноманітними методиками синхронного аналізу мовних явищ як варіантів складників цілісної системи мови – інваріантів, які перебувають у жорстко детермінованій внутрішній ієрархії відношень. Він служить пізнанню внутрішньої організації мови як системи з притаманними їй інваріантними елементами, що в мовленні співвідносяться з конкретними реалізаціями; відношеннями між елементами, які впорядковують елементи в ієрархію мовних рівнів.

Найбільш поширеними в сучасних дослідженнях є такі структурні методики: 1) *опозиційного аналізу*; 2) *дистрибутивного аналізу*, спрямованого на встановлення характеристик і функціональних властивостей мовної одиниці на підставі її оточення (дистрибуції), представленого одиницями того самого рівня мовної системи; 3) *трансформаційного аналізу*; 4) *аналізу безпосередніх складників*, 5) *компонентного аналізу*, метою якого є встановлення структури значення слова як певним чином організованої сукупності елементарних змістовних одиниць – сем (семантичних множників).

Опозиційний аналіз застосовується при дослідженні системних явищ мови на різних рівнях, що служить для виділення різних класів мовних одиниць, визначення таксономії цих одиниць на підставі їхньої семантично релевантної (суттєвої) розбіжності за однією диференційною ознакою при схожості інших, тобто опозиції.

Опозиції поділяються на бінарні / привативні, градуальні та еквіполентні.

До *привативних* опозицій належать такі, де один член характеризується наявністю, а другий відсутністю диференційної ознаки, наприклад, категорії числа (un livre :: des livres) і роду (un livre :: une table) у французькій мові.

Градуальні опозиції характеризуються різним ступенем однієї ознаки, наприклад, категорію ступенів порівняння прикметників, де кожний член відбиває різний ступень прояву якості, вираженої прикметником (*grand – plus grand – le plus grand*).

Еквіполентні або рівнозначні опозиції характеризуються якісною відмінністю ознаки, а не її наявністю або відсутністю. Наприклад, еквіполентною опозицією у французькій мові є протиставлення іменників істот / неістот (un arbre / un garçon).

Метод опозицій використовується для побудови граматичних категорій або класифікації лексики: віднесення її до різних пластів на основі даних компонентного аналізу.

Дистрибутивний аналіз – це методика встановлення ознак і функціональних властивостей певної мовної одиниці шляхом визначення сукупності сполучуваних з нею елементів дистрибуції (від лат. *distributio* – поділ, розподіл), тобто оточення однакового рівневого статусу (фонем, морфем, лексем тощо) у всіх можливих контекстах.

За допомогою дистрибутивного аналізу виділяють дистрибутивні класи, в які об'єднують одиниці з однаковою дистрибуцією. Дослідники виділяють три типи дистрибуції: *додаткову, контрастну і вільно варіативну*. Додаткова дистрибуція полягає в неможливості мовних одиниць перебувати в однакових оточеннях і зумовлює виділення позиційних варіантів фонем – алофонів й аломорфів або їхніх рядів. Контрастна ґрунтується на однаковому оточенні й розбіжності в значенні одиниць і дає змогу розрізнити дві мовні одиниці-інваріанти. Вільно варіативна дистрибуція визначається однаковим оточенням за умови нерозрізнення форм і значень одиниць, що уможливорює констатацію їх як варіантів, не залежних від позиції.

Дистрибутивний аналіз застосовують у морфології для виявлення граматичних морфем. Наприклад, у словах *silence, silencieux, silencieuxement* виокремлюють мінімальні значимі сегменти: *-e, -ieux, -ment*, тобто морфем. Їхнє категорійне значення підтверджується тим, що вони виражають його і у складі інших слів, наприклад: *silencieux – capricieux; silencieuxement – capricieuxement*. Проте, якщо порівняти форми *silencieux* і *criticable*, можна помітити, що одне й те саме граматичне значення виражається за допомогою різних морфем: *-ieux* і *-able*. Таким чином виявляються аломорфи – позиційні варіанти морфем.

Дистрибутивний аналіз використовують для визначення частин мови. Розглянемо, наприклад, функціонування форми *jaune* у фразях: 1) *Cette fleur jaune me plaît*; 2) *Un jaune entre*; 3) *Il rit jaune*. Його приналежність до тієї чи іншої частини мови визначається саме його дистрибуцією. У першій фразі позиція після іменника *fleur* – це позиція прикметника, у другій фразі наявність артикля вказує на позицію іменника; у третій – *jaune* не супроводжується артиклем і займає позицію після дієслова, яка притаманна прислівнику.

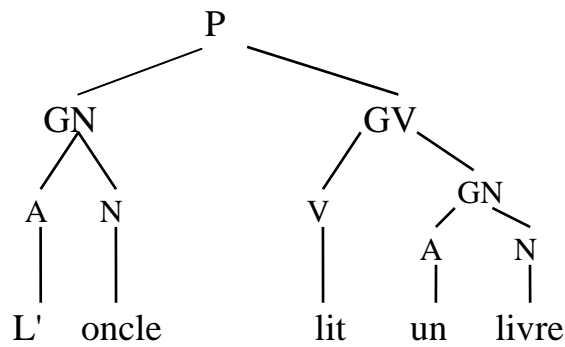
Методика трансформаційного аналізу спрямована на вияв схожості й відмінності між синтаксичними конструкціями шляхом встановлення правил перетворення їхніх ядерних структур і набору таких трансформацій за умови збереження лексичного складу конструкцій і синтаксичних зв'язків їхніх складників. Підґрунтям цієї методики вважається концепція функціональної

транспозиції (трансляції). Процедури трансформаційного аналізу наближені до операційних тестів (проб): опущення, заміни, додавання й перестановки мовних елементів у певних контекстах. Трансформаційний аналіз розглядається як додаток до дистрибутивного методу й методики безпосередніх складників. Зокрема, положення методики безпосередніх складників щодо ядерних і периферійних структур спрацьовує і при аналізі трансформацій: ядерні структури кваліфікуються як елементарні речення, що описують елементарні ситуації і шляхом перетворень (упорядкованого набору обов'язкових і факультативних трансформацій) утворюють похідні, більш складні речення.

Базовим принципом трансформаційного аналізу є встановлення критерію домінації між безпосередніми складниками речення: якщо синтаксичне підпорядкування при трансформаціях зберігається, то між реченнями наявне відношення еквівалентності (*Les nuages cachent le soleil – Le soleil est caché par les nuages*). Трансформаційний аналіз усуває головний недолік методики безпосередніх складників – формалізм, оскільки збереження синтаксичного підпорядкування передбачає й семантичну тотожність. Трансформаційний аналіз застосовується в словотворі при встановленні твірних дефініцій (синтагм, речень) слів за умови синтактикоподібності дериваційних процесів; у лексичній семантиці – для розмежування нюансів значень слів; у граматичній семантиці – для характеристики на підставі трансформаційного потенціалу морфологічних і семантичних ознак лексем, належності їх до певних класів і розрядів; у прикладній лінгвістиці, зокрема, у машинному перекладі і т. ін.

Трансформаційний метод є ефективним засобом усунення семантичної неоднозначності. Наведемо приклад Ж. Дюбуа: смисл фрази *Je crois mon fils malade* можна визначити за допомогою трансформацій: (1) *Je crois que mon fils est malade* і (2) *Je crois mon fils qui est malade*, які, в свою чергу, є результатом трансформації двох різних ядерних фраз: (1a) *Mon fils est malade; je crois cela* і (2a) *Mon fils est malade; je crois mon fils*.

Методика безпосередніх складників являє собою сукупність процедур представлення синтаксичної структури словосполучення (в американському варіанті – фразової структури) або речення у вигляді розкладення цілого на його складники, компоненти яких також можуть бути розкладені на компоненти до рівня кінцевих складників (ultimate constituents; constituents ultimes). Із цією метою застосовується побудова дерева залежностей складників цілого:

або запис за допомогою дужок й індексів: ((Синтаксичний аналіз) (полягає ((у встановленні) зв'язків))). Результатом кожного кроку членування є виокремлення бінарної конструкції, компонентами якої є ядро (головний елемент) і маргінал (залежний елемент), що узгоджується із загальними правилами синтаксичної будови, хоч нерідко важко обмежитися бінарною структурою (у випадках сурядних зв'язків і багатокomпонентного підрядного зв'язку). Методика безпосередніх складників репрезентує речення шляхом виділення двох доміантних вершин (ядерної структури): імені й дієслова, які мають власні групи залежностей подібно до групи підмета та присудка в реченні.

Ця методика передбачає встановлення правил згортки до межі ядерної одиниці або розгортки синтаксичних конструкцій, що було використане у формальних моделях мови, трансформаційній граматиці, математичній лінгвістиці, автоматичному перекладі тощо.

У традиційному синтаксисі ця методика відобразилася в побудові структурних схем складних речень, а в словотворі – у демонстрації послідовності механізму творення слова (наприклад, у методиці Г. Винокура). Намагання використати цю методику щодо тексту, спочатку на рівні контекстуалізації фрази, а потім повідомлення в цілому, привели до виникнення нового напрямку мовознавчих досліджень – аналізу дискурсу. Загальними недоліками методики є її формалізм, відсутність семантичного наповнення і як результат – неможливість розмежування тотожних фразових структур.

Компонентний аналіз є найефективнішим для опису семантичного аспекту значеннєвих мовних одиниць. Його суть полягає в розщепленні значення слова на елементарні смислові компоненти, тобто під час компонентного аналізу значення слова розкладається на його складники. Їх називають по-різному: *сема*, *семантична ознака*, *алосема*, *семантичний маркер*, *семантичний компонент*, *семантичний множник*, *диференційна ознака*, *семантичний примітив*, *компонент значення*. Найбільш поширеним є термін *сема*. За цими компонентами слова різняться між собою або об'єднуються.

Не всі семи за своєю природою і функціями є однаковими. Розрізняють такі види сем: класема, архісема, диференційна, інтегральна, ймовірнісна (потенційна), градуальна (їх кількісна і якісна характеристики в різних лінгвістичних джерелах не збігаються) семи. *Класема* – найбільш узагальнена за змістом сема, що відповідає значенню частин мови (предметність, ознака, дія тощо), її ще називають категоріальною семою. *Архісема* – сема, спільна для певного лексико-семантичного поля чи тематичної групи (час, погода, переміщення, почуття тощо). *Диференційна сема* – сема, за якою розрізняють значення (диференційною семою для *йти* і *бігти* є інтенсивність, для *йти* і *ходити* – односпрямованість / різноспрямованість). *Інтегральна сема* – сема, спільна для двох чи більше значень (так, *marcher*, *courir* мають інтегральну сему 'місце переміщення – земля', *courir* і *voler* – 'односпрямованість'; інтегральною завжди є архісема). *Ймовірнісна*, або *потенційна сема* – сема, яка не характеризує предмет чи взагалі поняття, позначене аналізованим словом, а може виявлятися у певних ситуаціях. *Градуальна сема* – сема, яка не представляє якоїсь нової ознаки, а лише ступінь вияву, інтенсивність тієї самої ознаки, що є і в інших близьких за значенням словах. Так, слова *difficile*, *dur*, *pénible*, *insupportable* протиставлені між собою градуальною семою: різняться ступенем вияву ознаки труднощі. Метод компонентного аналізу оперує поняттям інтегральної семи (спільної для ряду мовних одиниць) та диференційної (відмінної) семи.

Структурна організація компонентів у значенні слова визначається і на основі синтактичних властивостей слова (сполучуваності), які є синтагматичними експонентами сем, а вага сем у компонентній структурі значення – частотністю слів, які сполучаються з аналізованим словом і є експлікантами певних сем. Тому нині компонентний аналіз застосовується не в чистому вигляді, а в поєднанні з дистрибутивно-статистичним. У дослідженні семантичних ознак конкретних, логічно зіставляваних слів невеликих (особливо, закритих) лексико-семантичних груп (терміни спорідненості, види транспорту, темпоральна, метеорологічна лексика, дієслова переміщення тощо) доцільним є використання компонентного аналізу опозитивного (бінарного) типу, а у вивченні синонімічних і абстрактних слів ефективнішим є компонентний аналіз, поєднаний з дистрибутивно-статистичним.

У морфології компонентний аналіз полягає в протиставленні граматичних форм поза контекстом з метою виявлення їх парадигматичних значень. Наприклад, порівняймо: *(nous) parlons* та *(nous) parlerons*. У першому випадку представлена дія, здійснювана у момент мовлення, у другому – вона відноситься до майбутнього. Це первинні парадигматичні значення даних форм. Проте, ми можемо протиставити ці форми іншим, в яких морфема *-ons*

містить інші семи: (*nous*) *parlons* – (*je*) *parle* (тут *-ons* виражає множину), (*nous*) *parlons* – (*que nous*) *parlions* (дійсний спосіб), (*nous*) *parlons* – (*vous*) *parlez* (першу особу). Отже, граматична морфема *-ons* має такі значення: перша особа+множина+дійсний спосіб.

Функціональний метод, розроблений у межах прагматичної парадигми, передбачає дослідження мови в дії, в процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ. Аналіз мовних одиниць всіх рівнів у різних типах контекстів (лінгвальний, паралінгвальний, ситуативний, культурний, психологічний) – це завдання функціональної і комунікативної лінгвістики, як тісно пов'язаних одна з одною. Вони базуються на системно-структурному підході до опису системи мови. У зв'язку з цим деякі лінгвісти поєднують ці два методи у функціонально-комунікативний метод. Він являє собою сукупність дослідницьких прийомів (головні з них – контекстологічний аналіз та інтерпретація), метою яких є верифікація смислу мовних одиниць.

Функціональний метод застосовує методики моделювання функціонально-семантичних полів, контекстуально-інтерпретаційного аналізу тексту, прагматичного й конверсаційного аналізу, аналізу дискурсу, діалогічної інтерпретації тексту тощо (детальніше див. [22]).

До найбільш поширених у нинішній час методів функціональної лінгвістики слід віднести прагматичний аналіз, контент-аналіз, трансакційний аналіз та дискурс-аналіз.

У підґрунті **прагматичного аналізу** лежить поняття мовленнєвого акту, що дозволяє трактувати мовленнєву дію, в якій зосереджені інтенції мовця: запитати, привітати, пояснити, образити, спонукати до дії, висловити співчуття тощо. Сучасний прагматичний аналіз є складним комплексним методом, що органічно поєднує традиційні та новітні теорії та методи. Належний прагматичний аналіз є досить трудомістким процесом, що вимагає широкої філологічної (і не лише) ерудиції. Так, комплексний прагматичний аналіз залучає велику низку методів та прийомів: *аналіз словникових дефініцій та мовленнєвих актів, компонентний та етимологічний аналіз, численні описові прийоми визначення парадигматичних та синтагматичних відношень, дистрибутивний та трансформаційний аналіз, теорія імплікатур, аналіз глибинної та поверхневої прагматичної структури висловлення, методика внутрішньоконцептуального та міжконцептуального мапування, елементи концептуального аналізу, методика фреймового моделювання семантики та прагматики мовних одиниць* тощо.

Контент-аналіз становить сукупність прийомів об'єктивного опису змісту і правил комунікації. Основа контент-аналізу – встановлення елементарної одиниці та об'єктивних характеристик її функціонування у межах

дискурсу (тексту). Такою елементарною одиницею є слово як символ. Більш складною одиницею є тема. Контент-аналіз можна віднести до кількісно-змістових методів дослідження. Він передбачає пошук у тексті мовних індикаторів (одиниць аналізу) певних змістових понять (категорій аналізу), визначення частоти їх вживання, оцінювання співвідношення з іншими одиницями та зі змістом усього повідомлення.

Основні процедури контент-аналізу

1. Виявлення категорій (значенневих одиниць) аналізу. Категорії аналізу обираються на основі робочої гіпотези і завдання дослідження. Категоріями можуть бути: а) поняття, виражені в окремих термінах; б) тема, виражена в тексті; в) суспільна подія, офіційний факт, випадок; г) позиція автора аналізованого текстового матеріалу.

2. Виділення одиниць аналізу (одиниць підрахунків), тобто мовних індикаторів шуканих категорій, групування лексем у групи з приписаним спільним значенням.

3. Визначення вибіркової сукупності. Наприклад, тексти певного друкованого видання за певний період (якщо завданням є дослідити, наприклад, політичну спрямованість цього видання в певний період) або публікації певного автора (якщо гіпотеза дослідження стосується цього автора) і под.

4. Розробка таблиці контент-аналізу (процедура дослідження).

5. Обробка масиву даних. Оцінювання міри присутності (в абсолютних і відносних величинах) категорій у досліджуваних текстах, визначення взаємозв'язків між ними.

6. Підсумок (просто інформація або якісний аналіз).

«Найчастіше контент-аналіз застосовують у дослідженні соціальних оцінок в інституціональних типах дискурсу (політичному, адміністративному, юридичному, релігійному, діловому, рекламному, науковому і т. д.) та міжособистісному спілкуванні» [19].

Сутність *транзакційного аналізу* полягає у вивченні міжособистісних стосунків з опертям на засоби лінгвального і паралінгвального (жести, міміка, постава тіла) кодів та з урахуванням психологічних ігор, в яких виявляються «его-стани» мовця, та сценаріїв, відповідно до яких часто підсвідомо діють учасники спілкування.

Дискурс-аналіз ставить за мету дослідження мовленнєвої діяльності людини з урахуванням соціального, психічного, культурного контексту. В основі дискурс-аналізу лежить поняття інтеракції, соціальної взаємодії. Засоби мовного коду розглядаються не як сукупність універсальних смислів, а як сфера дій, за допомогою яких люди в повсякденній практиці впливають на поведінку, думки й емоції оточуючих. При цьому акцентується взаємозв'язок між

мовленнєвими діями і соціально-культурним контекстом.

Конструктивний метод також є загальним методом лінгвістики, що передбачає побудову й конструювання об'єкта дослідження у вигляді спрощеної, гіпотетичної абстрактної схеми. Зокрема, він покладений в основу моделювання позиційних схем сучасного семантичного синтаксису на підставі граматики залежностей Л. Теньєра. У лінгвістичній семантиці застосовуються конструктивні методики інтерпретації значення за допомогою визначення елементарних складників і зв'язків між ними (семантичних графів), прийомів комбінаторики слів, семантичних примітивів, моделей когнітивної семантики. У лінгвістиці тексту, теорії комунікації, перекладознавстві конструктивні методи застосовуються при моделюванні тексту, комунікативної ситуації, ситуації перекладу тощо.

Описовий метод нерідко ототожнюється зі структурним методом. Він являє собою сукупність процедур інвентаризації, таксономії й інтерпретації досліджуваних мовних явищ на певному етапі розвитку мови (у синхронії). Однак описовий метод виокремлюється не всіма лінгвістами, оскільки опис структур, ознак мовних одиниць і характеристик мовних явищ застосовується і в інших методах. Мовознавці подають описовий метод як послідовність етапів: 1) виділення одиниць аналізу (інвентаризації); 2) членування виділених одиниць на менші складові одиниці (сегментації); 3) класифікації одиниць (таксономії); 4) вияву ознак груп таксономії (інтерпретації).

Описовий метод застосовує прийоми **внутрішньої й зовнішньої інтерпретації**.

Внутрішня інтерпретація передбачає класифікацію досліджуваних одиниць за певною матрицею параметрів (наприклад, таксономія морфем за місцем і роллю у слові, за представленістю, за участю у слово- й формотворенні, за продуктивністю й частотністю); парадигматичну методику, що розглядає парадигматичні зв'язки одиниць, зокрема, її опозиції; синтагматичну методику, яка вивчає сполучуваність одиниць і т. ін. Зовнішня інтерпретація демонструє зв'язки мовної одиниці з позначеною нею реалією, категоріями свідомості, мислення, психічними функціями, вищою нервовою діяльністю людини, сферою й ареалом уживання, ситуацією позначення тощо. Мовознавці розглядають такі прийоми зовнішньої інтерпретації, як референційне співвіднесення, формування тематичних груп, логіко-психологічні, варіантно-мовні, ареальні, артикуляційно-акустичні і т. ін., хоч виділення їх є непослідовним і потребує окремих методологічних розвідок. До зовнішньої інтерпретації віднесені і прийоми міжрівневої інтерпретації, які встановлюють можливості застосування одиниць одного рівня мови до опису одиниць й явищ іншого (наприклад, словотвірні одиниці використовуються при

морфологічному описі, словоформи й частини мови при аналізі синтаксичних одиниць). Описовий метод став підґрунтям для створення граматики мови, тлумачних, антонімічних, синонімічних, фразеологічних, орфографічних й інших словників, різних теорій знакової природи мови, її зв'язків з суспільством, мисленням тощо.

Зіставний метод, як головний метод контрастивної лінгвістики, спрямований на вияв спільних і специфічних рис зіставляваних мов на всіх рівнях і в мовленні, тексті за принципом синхронії. Зіставний метод застосовується з різною метою: поглиблення знань про одну з мов на тлі другої, вияву особливостей взаємодії мов у процесі оволодіння другою мовою, встановлення характерологічних рис сімей і груп мов, прогнозування інтерференції мов, визначення оптимальних засобів оволодіння іншою мовою тощо. Об'єктом зіставного аналізу можуть бути фонемні, склади, лексичні одиниці, граматичні категорії, номінативні структури, синтаксичні конструкції, тексти.

Зіставний метод ґрунтується на загальному механізмі порівняння двох мов. Операцію порівняння використовують і порівняльно-історична лінгвістика у вигляді порівняльно-історичного методу, що вивчає генетичну спільність мов в їх розвитку; ареальна лінгвістика як галузь соціолінгвістики, яка розглядає вторинну спорідненість мов, мовні союзи незалежно від їхньої генетичної спільності; та лінгвістична типологія, яка встановлює мовний тип з метою класифікації мов світу шляхом типологічного аналізу. Зіставний аналіз двох мов насамперед передбачає визначення критерію, еталона зіставлення, вибір якого залежить від мовного рівня обраних об'єктом одиниць і який повинен ґрунтуватися на принципі однопорядкової й однорівневої конфронтації. На кожному рівні встановлюються свої критерії зіставлення: системи фонем або їхніх диференційних ознак на фонетичному рівні, значення лексем на лексичному рівні, функції форм і граматичні категорії на морфологічному рівні, позиційні схеми та структури речень на синтаксичному рівні тощо.

Методики зіставлення різноманітні. Так, фонетичний рівень зіставлення мов оперує особливостями артикуляційної бази мов і списком диференційних ознак фонем. Генеративна граMATика пропонує як еталон зіставлення глибинні структури, сформовані за універсальними правилами вродженої бази лінгвістичних знань. Порівняння на основі цих структур поверхневих структур у двох мовах дає змогу встановити властиві цим мовам правила трансформації й обмеження на них. На словотворчому рівні пропонуються критерії словотвірних типів, формантів, ономасіологічної структури, внутрішньої форми. На лексичному рівні широко застосовується як критерій компонентний склад значень порівнюваних еквівалентів. Функціональна лінгвістика дає змогу

зіставити категорійну ієрархію мов і засоби її репрезентації шляхом методики польового моделювання, критерієм якої є інваріантна домінанта полів (смыслова функція). Когнітивне спрямування зіставних досліджень зумовлює використання критерію концептуалізації (специфіки етноконцептів, що виявляються в мові й мовленні). Вагомими є також лінгвостатистичні методики зіставного аналізу. Зіставлення текстів передбачає залучення функціональних методів (контекстуально-інтерпретаційного та прагматичного аналізу), які доповнюють зіставлення оригіналу й перекладу на підставі різних типів еквівалентності, адекватності і т. ін.

Концептуальний аналіз. Основним методом дослідження мовних одиниць у когнітивній лінгвістиці є концептуальний аналіз, який спрямовано на розкриття механізмів мовної діяльності в її нерозривному зв'язку з мисленням та реальністю. Метою когнітивних досліджень є «побудова через системний опис концептів певної мови за допомогою лінгвістичних засобів інтегральної картини процесів мовлення, мислення та інтелектуальної поведінки людини, тобто концептуальних картин або моделей світу. Тому, концепти є ніби ідеальними одиницями свідомості, що становлять частину загальної концептуальної моделі світу людини чи нації» [11, с. 33].

Концептуальний аналіз лексики базується на традиційному семантичному аналізі, який розглядає сутність лексичного значення як інгредієнта мовної структури та спрямовує увагу на роз'яснення семантики знаку, на експлікацію зв'язку між ним та об'єктами оточуючої дійсності. В межах когнітивної лінгвістики значення перестає розглядатися як сутність, яка складається з елементарних семантичних ознак, упорядкованих ієрархічно за родо-видовим принципом. Воно описується як структура, яка складається з двох рівнів: зовнішньої, поверхневої семантики та глибинного семантичного (концептуального) рівня мовних одиниць. Дослідженню підлягає саме концептуальний прошарок семантики – рівень ментальних сутностей, які структурують та обумовлюють зміст лексичних одиниць. Концептуальний аналіз не є тотожним семантичному : при наявності точок перетину, їхні кінцеві цілі все ж-таки відрізняються. Семантичний аналіз спрямовано на експлікацію семантичної структури слова, тоді як когнітивний аналіз є пошуком тих спільних концептів, що підведені під один знак та визначають буття знаку як відомої когнітивної структури. Семантичний аналіз пов'язаний із роз'ясненням слова, а концептуальний спрямований на знання про світ. Специфічними ознаками концептуального аналізу є :

1) залучення до сфери своїх інтересів не лише лінгвістики, а й культурології, історії, психології, філософії тощо та, крім аналізу словникового значення, особистого та етнічного досвіду, асоціацій носіїв мови та культурно-

національного контексту ;

2) розкладення досліджуваної одиниці не на семи, а на актуальну ознаку, буквальний смисл, на предметно-образний зміст, поняттєвий і ціннісний складники тощо [11, с. 34].

Під час проведення концептуального аналізу семантичні компоненти значення співвідносяться між собою та об'єднуються в складі цілісної моделі – концептуальної структури. Таким чином, семантичний аналіз дає дослідникові той матеріал, який підлягає подальшому аранжуванню у складі шуканої концептуальної моделі. Отже, на відміну від семантичного аналізу, концептуальний аналіз пов'язаний з усвідомленням сутності самого вербалізованого концепту, що стоїть за лексичною одиницею, з встановленням засобу організації концепту в мисленні та з розробкою принципів концептуального моделювання значення.

Аналіз ментальних репрезентацій у лінгвістиці спирається на дві лінії:
а) розгляд того, як вживаються слова, що відповідають конкретному поняттю;
б) зіставлення засобів визначення поняття та непрямих його характеристик.

В сучасній лінгвістиці використовуються такі *методики* аналізу концептів :

- *Методика ключових слів*. На матеріалі текстів, що презентують вживання ключового слова (імені концепту), досліджується лексична сполучуваність певної мовної одиниці і далі встановлюються важливі риси відповідного концепту.

- *Аналіз словникових дефініцій ключового слова*. Із тлумачень різних словників робиться вибірка всіх потенційних характеристик концепту.

- *Вивчення багатозначності слова* в процесі його розвитку. Основна увага приділяється черговості появи нових рис і значень концепту, що визначають цей розвиток.

- *Аналіз паремій* передбачає дослідження і прислів'їв та приказок, що містять ключове слово, і тих, що містять оцінку концепту.

- *Контрастивний аналіз* еквівалентних за прямим значенням лексем різних мов має на меті виявити національно-культурну специфіку концепту.

- *Опис концепту, як набору певних ознак*, необхідних для зарахування їх у певний клас.

- *Виділення індивідуальних авторських концептів* шляхом аналізу текстів художніх творів.

Проблема методу концептуального аналізу ускладнюється тим, що концепт представлений розгалуженою системою складників (лексемами (зокрема асоціативні зв'язки), фраземами, міфологемами й культурами, пареміями, прецедентними текстами, біблійними ремінісценціями, науковими

термінами, художніми дефініціями тощо), а також може містити невербалізовану частину.

Застосування математичних методів у лінгвістиці. Розрізняють кількісні та статистичні методи. *Кількісні методи* зводяться до простого підрахунку частоти вживання мовних одиниць. *Статистичні методи* передбачають використання різних формул для виявлення правил розподілу мовних одиниць у мовленні, для виміру зв'язків між мовними елементами, для встановлення тенденцій у розвитку та функціонуванні мови і для встановлення залежності між якісними й кількісними характеристиками мови. Математичні методи мають самостійну цінність у дослідженні мови і, крім того, можуть входити як складова частина в інші методи.

Основна увага *лінгвостатистики* звернена на дослідження того, що в мові визначається правом вибору мовця, а що зумовлено її іманентною структурою, і як ці два параметри кількісно співвідносяться між собою.

Статистичні методи широко застосовуються в лінгвістиці. У лексикографії статистику застосовують для складання частотних словників (в яких слова розташовані не за алфавітом, а за спадом частот, тобто першим іде найбільш частотне слово, за ним слово нижче рангом за частотою від першого тощо), що допомагають відібрати найуживану лексику (так звана *статистична лексикографія*).

Крім того, статистичні методи відіграють важливу роль у прикладній лінгвістиці (автоматична обробка природної мови і мовлення, створення систем машинного перекладу, електронних словників і т. д.), психолінгвістиці, соціолінгвістиці, порівняльно-історичному мовознавстві, прагмалінгвістиці і т. д.

Основним об'єктом застосування кількісних методів є текст. Кількісні показники дають певну інформацію про самі тексти. На тому факті, що відмінності між мовними стилями і жанрами носять переважно статистичний характер, заснована так звана *статистична стилістика*. З іншого боку, кількісні методи, застосовані до текстів, відкривають шлях до вивчення самої мови, оскільки сегменти текстів, що є об'єктами підрахунків, співвіднесені з одиницями мови. Кількісні методи дозволяють кількісно описувати поведінку різних мовних одиниць (фонем, морфем, слів) в тексті: частоту вжитку одиниць, їх розподіл в текстах різного жанру, сполучуваність з іншими одиницями і т. п. Разом з цим накопичується узагальнена кількісна інформація про класи одиниць, про мовні конструкції (наприклад, дані про середню довжину слова або речення, про частоту вжитку граматичних форм в тих або інших синтаксичних функціях і т. п.). Така інформація поглиблює опис одиниць мови.

Кількісні методи в мовознавстві передбачають дослідження великих масивів текстів, тому для їх застосування великого значення набувають засоби доступу до текстових даних, що допускають багатократне звернення до них. До таких засобів відносяться електронні бази даних, підготовлені за допомогою ЕОМ (частотні словники, конкорданси – словники, що фіксують всі контексти вживання слова, і т. п.).

Використання тих чи інших методів у наукових дослідженнях з лінгвістики залежить від мети і завдань роботи, від специфіки досліджуваного матеріалу. Як правило, вони застосовуються комплексно. Наприклад, в роботах з лексикології – це методи лінгвістичного опису, аналізу і порівняння словникових дефініцій, компонентного аналізу, контекстуального аналізу, а також дистрибутивного аналізу і трансформацій. У дослідженнях зі стилістики використовують зіставний метод, метод контекстуального аналізу, трансформаційні методи, а також кількісний метод. Як конкретний приклад наведемо методи, на основі яких здійснено дослідження «Мовностилістичні особливості творення портрета персонажа у франкомовному художньому тексті (на матеріалі романів ХХ ст.)». Для досягнення поставленої в роботі мети використано такі методи: *аналіз словникових дефініцій* – з метою виявлення номінативних особливостей лексичних одиниць на позначення словесного портрета персонажа в художньому тексті; *компонентний аналіз* – для визначення семантичних складників досліджуваних лексичних одиниць, *описовий метод* – для з'ясування структурно-семантичних характеристик портрета персонажа у досліджених художніх текстах; *контекстуально-ситуативний* та *інтерпретативний аналізи* – для виявлення значущих текстових елементів, контекстуально збагачених додатковим поняттєвим та емоційним змістом у створенні образу персонажа.

2.3. Методи дослідження в дидактиці

У дидактиці наукові методи можуть бути віднесені до таких основних груп: *теоретичні, емпіричні, методи математичної статистики*.

Теоретичні методи репрезентовані такими, що є єдиними для лінгвістичної та дидактичної науки, а саме: аналіз філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних, методичних наукових праць, синтез, порівняння основних позицій, абстрагування, систематизація, класифікація, узагальнення наукової інформації, що дає змогу розкрити сутність та структуру ключових понять дослідження.

До того ж ці методи використовуються дослідниками, щоб обґрунтувати

- *структурно-функціональну модель,*
- *педагогічні умови,*

- *технологію* формування певної компетентності / вмінь / якостей тощо у здобувачів освіти,
- *систему методичних прийомів*.

Наголосимо на тому, що *структурно-функціональна модель* педагогічного феномена (певної компетентності, якостей особистості, системи її знань та вмінь) допомагає репрезентувати його як цілісну систему з основними структурними компонентами та функціями. Така модель у дидактиці дозволяє створити комплексне уявлення про зміст, основні складники досліджуваного педагогічного феномена, його характеристики, засоби діагностування рівня його сформованості в учнів / студентів. До того ж модель містить й теоретичні підходи та принципи розвитку заданих компетентностей, знань, умінь або якостей у здобувачів освіти.

Отож структурно-функціональна модель містить основні блоки, серед яких базовими є, наприклад:

- *цілеутворювальний* (визначення мети впровадження моделі);
- *методологічний* (аналіз теоретичних підходів до формування певних компетентностей / умінь / якостей у здобувачів освіти);
- *концептуальний* (репрезентація змісту та ключових компонентів досліджуваного феномена);
- *організаційний* (висвітлення методичного інструментарію формування у здобувачів освіти передбаченого феномена);
- *діагностувальний* (визначення критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості в учнів або студентів компетентностей / умінь / якостей);
- *результативний* (підсумок щодо досягнення запланованої у цілеутворювальному блоці мети).

Натомість *педагогічні умови* представляють систематизовані заходи з формування якогось феномена; саме вони передбачають певні методи та форми, послідовне або одночасне впровадження яких у освітній процес дозволяє досягти високого рівня сформованості у здобувачів освіти досліджуваної компетентності, вмінь, якостей тощо. Наприклад, педагогічні умови можуть відображати таке: організацію певного освітнього середовища, впровадження сучасних цифрових платформ та сервісів, активізацію творчого потенціалу учнів або студентів, інноватизацію форм організації освітнього процесу (самостійної роботи, дослідницької діяльності, проєктного, проблемного, контекстного навчання тощо). До кожної з педагогічних умов є доцільним розробити й упровадити специфічний набір методів, методичних прийомів, форм та засобів, що підвищували б ефективність навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Переходячи до аналізу *технології* формування певного феномена, варто наголосити на тому, що вона віддзеркалює послідовні етапи з виконання якихось дій, операцій з використанням певних матеріальних засобів (підручників, навчально-методичних посібників, платформ, матеріалів з візуалізації наукової інформації тощо). Технологія містить запланований результат (який подається у вигляді загальної мети), конкретизовані цілі та відповідні їм дії й техніки. Крім того, саме технологія дозволяє підвищувати складність виконання навчальних завдань поступово (від елементарних операцій та незначного обсягу матеріалу до складних дій та широкого об'єму інформації, що підлягає засвоєнню). У умовах технології передбачено «чітку систематизацію дій викладача та студентів, розробку рівнів та етапів засвоєння науково-теоретичного матеріалу, виокремлення більш загальних та конкретних цілей, використання інформаційних ресурсів, актуальних на певному навчальному занятті» [26, с. 78].

Наведемо приклад технології підготовки здобувачів вищої освіти до впровадження міжкультурної взаємодії школярів; зазначимо, що вона містить такі важливі етапи, як-от ціннісно-орієнтаційний, когнітивно-процесуальний, аналітико-корекційний [25, с. 164–165].

Ціннісно-орієнтаційний етап був спрямований на те, щоб сформувати у студентів гуманістичні цінності та цілі навчальної діяльності в ракурсі оволодіння здатністю до реалізації партнерства між дітьми як представниками різних національностей. Указаний етап передбачав упровадження циклу лекцій, мозкового штурму, дискусій, бесід.

На когнітивно-процесуальному етапі здобувачі вищої освіти були зорієнтовані на те, щоб оволодівати знаннями про особливості міжкультурної взаємодії між дітьми та вміннями її формувати. Задля цього були проведені ситуативні дискусії, рефлексивні тренінги, колективне обговорення проблемних ситуацій, що виникають у ході міжкультурної взаємодії, відбулося залучення студентів до виконання творчих завдань та проектної діяльності.

Натомість оцінювання досягнутого здобувачами вищої освіти рівня готовності до міжкультурної взаємодії учнів мало місце на аналітико-корекційному етапі. Зокрема студенти аналізували ефективність власних дій, виявляли недоліки, коригували процес організації вказаної взаємодії.

Система методичних прийомів є комплексом тих конкретизованих методичних дій та засобів, котрі впроваджуються дослідником для досягнення запланованого результату. Методичні прийоми можуть відноситися й до різних методів навчання, утім науковець їх об'єднує в окрему оригінальну систему, завданням реалізації якої є забезпечення високого рівня володіння мовним матеріалом та вміннями у всіх видах мовлення. Наприклад, до такої системи

можемо віднести ситуації комунікації (комунікативний метод), дидактичні ігри (метод гри), проєктні завдання (метод проєктів) тощо.

Емпіричні методи в дидактиці відрізняються суто діагностичним характером; серед них провідними є такі:

- педагогічне спостереження;
- бесіда;
- інтерв'ювання;
- анкетування;
- тестування;
- метод експертних оцінок;
- метод самооцінки;
- ранжування;
- формувальний педагогічний експеримент.

Педагогічне спостереження є процесом звернення уваги на щось, стеження за здобувачами освіти задля вияву того, як розгортається досліджуваний феномен та яким є його характер. Цей емпіричний метод дає можливість саме помітити те, як сформована компетентність, вміння, якість у школярів. У ракурсі методики викладання іноземних мов спостереження дозволяє виявити рівень сформованості в учнів мовних знань та мовленнєвих навичок, особистісних якостей, ключових компетентностей, культури, ерудиції тощо. Це є пасивний метод, у якому здобувачі освіти не беруть безпосередньої участі.

Більш інформативним є метод *бесіди*, оскільки він передбачає проведення розмови з тими, хто навчається, з метою встановлення індивідуальних особливостей школярів / студентів, вихованості, особистісного розвитку, рівня володіння знаннями.

Інтерв'ювання є методом опитування здобувачів освіти, педагогів, керівників закладу освіти, батьків за заздалегідь розробленою програмою з фіксацією відповідей особи, з якою дослідник безпосередньо контактує. Наведемо фрагмент програми інтерв'ювання вчителів-практиків щодо активізації пізнавальних мотивів учнів початкових класів на уроках французької мови: 1. Назвіть себе, будь ласка, стаж Вашої педагогічної діяльності. 2. У яких класах Ви викладаєте французьку мову? 3. З якими труднощами у мотивуванні дітей до вивчення французької мови Ви зіткнулися? 4. Які з труднощів, за Вашими спостереженнями, домінують: неуважність, проблеми з поведінкою, когнітивні особливості дитини щодо сприйняття та засвоєння інформації, відсутність розуміння важливості цього освітнього компонента? 5. Які засоби найбільше стимулюють здобувачів освіти початкової школи до вивчення французької мови? 6. Назвіть, будь ласка, ті методи та

методичні прийоми, котрі дозволяють створити та активізувати саме пізнавальні мотиви.

Важливим емпіричним методом є й *анкетування* як засіб дізнатися про досліджувані явища відповідно до мети з використанням бланку певної форми. У цей бланк вноситься інформація (повна, часткова) про тих, хто бере участь в анкетуванні; якщо ж анкетування є анонімним, то такі дані не вказуються. Анкети можуть містити запитання двох видів: з вибором відповіді із запропонованих дослідником, або з відкритою відповіддю (опитуваний викладає власне бачення вирішення проблеми, розуміння сутності поняття, впливу організаційно-методичних заходів на оволодіння ним компетентностями, вміннями, якостями). Анкетування в дидактиці дозволяє виявити ставлення здобувачів освіти до навчання (його змісту, методів, форм), певного виду пізнавальної діяльності, свого оточення (батьків, однокласників, педагогів), діагностувати рівень володіння знаннями про досліджуваний феномен. У якості прикладу нижче наведемо анкету, метою якої є діагностування готовності студентів до організації здоров'язберігаючого дозвілля здобувачів освіти, котра містить 3 запитання з відкритими відповідями, 2 – із закритими, що передбачає вибір одного з варіантів із запропонованого переліку.

Анкета

Шановний здобувачу освіти! Запропоноване анкетування здійснюється з метою виявлення Вашої готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля учнів. Просимо Вас висловитися щодо таких питань:

«1. Розкрийте, будь-ласка, як Ви розумієте сутність поняття «здоров'язберігаюче дозвілля школярів»:

2. Які засоби організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів є, на Ваш погляд, найбільш ефективними:

3. Висловіть Ваше ставлення до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів, обираючи один із варіантів відповіді: активно-позитивне, позитивне, байдуже, негативне.

4. Здійсніть самооцінку рівня Вашої готовності до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів: високий, вищий за середній, середній, низький.

5. Назвіть ті заходи навчально-виховного процесу у вищій школі, що викликають у Вас найбільший інтерес та впливають на процес оволодіння знаннями й вміннями організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів» [30, с. 200].

Тестування спрямоване на вияв рівня розвитку особистості здобувача освіти, його уваги, пам'яті, мислення, характеру, темпераменту, спрямованості,

мотивації, знань учнів / студентів. На додаток цей метод допомагає розкрити сформованість професійно важливих знань (психологічних, педагогічних, методичних). У аспекті викладання іноземних мов цей метод дозволяє виявити рівень асиміляції учнями фонетичних, лексичних, граматичних знань. Нижче презентуємо приклад тесту із запропонованими варіантами відповідей, метою якого є висвітлити рівень сформованості професійно-педагогічних знань здобувачів вищої освіти:

Тест

- «1. Лісабонська конвенція (1997 р.) передбачає:
 - а) проведення регулярних наукових конференцій;
 - б) забезпечення мобільності випускників на європейському ринку праці;
 - в) взаємне визнання кваліфікацій, здобутих у системі вищої освіти європейських країн.
2. Назвіть методи науково-педагогічного дослідження:
 - а) спостереження;
 - б) консультування;
 - в) соціометрія;
 - г) анкетування.
3. Ідея «сродної праці» була висунута:
 - а) В. Сухомлинським;
 - б) Г. Сковородою;
 - в) А. Макаренком.
4. Організація «школи рідної мови» була запропонована:
 - а) Сократом;
 - б) Еразмом Роттердамським;
 - в) Я.-А. Коменським.
5. Назвіть основні принципи навчання:
 - а) науковості;
 - б) компенсаторності;
 - в) наочності;
 - г) доступності;
 - г) емоційності навчання;
 - д) інтегрованості.
6. Назвіть принципи представлення змісту навчального матеріалу в підручниках:
 - а) генетичний;
 - б) феноменологічний;
 - в) логічний;

- г) психологічний;
- г) онтологічний.

7. Моральне виховання передбачає виховну діяльність, спрямовану на:

- а) розумовий розвиток особистості дитини;
- б) розвиток моральних якостей;
- в) формування правової свідомості.

8. Функціями класного керівника є:

- а) виховна;
- б) стимулювальна;
- в) координаційна;
- г) формувальна;
- г) діагностична;
- д) активізувальна.

9. Засновником вальдорфської педагогіки є:

- а) М. Монтесорі;
- б) Р. Штейнер;
- в) Ж.-Ж. Руссо [12, с. 504].

Метод *експертних оцінок* передбачає проведення кваліфікованого оцінювання рівня сформованості досліджуваного феномена у здобувачів освіти їхніми вчителями, класним керівником, заступником директора школи з виховної роботи або з викладання іноземних мов (для учнів), викладачами, куратором, керівником практики, заступником декана з виховної роботи або наукової діяльності (для студентів), наприклад, оцініть характеру вияву у здобувачів вищої освіти інтересу до предмета та процесу пізнавальної діяльності:

Інтерес до предмета та процесу пізнавальної діяльності	Експертна оцінка								
	Експерт			Експерт			Експерт		
	Характер вияву			Характер вияву			Характер вияву		
	Стійкий	Ситуативний	Майже не проявляється	Стійкий	Ситуативний	Майже не проявляється	Стійкий	Ситуативний	Майже не проявляється

Натомість метод *самооцінки* орієнтує вже самих здобувачів освіти на аналіз та оцінювання власних досягнень, сформованості мотивів, знань, умінь, компетентностей, якостей тощо відповідно до запропонованих дослідником критеріїв:

Інтерес до предмета та процесу пізнавальної діяльності	Самооцінка		
	Характер вияву		
	Стійкий	Ситуативний	Майже не проявляється

Ранжування спрямовує на організацію досліджуваних об'єктів згідно з певним порядком, в основі якого – визначені дослідником показники для порівняння.

Формувальний педагогічний експеримент є основним методом науково-дослідницької діяльності в царині дидактики, оскільки саме він слугує впровадженню в практичну діяльність розроблених дослідником структурно-функціональної моделі педагогічних умов, технології, системи педагогічних прийомів тощо задля виявлення їхньої ефективності з оволодіння здобувачами освіти (учнями або студентами) певними компетентностями, знаннями, вміннями, якостями. Формувальний експеримент проводиться в одній з груп паралелі (наприклад, в паралелі «А», «Б» в закладі загальної середньої освіти, або в окремій підгрупі академічної групи студентів у закладі вищої освіти); така група називається *експериментальною*. Та група, в якій експериментальні заходи не проводяться, розглядається у якості *контрольної* й слугує для порівняння динаміки формування у здобувачів освіти запланованих дослідником феноменів.

Методи математичної статистики слугують визначенню однорідності отриманих у процесі наукового пошуку емпіричних результатів, їхньої надійності та достовірності. Якщо отримані дані в експериментальній та контрольній групах до початку впровадження формувального педагогічного експерименту є майже однаковими, то можна говорити про однорідність складу цих груп. За умов, коли в результаті впровадження методів математичної статистики в експериментальній групі отримано більш високі показники у порівнянні з контрольною групою, можна стверджувати про ефективність розроблених дослідником моделі, педагогічних умов, технології, системи методичних прийомів тощо. До методів математичної статистики відносимо підрахування *середнього арифметичного*, *t-критерію Стьюдента*, *критерію Пірсона (χ^2)*, *F-критерію Фішера* тощо.

У науково-дослідницькій діяльності здобувачів вищої освіти рекомендується підраховувати саме *середнє арифметичне*, що передбачає визначення, наприклад, загальної кількості балів з наступним її діленням на кількість учасників експериментальної роботи, що дозволяє репрезентувати узагальнений результат навчання.

Натомість *t*-критерій Стьюдента слугує для перевірки рівності середніх значень у експериментальній та контрольній групах.

Критерій Пірсона (χ^2) використовується задля підтвердження відсутності статистичних відмінностей між експериментальною й контрольною групами здобувачів освіти.

F-критерій Фішера дозволяє довести ефективність тих інновацій (моделі, педагогічних умов, технології, системи методичних прийомів тощо), які були розроблені дослідником та впроваджені в процесі організації освітньої діяльності в експериментальній групі.

Отже, науковими методами дослідницької діяльності в царині дидактики є теоретичні, емпіричні, а також методи математичної статистики, які дозволяють розробити, упровадити та визначити ефективність інноваційних підходів до навчання іноземної мови, виховання й розвитку здобувачів освіти.

2.4. Етапи проведення дослідження в дидактиці

Як переконує аналіз наукових джерел [12], має сенс виокремлювати такі основні етапи проведення дослідницької діяльності в галузі дидактики, як-от:

- розробка вихідної бази дослідження;
- вивчення теоретичної інформації;
- констатувальний експеримент;
- формувальний педагогічний експеримент;
- контрольний експеримент;
- аргументація власної позиції;
- формулювання висновків;
- прогнозування наслідків дослідження;
- оформлення результатів наукового пошуку;
- рефлексія.

Перший із зазначених етапів – *розробка вихідної бази дослідження* – передбачає формування дослідницького задуму, мети й завдань дослідження, розробку гіпотези як припущення, за яких умов формування певних знань, умінь, компетентності, якостей здобувачів освіти буде відбуватися якнайкраще. До цього етапу відносимо створення плану дослідницької роботи, вибір та компонування наукових методів.

Другий етап – *вивчення теоретичної інформації* – орієнтує на роботу з науковими джерелами з використанням теоретичних методів (аналіз різних позицій, синтез, порівняння, абстрагування, систематизація, узагальнення) та утворення студентом власного каталогу наукових праць за темою наукового пошуку. Наголосимо, що здобувач вищої освіти має вивчати й інструктивно-методичні, нормативні джерела, навчальну документацію. До цього етапу

відносимо конспектування й анотування матеріалу, підбір цитат. Важливими на цьому етапі є й емпіричні методи бесіди з фахівцями-практиками – експертами в питанні, котре досліджується, їх інтерв'ювання.

Проведення *констатувального експерименту* передбачає організацію експериментальної роботи за допомогою емпіричних методів спостереження, бесіди, інтерв'ювання, анкетування, тестування, експертної оцінки, самооцінки, ранжування. Після цього відбувається опрацювання отриманих емпіричних даних знову ж таки з використанням теоретичних методів: відбір та аналіз набутих результатів, їх порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення та їх подання в таблицях, графіках тощо.

Формувальний педагогічний експеримент орієнтує на впровадження власного дослідницького задуму, тієї структурно-функціональної моделі, педагогічних умов, технології чи системи методичних прийомів, що були розроблені як гіпотеза наукового дослідження. Здобувачем вищої освіти розробляється та реалізується на практиці конкретний методичний інструментарій для кожної педагогічної умови або етапу технології. Так само впроваджується система методичних прийомів, утворена студентом. Акцентуємо знову на тому, що формувальний педагогічний експеримент проводиться лише в одній групі здобувачів освіти (це є експериментальна вибірка).

Контрольний експеримент дозволяє шляхом повторного впровадження емпіричних методів (спостереження, бесіди, інтерв'ювання, анкетування, тестування, експертної оцінки, самооцінки, ранжування) й аналізу отриманих результатів дійти висновку про зрушення в оволодінні здобувачами освіти певними компетентностями, знаннями, вміннями або якостями в експериментальній та контрольній групі. Порівняння результатів у цих двох вибірках свідчить про ефективність упровадження розроблених дослідником заходів саме в експериментальній групі.

Аргументація власної позиції передбачає доказ свого бачення вирішення педагогічної проблеми, що полягає у наведенні отриманих емпіричних результатів, наукових аргументів, цитат.

Формулювання висновків полягає в узагальненні теоретичних та емпіричних результатів дослідження, кристалізація нового погляду на проблему; крім того, дослідником визначається відповідність отриманих результатів заявленій меті.

Прогнозування наслідків дослідження – визначення впливу на освітній процес висновків та рекомендацій виконаної дослідницької роботи, висловлення власного прогнозу щодо можливих напрямів проведення наступних наукових розвідок.

Оформлення результатів наукового пошуку – оформлення відповідно до сучасних вимог набутих матеріалів (теоретичних, емпіричних) з вичерпним обґрунтуванням концепції автора.

Рефлексія передбачає самооцінювання результативності власної дослідницької діяльності, самоаналіз знань, умінь та якостей, що були сформовані у здобувача вищої освіти впродовж роботи над вирішенням проблеми.

Отже, основні етапи наукового пошуку в сфері дидактики передбачають його чітке планування студентами, організацію, обґрунтовану послідовність дій та систематичний самоаналіз ефективності.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення методу.
2. Які методи вважаються загальнонауковими? Коротко охарактеризуйте їх.
3. Які методи є лінгвістичними?
4. Наведіть приклади привативних, градуальних та еквіполентних опозицій у французькій мові.
5. В чому полягає сутність дистрибутивного аналізу і для вирішення яких завдань він використовується?
6. Для вирішення яких завдань застосовують трансформаційний аналіз?
7. Охарактеризуйте методику безпосередніх складників.
8. В чому полягає сутність компонентного аналізу? Окреслите сфери його застосування.
9. Охарактеризуйте функціональний метод і основні його методики.
10. Сформулюйте сутність конструктивного методу.
11. В чому полягає описовий метод і які прийоми він застосовує?
12. З якою метою використовують зіставний метод? Які існують методики зіставлення?
13. В чому полягає сутність концептуального аналізу?
14. Які існують методики аналізу концептів? Поясніть їхню суть.
15. Для вирішення яких завдань у наукових дослідженнях з лінгвістики застосовують математичні методи?
16. Назвіть методи наукового дослідження, які використовуються в дидактиці.
17. Розкрийте сутність структурно-функціональної моделі.
18. Що таке педагогічна умова в дидактичних дослідженнях?
19. Схарактеризуйте особливості технології формування певного феномена в педагогічній науці.

20. Назвіть, якою є мета проведення формувального педагогічного експерименту.
21. Розкрийте, в чому полягає специфіка емпіричних методів педагогічного дослідження.
22. Розкрийте особливості таких емпіричних методів, як-от бесіда й інтерв'ювання; анкетування й тестування; метод експертних оцінок й метод самооцінки.
23. Назвіть методи математичної статистики в дидактиці.
24. Поясніть необхідність проведення констатувального та контрольного експериментів у науковому дослідженні з дидактики.
25. Чим пояснюється необхідність організації експериментальної та контрольної груп здобувачів освіти в процесі педагогічного експерименту?

РОЗДІЛ 3

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Неодмінною умовою наукової праці є ясність мети, чіткість постановки завдань, ясне уявлення того, що потрібно з'ясувати, як це зробити і з якою метою, що є об'єктом дослідження, якими є критерії його виділення у фактичному мовному матеріалі, в якій галузі науки він вже розглядався, що про нього вже відомо, ким отримані існуючі результати, що ще залишається з'ясувати» [33, с. 6].

Науково-дослідна робота здобувача повинна бути актуальною, містити нові науково обгрунтовані достовірні результати, мати певну теоретичну значущість і практичну цінність.

Актуальність. У поняття «актуальність» входить корисність теми для сучасного етапу розвитку науки. Насамперед, актуальність визначається відповідністю роботи сучасним напрямам лінгвістичних досліджень. Так, на сучасному етапі розвитку лінгвістики актуальними є такі напрями, як функціональний, комунікативний, когнітивний, когнітивно-ономасіологічний тощо [22]. Мотивуючи актуальність дослідження, важливо вказати, що проблема привертає увагу багатьох, але в ній є ще дискусійні питання, важливо сформулювати своє розуміння наявних проблем.

При встановленні актуальності теми неприпустима зневага працями попередників. Точне згадування ролі інших вчених у розробці того ж питання є обов'язковим.

У роботі повинна бути чітко сформульована **мета**, що фактично відбивається в назві теми, і **завдання**, які вирішувалися для її досягнення. Наприклад, у кваліфікаційній магістерській роботі на тему «Структура, семантика та прагматика французьких прислівників-апроксиматорів» мета полягає у системному описі структурно-семантичних, дистрибутивних та функціональних особливостей апроксиматорів сучасної французької мови.

Для реалізації мети були вирішені такі **завдання**:

- 1) складено корпус апроксиматорів, виокремлених з художніх текстів, який дозволив провести якісний та кількісний аналіз;
- 2) вивчено семантичні особливості апроксиматорів французької мови на парадигматичному рівні;
- 3) проаналізовано семантичні властивості досліджених апроксиматорів на синтагматичному рівні у процесі їх взаємодії з висловлюваними приблизно компонентами речення;
- 4) виявлено закономірності семантичної вибірковості досліджених апроксиматорів у реченні (висловлюванні);

- 5) проаналізувано вживаність апроксиматорів у художніх текстах;
- 6) вивчено їх прагматичну функцію.

Для досягнення поставленої мети в роботі використовують відповідні **методи** дослідження. Нагадаємо, що в науковому дослідженні розрізняють методологію, **метод** та **методику**. Методика – це сукупність прийомів спостереження і опису матеріалу. Метод – спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення певного явища чи процесу, тобто шлях дослідження. Методологія – сукупність методів. Перелік методів подається в роботі (у вступі) із зазначенням того, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дає змогу пересвідчитися у логічності вибору саме цих методів.

Так, у згаданій вище кваліфікаційній магістерській роботі використовувались такі методи аналізу: описовий метод; метод лінгвістичного спостереження; компонентний (аналіз словникових дефініцій), дистрибутивний метод; кількісний аналіз. Використовувався також метод контекстуального аналізу, оскільки функціонування слів у контексті розкриває їх семантичну структуру і дозволяє виявити їхню комунікативну та прагматичну значущість.

Вимога **новизни** може мати різні аспекти, це може бути удосконалення методів дослідження того чи іншого явища, подолання труднощів, що існують в рішенні тієї чи іншої проблеми, підтвердження відомих положень новими мовними / мовленнєвими фактами і т. д.

Вимога **достовірності** припускає, що результати роботи мають бути обґрунтовані достатнім обсягом обробленого фактологічного матеріалу, відповідністю об'єкта і методів дослідження і послідовним застосуванням обраних методик.

Наукова робота повинна мати **теоретичну значущість**, яка може полягати в новому принципі систематизації певних мовних фактів, у перевірці дієвості тієї чи іншої теорії для аналізу зібраного злобувачем вищої освіти фактологічного мовного матеріалу і т. д.

Практичне значення. Дуже бажано, щоб здобувачі думали про конкретну користь, що можуть дати результати їхнього дослідження для практики викладання мови, для кращого розуміння іншомовного тексту, для практики перекладу, для лексикографії, інформатики й інших розділів прикладної лінгвістики тощо.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Поясніть поняття «актуальність наукової роботи». В чому полягає актуальність вашого дослідження?
2. Сформулюйте мету і завдання вашого наукового дослідження.

3. Складіть список методів, які використано у вашій курсовій / кваліфікаційній роботі і з якою конкретною метою застосовано кожен з них.
4. Чим забезпечується новизна вашого дослідження?
5. В чому полягає теоретичне і практичне значення вашої наукової роботи?

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

4.1. Планування

Вибравши тему курсо вої / кваліфікаційної роботи, здобувач вищої освіти отримує від наукового керівника затверджене на засіданні кафедри відповідне завдання (див. додатки А і Б), яке містить з-поміж іншого, план дослідження із зазначенням розділів роботи. Здобувач освіти обговорює з науковим керівником проблематику дослідження, його об'єкт та предмет, фактичний матеріал, критерії добору матеріалу, методи, методику. Науковий керівник надає здобувачеві освіти консультацію щодо підбору наукової літератури з відповідної проблематики і джерел фактичного мовного матеріалу, а також здійснює систематичний контроль стосовно відповідності виконання роботи календарному графіку.

Рекомендується «читати теоретичну літературу і збирати фактичний мовний матеріал краще паралельно. При цьому доцільно спочатку самому розібратися в мовних фактах, і тільки потім зібрати всі наявні в науковій літературі думки з досліджуваної проблеми» [33, с. 9].

Опрацювання наукової літератури рекомендовано починати з фундаментальних лінгвістичних праць, в яких обрана тема висвітлюється в контексті загальної парадигми науки, і рухатись далі в напрямку від загального до окремого, від базисних положень до більш конкретних. Наприклад, здобувачам вищої освіти, що обрали тему, пов'язану зі стилістикою французької мови, доцільно ознайомитись, насамперед, з працями І. В. Смуцинської, О. В. Станіслав, Г. Кость, G. Molinié і т. д.

Після вивчення фундаментальних праць доцільно звернутися до наукових статей за темою дослідження в періодичних виданнях, у збірниках наукових праць, до тез доповідей на наукових конференціях, авторефератів тощо.

Послідовність вивчення питання і написання самого тексту науково-дослідної роботи можуть не збігатися. Іноді буває доцільним написати спочатку дослідницьку частину і тільки потім – загальнотеоретичний перший розділ з формулюванням вихідних концепцій і оглядом стану питання, щоб навести тільки ту інформацію, що виявляється релевантною для висвітлення свого нового матеріалу і вирішення поставлених завдань.

Щодо написання власне тексту роботи, слід спочатку здійснити аналіз фактичного мовного матеріалу, сформулювати попередні висновки у формі тез, обговорити їх з науковим керівником і лише потім оформити результати у вигляді розгорнутого тексту.

4.2. Критерії відбору фактологічного мовного матеріалу

Запорукою якісного наукового дослідження, окрім широкої й надійної джерельної бази і відповідних методів аналізу, є достатній репрезентативний фактологічний мовний матеріал. Вибір джерел мовного матеріалу визначається темою дослідження, його об'єктом.

Варто чітко уявляти, що таке об'єкт і предмет. *Об'єкт* – це процес або явище, що породжують проблемну ситуацію. *Предмет* – міститься в межах об'єкта. Об'єкт і предмет як категорії наукового процесу співвідносяться як загальне і часткове. В об'єкті виокремлюється та його частина, що є предметом дослідження. Саме предмет обумовлює тему роботи. Наприклад, в роботі «Лексико-семантичні засоби кінесичної характеристики персонажа (на матеріалі сучасного французького роману)» *об'єктом* є кінесична лексика, а *предметом* – статус, структурні, семантичні та функціональні характеристики кінесичної лексики французького роману ХХІ ст.

У роботах зі стилістики залежно від теми дослідження мовний матеріал може виокремлюватися з одного твору письменника певної історичної епохи; декількох творів одного автора; декількох творів різних авторів. Джерелом вибірки можуть слугувати опитування інформантів, а також різного роду словники (двомовні, тлумачні, фразеологічні, етимологічні). У лексикографічних роботах, коли необхідно дослідити великі масиви слів, збір матеріалу по словниках дає основну масу фактів, і словники вважаються цілком надійним джерелом, зокрема, такий авторитетний словник, як *Le Petit Robert* (або *Le Grand Robert*). Наявність електронних версій словників полегшує доволі трудомістку роботу з ними. У більшості випадків, однак, матеріал, зібраний за словником, перевіряється і доповнюється текстовим матеріалом. Вивчаючи великі групи чи високочастотні слова, дослідники збирають більше тисячі прикладів.

Якщо джерелом фактологічного матеріалу є текст або словник, мовні факти можна виокремлювати двома основними способами. Перший – суцільна вибірка, коли аналізу підлягає весь масив тексту / весь словник, з якого виокремлюються всі мовні явища, релевантні для даного дослідження. Другий спосіб називають вибірковою; його доцільно використовувати при роботі з великими за обсягом текстами. У такому разі вибірка здійснюється з низки однакових за обсягом, але довільно вибраних фрагментів тексту або певна частина словника. Як правило, вибирають 10 таких фрагментів, при цьому реєструється певна кількість досліджуваних фактів (наприклад, 100 прийменників, 200 простих двоскладних речень і т. д.) з метою виявлення їх вживаності, формально-структурних і функціонально-семантичних характеристик.

Зібраний корпус прикладів завжди враховується при оцінці достовірності, хоча, звичайно, з урахуванням адекватності і послідовності застосування методів і методик. Достатність вибірки залежить від типу роботи. Це можуть бути обмежена кількість прикладів, якщо йдеться про неологізми того чи іншого автора, або близько 200-500 прикладів – для часто вживаної лексики або граматичного явища).

4.3. Робота з джерелами наукової інформації

Реферат, курсова, кваліфікаційна роботи мають бути пов'язаними з інформаційними матеріалами і містити критичний огляд наукових праць з проблематики дослідження, що вимагає від здобувача вищої освіти наполегливої праці з науковою літературою.

Вміти працювати з книгою означає швидко розбиратися в її структурі, правильно оцінювати і фіксувати в зручній формі все, що видається потрібним для виконання наукового дослідження.

Як вже зазначалося вище, вивчення літератури з обраної теми слід починати із загальних робіт, щоб мати уявлення щодо основних питань, близьких до теми дослідження, а потім вести пошук нових видань спеціальної літератури. На першому етапі можна охопити якомога більше джерел, а потім поступово «відсіювати» зайві видання. Існує і методика, за якою від самого початку роботи свідомо обмежується коло джерел, а вивчення починається саме з тих, що мають безпосереднє відношення до теми наукового дослідження. Іноді надмірне коло джерел інформації на довгий час гальмує вирішення конкретної наукової проблеми.

На початку роботи потрібно попередньо ознайомитись з відібраними джерелами. Методика читання наукової літератури дещо інша ніж художньої. Є «швидке» і «повільне» читання: побіжний огляд змісту книги або ретельне опрацювання. Побіжний перегляд змісту дає можливість ознайомитись з книгою в загальних рисах, коли досліднику стає зрозуміло, що в цій книзі міститься потрібна інформація, і її потрібно ретельно опрацювати або отримати лише загальну уяву.

Текст має бути не лише прочитаним, а й опрацьованим, з певними нотатками. Якщо є власний примірник, або ксерокопія журналу, книги, можна робити позначки на полях.

Етапи вивчення наукових джерел інформації можна поділити на:

- загальне ознайомлення з вирішенням наукової проблеми;
- побіжний перегляд відібраної літератури і систематизація її відповідно до змісту роботи і черговості вивчення, опрацювання;
- читання за послідовністю розміщення матеріалу;

- вибіркоче читання окремих частин;
- виписування (ксерокопіювання) потрібного матеріалу для формування тексту науково-дослідної роботи;
- критичне оцінювання записаного, редагування і чистовий запис як фрагменту тексту наукової роботи (курсової, кваліфікаційної).

Можлива дещо інша методика опрацювання літературних джерел. Аркуш паперу ділять пополам вертикальною рисою. З лівого боку записують зміст прочитаного, а з правого – свої зауваження з виділенням особливо значущих визначень, формулювань, обов'язково наводячи бібліографічний опис джерела. Таку саму процедуру можна робити і в документі Word. Ведення записів при читанні наукової літератури є обов'язковим, воно сприяє кращому засвоєнню прочитаного. Головне – зафіксувати уявлення про дане джерело інформації і за можливості передбачити майбутню потребу в даних, які містяться в книзі, статті і т. д.

Зазвичай виписують лише найбільш суттєве для даної книги чи статті і те, що викликає певний професійний або особистий інтерес. Щоб уникнути повторень, записи треба проводити після ознайомлюючого «швидкого» читання.

У роботі з джерелами, накопиченні фактів з метою економії часу, потрібно прагнути до лаконізму, використовуючи різного виду скорочення. Система скорочення записів може бути індивідуальною, продуманою завчасно, виходячи з загальноприйнятих правил. Це може бути лише початок слова (французька – фр.), викидання середньої частини (видавництво – вид-во), введення косої риски у скороченні словосполучень (н/р – наукова робота) та ін.

Розташування записів допомагає розумінню логічних зв'язків між окремими поняттями, їх ієрархію. Корисними у цьому сенсі є виділення заголовків, ключових слів, розчленування тексту, підкреслювання, нумерація, різні кольори тощо.

Особливою формою фактичного матеріалу є цитати – це дослівний уривок твору, чийсь вислів, що органічно вписуються в текст наукової роботи як підтвердження чи заперечення певної думки. Тут потрібна особлива старанність, оскільки будь-яка недбалість у виписках даних повертається втратою додаткового часу на уточнення думки автора. Часто буває так, що окремі думки передаються своїми словами без дослівного виписування цитат.

Виходячи зі змісту виокремлених з наукової літератури цитат, автор здійснює аналіз і синтез, будує систему обґрунтованих доказів.

Цитати використовуються і для підтвердження окремих суджень, які висловлює дослідник. При цитуванні джерел слід дотримуватись правил:

- текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій

граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

– цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручення думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, на кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

– кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело, ставиться порядковий номер за переліком літературних джерел з виділенням у квадратних дужках;

– при непрямому цитуванні (переказі думки), що дає значну економію тексту, слід бути дуже точним у викладенні думок автора, конкретним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

– цитати мають органічно «вписуватись» в контекст наукової роботи.

Найпоширенішими **помилками цитування** є:

– відсутність лапок («...») при текстових фрагментах, запозичених з інших джерел, за наявності коректного покликання на це джерело;

– покликання на інше джерело;

– неправильне оформлення покликання, що ускладнює пошук джерела»

[36, с. 43–44].

При вивченні літератури не потрібно прагнути тільки до запозичення матеріалу. Надлишкове цитування створює враження компілятивності² роботи. Утім, недостатнє цитування свідчить про слабе опрацювання питання. Тут необхідно дотримуватись розумної міри.

Кількість використовуваних цитат повинна бути оптимальною, тобто визначатися потребами розробки теми наукової роботи. Авторіві потрібно встановити, чи доречно застосування цитат у конкретному контексті, чи немає в них перекручувань змісту аналізованих джерел. Причини перекручувань можуть бути різними. В одних випадках з першоджерела можуть бути узяті слова, що не визначають основної суті поглядів його автора. В інших – цитати обмежуються словами, що містять тільки частину думки, наприклад, ту, яка більше відповідає інтересам автора дисертації. Іноді в цитаті викладається погляд не на той предмет, що розглядається в даному контексті.

² Компіляція – (лат. *compilatio* – буквально: *крадіжка, грабіж*) – неоригінальний, несамостійний твір; праця, побудована на використанні інших творів; поєднання інших творів

Доволі складною роботою при виконанні наукового дослідження є огляд літератури з проблеми. Щоб уникнути примітивності і помилок в аналізі літератури слід уважно систематизувати погляди вчених в такому порядку:

- сутність явища, процесу, що вивчаються (позиція декількох авторів збігається в такому-то аспекті);
- що становить зміст цього процесу чи явища (його компоненти, ланцюги, стадії, етапи розвитку);
- погляди вчених щодо шляхів вирішення цієї проблеми на практиці (хто і що пропонує);
- які труднощі, виявлені в попередніх дослідженнях, трапляються в практиці;
- які чинники, умови ефективного розвитку процесу чи явища в даній галузі виділені вченими.

Огляд джерел дає змогу визначити новий напрям наукового дослідження, його значення для розвитку науки і практики, актуальність теми.

Огляд літературних джерел дає можливість виявити професійну компетентність дослідника, його особистий внесок в розробку теми порівняно з уже відомими дослідженнями. Вивчення наукової літератури здійснюється не для запозичення матеріалу, а для обмірковування знайденої інформації і вироблення власної концепції.

Пошуки надійних джерел наукової інформації можна вести за ключовими термінами в електронних каталогах наукових бібліотек, зокрема Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, наукових бібліотек закладів вищої освіти, в репозитаріях яких наявні у вільному доступі повнотекстові електронні версії наукових статей, а також в таких міжнародних системах цитування (бібліографічних базах): Web of Science, Scopus, Google Scholar, Index Copernicus та ін.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, відбиває самостійну творчу роботу автора і свідчить про рівень проведеного дослідження.

Під час роботи з науковою літературою варто записувати усі вихідні дані, включаючи видавництво, рік видання, загальну кількість сторінок – для книг, і для статей – сторінки, що вони займають у журналі..

Питання і завдання для самоконтролю

1. Якими є принципи планування наукового дослідження?
2. За якими критеріями відбирають фактичний мовний матеріал?
3. Які існують види читання?
4. Якими є етапи роботи з джерелами наукової інформації?

5. Які існують прийоми обробки джерел наукової інформації?
6. Якими є правила цитування? Наведіть приклад цитати з одного з опрацьованих джерел.
7. Складіть приклад оформлення картки з записом фактичного матеріалу.
8. Дайте приклад запису опрацьованої монографії (статті)?
9. Законспекуйте наукову статтю, опубліковану в періодичному виданні (журналі) за обраною вами темою наукової роботи (курсової, кваліфікаційної).
10. Складіть список літератури за темою вашого наукового дослідження (курсової, кваліфікаційної магістерської роботи).

РОЗДІЛ 5

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

5.1. Композиція роботи

Курсова і кваліфікаційна магістерська роботи містять титульний аркуш, зміст, перелік умовних позначень (в разі потреби), вступ, основний текст, що складається з 2–3 розділів з короткими і чіткими висновками до кожного розділу, загальні висновки по роботі в цілому, список використаної літератури, додатки (в разі потреби) і резюме (зразок резюме наведено в додатку К). До курсової роботи резюме не подається.

Титульний аркуш. На титульному аркуші *курсвої роботи* містяться такі відомості: назва вищого навчального закладу і кафедри, де виконано курсову роботу; дисципліна, з якої написано курсову роботу; назва роботи; курс, група, спеціальність і спеціалізація; прізвище, ім'я, по батькові автора; науковий ступінь, наукове звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника; оцінка (за національною шкалою та ECTS); прізвища, імена, по батькові членів комісії, які були присутні на захисті; місто і рік написання роботи (див. додаток В).

Титульний аркуш *кваліфікаційної магістерської роботи* містить такі відомості: назви закладу вищої освіти, факультету і кафедри, де виконано кваліфікаційну роботу; рівень вищої освіти, на який претендує здобувач; тему роботи українською та англійською мовами; форму навчання; шифр і назву спеціальності та спеціалізації; назву освітньої програми, за якою навчається здобувач вищої освіти; прізвище, ім'я, по батькові автора; прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника; прізвище, ім'я, по батькові рецензента; відомості про допуск роботи до захисту; відомості щодо дати захисту та його результатів; місто і рік виконання роботи (див. додаток Г).

Титульний аркуш зараховують до загальної кількості сторінок роботи, але на ньому номер сторінки не зазначається.

Зміст містить: перелік скорочень та умовних позначень (якщо вони є); вступ; заголовки розділів і підрозділів (параграфів); висновки; список використаних джерел; резюме; додатки (якщо вони є) із зазначенням номера сторінки. Приклад змісту наведено в додатку Д.

Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів. Якщо в роботі вжиті маловідомі скорочення, специфічна термінологія, позначення і таке інше, то їх перелік подається у вигляді окремого списку, який розміщується після ЗМІСТУ перед ВСТУПОМ. Незалежно від цього при першій появі цих елементів у тексті курсової / кваліфікаційній роботи наводять

їх розшифровку. Наприклад : *Лексико-семантичне поле (ЛСП)*.

У **вступі** коротко визначається об'єкт дослідження, формулюється актуальність проблеми, її стан у даний час, визначається об'єкт і предмет дослідження, викладається мета роботи, поставлені наукові завдання, методи вирішення завдань, теоретичне значення і практична цінність розвідки, новизна, матеріал, на якому здійснене дослідження, зв'язок роботи з науково-дослідною темою кафедри, зміст роботи за розділами. Для кваліфікаційної роботи обов'язково потрібно зазначити апробацію наукового дослідження, тобто виступи на науково-практичних конференціях, опубліковані статті та тези доповідей на конференціях. Виступи на конференціях, публікування тез і статей дають змогу обговорити основні положення роботи, побачити нові шляхи для поглиблення власного дослідження. Зразок вступу кваліфікаційної магістерської роботи наведено в додатку Е. Окремо слід зауважити стосовно новизни, тому що, безумовно, наукова робота і малих, і великих жанрів обов'язково має бути скерована на одержання нових знань в обраній галузі. Проте, для здобувача вищої освіти процес здобуття абсолютно нових знань є складним. У зв'язку з цим у наукових роботах здобувачів вищої освіти новизна визначається переважно такими поняттями як *розширено, доповнено, уточнено, конкретизовано, узагальнено, систематизовано, класифіковано, проілюстровано, обґрунтовано, унаочнено* відомі матеріали та результати, що уможливорюється завдяки поглибленому вивченню певних дисциплін, актуальних тем (окремо та в комплексі) і розвиненими навичками та вміннями із самостійної організації наукової праці у відповідності до сформульованої мети, завдань і обраної методики наукового пошуку [15, с. 188].

Вступ слід уважно й ретельно редагувати неодноразово на різних етапах виконання роботи, тому що вступ читають першим з усіх розділів роботи і по ньому складають перше уявлення про роботу і рівень наукової обізнаності її автора.

Перший розділ повинний містити докладний огляд відомих досліджень з даної проблеми. В огляді дається нарис основних етапів і важливих моментів у розвитку наукової думки з проблеми. Проведена здобувачем систематизація відомих досліджень зміцнить загальне враження цілісності роботи. Коротко, критично освітивши роботи попередників, здобувач вищої освіти має поставити і сформулювати завдання свого дослідження. Тут наводяться також теоретичні засади дослідження. Перший розділ становить близько 20 % тексту роботи (не враховуючи список використаної літератури і додатки).

Логічність і цілеспрямованість викладу роботи досягаються тільки тоді, коли кожний розділ має визначене цільове призначення і є базою для наступного розділу.

Другий і третій розділи є власне дослідницькими, у яких здобувач послідовно проводить аналіз фактичного матеріалу відповідно до поставлених завдань і з використанням відповідних методів. Бажано після кожного розділу коротко сформулювати конкретні висновки.

У загальних **висновках** підводяться підсумки роботи. Узагальнено формулюються основні висновки за результатами дослідження. Загальні висновки не повинні містити покликань і ілюстративного матеріалу.

У **додатках** до роботи містяться матеріали додаткового характеру. Це можуть бути укладені здобувачем вищої освіти словники, таблиці, графіки, схеми і т. п.

До загального обсягу роботи і обсягу окремих її складових частин існують певні вимоги, що наводяться в Розділі 7.

5.2. Формулювання висновків

Варто розрізнити **загальні висновки**, викладені наприкінці роботи, від підсумків, зроблених **до кожного розділу** роботи. Якщо перші великою мірою узагальнюють результати роботи в цілому, то останні повинні бути більш конкретними, із зазначенням деталей, особливостей і новизни конкретних етапів дослідження.

Висновки до розділів можуть починатися словами: *«Проведений аналіз мовного матеріалу засвідчив, що ...»*; *«У результаті дослідження встановлено, що ...»* (див. розділ 1).

Загальні висновки повинні містити висновки, зроблені за результатами всієї роботи. Ця частина, невелика за обсягом, є особливо важливою, оскільки саме тут у завершній і логічно бездоганній формі повинні бути наведені підсумкові результати дослідження. Висновки до всієї роботи – це не просте підсумовування досягнутих результатів, а свого роду синтез, що органічно поєднує експліцитний і імпліцитний рівні викладу, окремі результати по темі і сукупний підсумок роботи в цілому. У висновках необхідно співвіднести отримані результати з метою і завданнями, поставленими у вступі, з'єднати в єдине ціле отримані результати, оцінити успішність власної роботи.

5.3. Рубрикація тексту

Текст курсової / кваліфікаційної роботи поділяється на великі і невеликі частини. Такий розподіл, або рубрикація тексту, проявляється в наявності структурних підрозділів – розділів і параграфів, що мають заголовки і нумеруються арабськими цифрами. Рубрикація тексту роботи відображається у змісті (див. додаток Д).

Розподіл роботи на розділи і параграфи диктується внутрішньою логікою тексту. Наприклад, розподіл розділу на параграфи припускає, що останні не повинні дублювати один одного, але у своїй сумі повинні цілком вичерпувати зміст розділу в цілому.

Розділи і параграфи повинні мати назву, яка точно відповідає змісту тексту роботи. У назвах варто уникати вузькоспеціальних термінів, скорочень, аббревіатур. Заголовки повинні бути достатньо короткими, тобто не повинні містити зайвих слів, але водночас вони не можуть складатися з одного слова. Односкладовий заголовок втрачає конкретність і здобуває небажану для окремого розділу або параграфа широту.

Розділи і параграфи повинні бути пронумерованими. Великі частини, тобто розділи, нумеруються однією цифрою, їхні підрозділи, тобто параграфи, – двома цифрами: номером розділу і номером параграфа (наприклад, розділ 2, параграфи 2.1., 2.2. тощо. При необхідності параграфи можуть поділятися на підпараграфи (наприклад, параграф 2.1. поділяється на підпараграфи 2.1.1., 2.1.2., 2.1.3. і т. д.). Наприклад [34] :

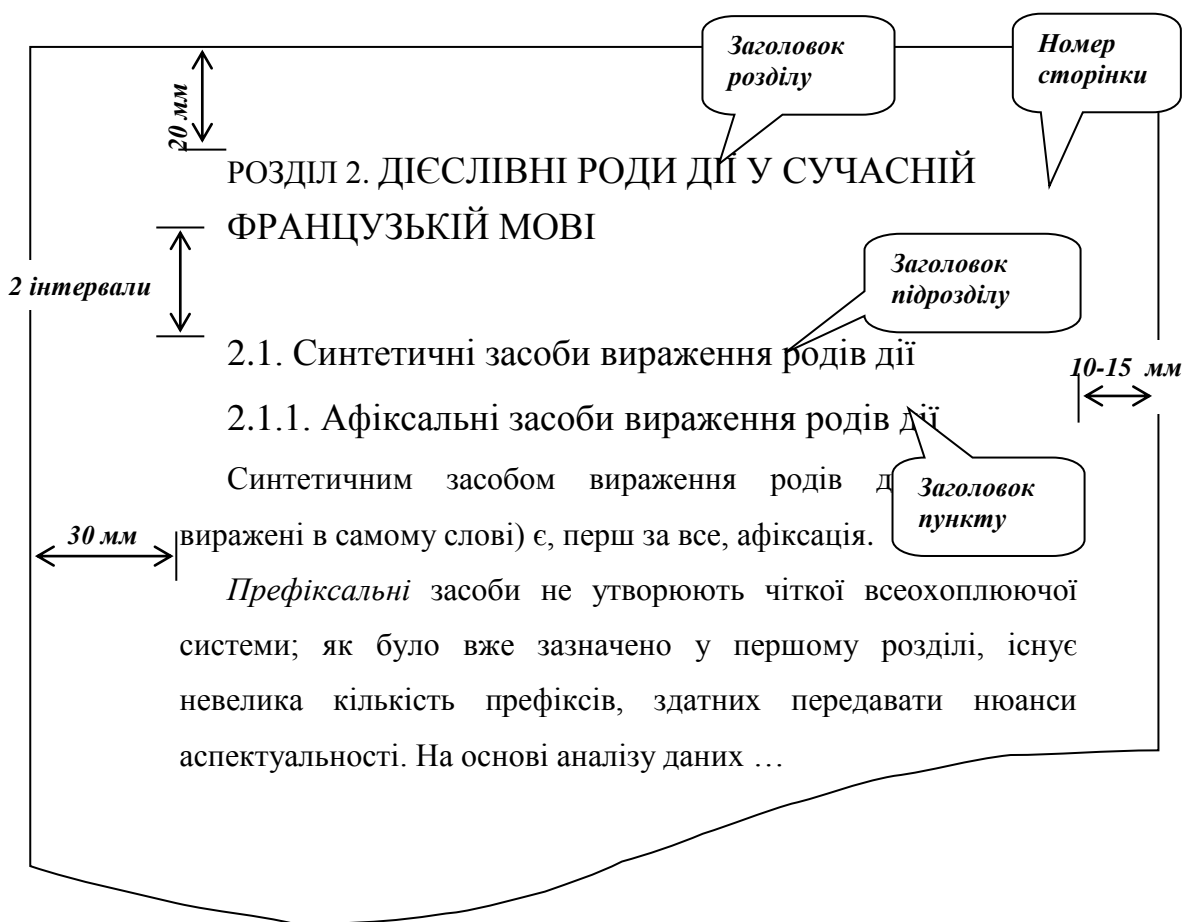

Рис. 5.1. Приклад розміщення тексту в основній частині кваліфікаційної роботи

5.4. Унаочнення результатів дослідження

Невід'ємною частиною практично кожної наукової роботи є ілюстрації (графіки, діаграми) і таблиці. Вони подаються в роботі безпосередньо після тексту, де про них згадується вперше, або на наступній сторінці.

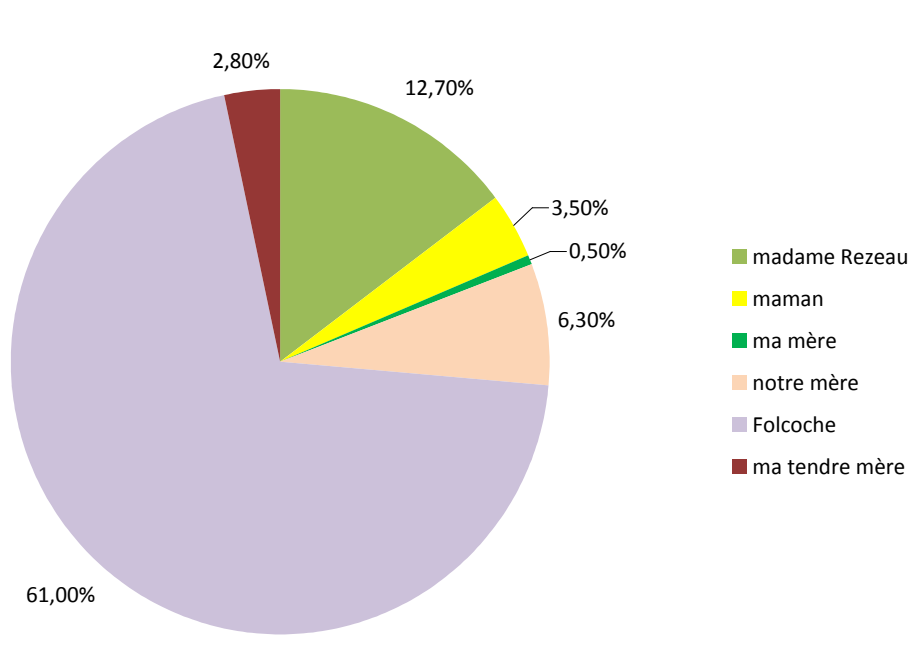
Ілюстрації позначають словом «Рис.», «Діаграма» або «Схема» і нумерують послідовно в межах розділу. Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 2.3 (третій рисунок другого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно перед (для схем) або під ілюстрацією (для рисунків).

Приклад введення діаграми у текст дослідження:

«Кількісні дані щодо вживаності номінацій мадам Резо в романі Ерве Базена «Virèze au roing » наведені у діаграмі 3.1.

Діаграма 3.1

Номінації матері в романі Ерве Базена «Гадюка в кулаці»

Після діаграми потрібно навести пояснення / інтерпретацію даних, що вона містить. Наприклад, для цієї діаграми :

«Як можна побачити з діаграми, для першого роману трилогії Е. Базена з-поміж усіх можливих номінацій матері, автор найчастіше звертається до прізвиська Folcoche, okazionalizmu, що найбільш точно відображає ставлення сина до своєї матері. На другому місці за вживаністю стоїть нейтральне звертання «мадам Резо» ...»

Заголовки колонок необхідно починати з великих літер, підзаголовки – з маленьких (якщо вони становлять одне речення із заголовком) і з великих (якщо вони самостійні). Висота рядків – не менше 8 мм.

Заголовок кожної таблиці має бути, по можливості, коротким. Слід уникати повторів тематичного заголовка в заголовках граф, чітко зазначити одиниці виміру показників. Лаконічності потребують назви боковика. Слова, що повторюються, слід виносити до узагальнюючих заголовків, об'єднувальних рубрик.

При великій кількості колонок таблицю можна поділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або колонки таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її шапку, а в другому – боковик.

Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не наводяться, то в ньому ставиться прочерк (–).

На всі таблиці мають бути посилання в тексті.

Приклад введення таблиці у текст і її оформлення

«Результати аналізу вживаності досліджуваних прикметників наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Вживаність прикметників, що служать для опису жіночих персонажів у романах Ф. Саган «*Bonjour tristesse*», «*Un certain sourire*», «*Aimez-vous Brahms...*» та «*Un peu de soleil dans l'eau froide*»

Прикметник	Абсолютна кількість	Відносна кількість, %	Прикметник	Абсолютна кількість	Відносна кількість, %
heureuse	63	9,7	folle	17	2,6
jeune	60	9,3	tendre	15	2,3
seule	55	8,5	sûre	15	2,3
belle	50	7,7	immobile	15	2,3
petite	48	7,4	étonnée	15	2,3
vieille	29	4,5	bonne	15	2,3
tranquille	27	4,1	vivante	12	1,9
gentille	24	3,7	lasse	12	1,9
gaie	20	3,1	intelligente	12	1,9
malheureuse	20	3,1	habituée	11	1,7
pauvre	19	2,9	surprise	10	1,5
triste	18	2,8	drôle	10	1,5
fatiguée	18	2,8	distracte	10	1,5
contente	18	2,8	calme	10	1,5
			Всього	648	100

За таблицею слід навести пояснення і інтерпретацію даних, що вона містить. Наприклад:

«Як видно з таблиці, найуживанішими у досліджуваних романах виявилися прикметники ...».

Додатки. Додатки оформлюють як продовження роботи на наступних її сторінках. Розміщують їх у порядку зазначення відповідних посилань у тексті. Кожний такий додаток необхідно починати з нової сторінки.

Додаток має містити заголовок, надрукований симетрично до тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток» і велика літера, що позначає додаток. Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Наприклад, додаток А, додаток Б і т. ін.

Текст кожного додатка за потреби може бути поділений на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А; В.3.1 – перший підрозділ третього розділу додатка В.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть складові частини курсової / кваліфікаційної роботи.
2. Оформіть титульний аркуш своєї курсової / кваліфікаційної роботи.
3. Оформіть зміст своєї роботи, з урахуванням правил рубрикації тексту.
4. Складіть перелік умовних позначень і скорочень, які використані (можуть бути використані) у вашій роботі.
5. Які обов'язкові пункти містить вступ до курсової / кваліфікаційної роботи?
6. Якими повинні бути загальні висновки?
7. Яким чином прийнято унаочнювати результати дослідження? Наведіть приклад зі своєї курсової / кваліфікаційної роботи.
8. Які матеріали можна виносити у додатки?

РОЗДІЛ 6 АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

6.1. Поняття академічної доброчесності та види її порушень

Відповідно до Статті 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність – «це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень». За цією ж статтею закону «Про освіту» «дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації» [3].

Основні види порушень академічної доброчесності

Частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту» визначає основні види порушень академічної доброчесності, зокрема ті, що безпосередньо стосуються наукової діяльності.

Академічний плагіат – «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» [3].

Самоплагіат – «оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів».

Фабрикація – «вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях».

Фальсифікація – «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень» [6].

Різновидами плагіату є:

- 1) видання виконаної іншим автором роботи за свою без внесення в неї жодних змін;

2) дослівне копіювання фрагментів тексту (від фрази до набору речень) без належного оформлення цитування;

3) внесення незначних правок у скопійований матеріал (переформулювання речень, зміна порядку слів у них тощо) та без належного оформлення цитування;

4) представлення суміші власних і запозичених аргументів без належного цитування;

5) парафраза – переказ своїми словами чужих думок, ідей або тексту; сутність парафрази полягає в заміні слів (знаків), фразеологічних зворотів або пропозицій при використанні будь-якої авторської наукової праці (збереженої на електронних або паперових носіях, у тому числі розміщеної в мережі Інтернет);

6) компіляція – створення значного масиву тексту без поглибленого вивчення проблеми шляхом копіювання тексту із низки джерел без внесення в нього правок, з посиланням на автора та «маскуванням» шляхом написання перехідних речень між скопійованими частинами тексту;

7) підтасовування, фальсифікація пунктів бібліографії, посилання на джерела, які не використовувалися в роботі;

8) несанкціонований переклад і подання перекладеного тексту як свого власного без посилання на першоджерело;

9) оприлюднення твору під псевдонімом особи, яка не є автором цього твору;

10) видання під своїм ім'ям твору, створеного в співавторстві з іншими особами, без зазначення.

З розвитком інформаційних технологій з'явився ще один вид плагіату – ШІ-плагіат, а саме використання таких інструментів штучного інтелекту, як ChatGPT, який здатен швидко створювати письмові тексти на задану тему, але без належного покликання на джерела інформації. Отже, тексти, сгенеровані інструментами ШІ, також можуть містити ознаки плагіату, тому повністю покладатися на ШІ як на автора під час написання навчально-наукової чи науково-дослідної роботи не варто. До того ж вже існують сервіси перевірки текстів на генерацію штучним інтелектом.

6.2. Перевірка тексту наукової роботи на унікальність і академічна відповідальність

Порядок здійснення заходів з перевірки на академічний плагіат та відповідальні особи визначаються «Положенням про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу

та науковців ОНУ імені І. І. Мечникова» (оновлена редакція 2021 р.) [6] і Змінами до цього Положення (2024 р.) [4].

Відповідно до зазначених документів, безкоштовну перевірку **кваліфікаційних магістерських робіт** на унікальність тексту здійснює сектор моніторингу плагіату Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова за клопотанням або завідувача кафедри, або безпосередньо здобувача вищої освіти. Форма клопотання наведена в додатку 1 до змін до «Положення про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців ОНУ імені І. І. Мечникова» [4].

Унікальність текстів **курсівих робіт** перевіряється за допомогою вільного програмного забезпечення, зокрема, курсові роботи здобувачів кафедри французької філології перевіряють наукові керівники програмою Plag (<https://www.plag.com.ua/>).

Виходячи з принципу нульової толерантності до будь-яких проявів академічної недоброчесності всі звіти подібності щодо курсових і кваліфікаційних магістерських робіт розглядаються комісією з етики та академічної доброчесності кафедри на предмет виявлення проявів академічного плагіату. Рішення комісії про відсутність ознак академічного плагіату в курсовій / кваліфікаційній роботі є підставою для її рекомендації до захисту.

Якщо комісія з етики та академічної доброчесності встановила наявність ознак академічного плагіату, курсова / кваліфікаційна робота не може бути допущена до захисту. В такому разі здобувач вищої освіти має право переробити текст роботи, повторно подати на перевірку на наявність ознак плагіату в межах періоду, передбаченого графіком освітнього процесу. Звіт подібності після повторної перевірки знову подається на розгляд комісії з етики та академічної доброчесності.

Якщо комісія з етики та академічної доброчесності виявила ознаки плагіату в курсовій / кваліфікаційній магістерській роботі за результатами її повторного розгляду, до здобувача вживаються заходи, передбачені пунктом 2.7 «Положенням про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців ОНУ імені І. І. Мечникова», а саме: «За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік, тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти;
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання» [6].

6.3. Шкала унікальності академічного тексту

Для **кваліфікаційних магістерських робіт** на здобуття ступеня вищої освіти, згідно з «Положенням про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців ОНУ імені І. І. Мечникова», встановлено таку шкалу унікальності твору (у відсотках до загального обсягу матеріалу):

- понад 80 % – **високий**. Текст вважається оригінальним та не потребує додаткових дій щодо запобігання неправомірним запозиченням. Передається на розгляд Експертної комісії;

- від 60 % до 80 % – **задовільний**. Наявні окремі ознаки академічного плагіату. Слід пересвідчитись у наявності посилань на першоджерела для цитованих фрагментів. Передається на розгляд Експертної комісії, яка визначає необхідність повторної перевірки;

- від 50 % до 60 % – **низький**. Наявні певні ознаки академічного плагіату, але матеріал може бути прийнятий за умови доопрацювання з обов'язковою наступною перевіркою на оригінальність доопрацьованого твору;

- менше 50 % – **неприйнятний**. Наявні істотні ознаки плагіату. Матеріал до розгляду не приймається.

Отримані результати у звітах щодо перевірки на унікальність тексту носять рекомендаційний характер і є лише допоміжними матеріалами для забезпечення роботи комісії з етики та академічної доброчесності кафедри залежно від виду академічного тексту, що проходить перевірку, відповідно до цього порядку. Остаточне рішення про прийняття чи відхилення поданого тексту може прийняти лише комісією з етики та академічної доброчесності, це рішення обов'язково має бути аргументовано і зафіксовано в протоколі (висновку).

6.4. Порядок подання апеляції та її розгляду

В разі, якщо здобувач вищої освіти не згоден з висновком комісії з етики та академічної доброчесності, він має право подати апеляцію. Порядок подання апеляції та її розгляду передбачений відповідними пунктами «Положенням про запобігання та виявлення плагіату у навчальній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців ОНУ імені І. І. Мечникова».

«6.1. В ОНУ імені І. І. Мечникова створюється Апеляційна комісія з розгляду результатів перевірки робіт на ознаки плагіату з числа провідних наукових та науково-педагогічних працівників під головуванням проректора з наукової роботи. До складу Апеляційної комісії входять (за посадами): голова комісії – проректор з наукової роботи; члени комісії – начальник науково-дослідної частини, голова науково-методичної ради. Склад комісії

затверджується наказом ректора. До роботи Апеляційної комісії можуть бути запрошені експерти зі спеціалізації роботи.

6.2. У випадку незгоди з рішенням про допуск роботи до захисту, яке було прийняте, користуючись звітом подібності, автор роботи має право у триденний термін подати письмову апеляційну заяву на ім'я голови Апеляційної комісії (додаток П).

6.3. Апеляційна комісія може бути відхилена, якщо не дотримані встановлені вимоги щодо подання роботи, а також якщо апеляція не містить обґрунтування.

6.4. Апеляційна комісія приймає остаточне рішення з огляду на отримані документи і на основі колегіального аналізу. Рішення щодо роботи приймається протягом 10 робочих днів після подачі апеляційної заяви і має передбачати, чи допускається робота до захисту, чи потрібне доопрацювання, чи в ній наявний плагіат і необхідно вжити дисциплінарних заходів.

6.5. Апеляція може бути подана тільки один раз» [6].

Питання для самоконтролю

1. Що означає поняття «академічна доброчесність»?
2. Які види порушень академічної доброчесності існують? Назвіть різновиди плагіату.
3. Якою є процедура перевірки оригінальності тексту курсової / кваліфікаційної магістерської роботи?
4. Які заходи вживаються в разі порушенні академічної доброчесності при написанні курсової / кваліфікаційної роботи?
5. Якою є порядок подання апеляції та її розгляду?

РОЗДІЛ 7

ВИМОГИ ДО КУРСОВОЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

7.1. Курсова робота

Курсова робота здобувача вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, яка передбачена відповідною освітньо-професійною програмою на 4 курсі, є самостійним науковим дослідженням актуальної наукової проблеми й має засвідчити необхідний рівень філологічної підготовки бакалавра: вміння орієнтуватися в мовних явищах, у проблематиці сучасного мовознавства, актуальних питаннях мовознавчої теорії, в методах мовознавчих досліджень, знати наукові праці провідних мовознавців, проводити лінгвістичний аналіз художніх, публіцистичних та наукових текстів різних жанрів на належному рівні. Для цього потрібно володіти категоріями, поняттями та термінологією, якими оперує сучасне мовознавство. Усе це знаходить відображення в курсовій роботі, де має бути поставлена наукова проблема і проведене її дослідження з використанням відповідних сучасних методів аналізу.

Виконання курсової роботи має такі *цілі*:

- поглиблення знань здобувачів вищої освіти з актуальних проблем лінгвістики та дидактики;
- подальше розвинення умінь самостійного критичного опрацювання наукових джерел;
- формування дослідницьких умінь здобувачів вищої освіти;
- стимулювання здобувачів вищої освіти до самостійного наукового пошуку;
- розвинення умінь аналізувати тексти різних функціональних стилів і жанрів та працювати з лексикографічними джерелами.

Теми курсових робіт затверджуються на засіданні кафедри не пізніше 10 вересня кожного навчального року. Тематика курсових робіт відповідає темам навчальних дисциплін, є актуальною, тісно пов'язаною з вирішенням практичних фахових завдань і не виходить за межі чинної освітньо-професійної програми. Як правило, тематика робіт відображає наукові інтереси викладачів кафедри і враховує сучасні наукові парадигми. Здобувачам вищої освіти надається право вільного вибору теми роботи із запропонованого кафедрою переліку. Водночас здобувачі можуть пропонувати і власні теми наукових досліджень, виходячи з їхньої зацікавленості тією чи іншою галуззю лінгвістики або дидактики.

Керівник курсової роботи складає календарний план виконання роботи, який є складовою частиною завдання на курсову роботу (див. додаток А). Поряд з календарним планом завдання на курсову роботу містить короткий виклад проблематики, що необхідно розкрити в курсовій роботі, коло завдань, які необхідно вирішити.

Тематика курсових робіт складається з дотриманням таких вимог.

1. За характером та обсягом теми курсових робіт повинні бути доступними й посильними для здобувачів вищої освіти, достатньою мірою забезпечені науковою літературою і джерелами фактичного матеріалу.

2. Рекомендовані теми повинні бути органічно пов'язані з курсами, що їх прослухали здобувачі вищої освіти.

3. Тематика курсових робіт має відбивати фахову цілеспрямованість здобувача вищої освіти. Звідси кожна тема передбачає поглиблене вивчення саме тих питань французької філології / дидактики, які особливо потрібні майбутньому філологу й викладачеві французької мови в його професійній діяльності.

Наведемо орієнтовну тематику курсових робіт :

Лексико-семантична характеристика терміносистеми виноробства у французькій мові

Структура та семантика образних порівнянь у французькій мові

Особливості найменування осіб у франкомовній Інтернет-комунікації

Мовні особливості франкомовного дискурсу моди

Комунікативно-функціональні характеристики неологізмів у французькому медійному дискурсі

Репрезентація концепту РАДІСТЬ у французькій мові (на матеріалі художніх текстів французьких авторів)

Концепт «кава» в сучасному французькому суспільстві

Граматичні характеристики герундія у сучасній французькій мові

Семантико-стилістичне дослідження епітета в поезії Шарля Бодлера

Використання кібер-журналу «Bonjour de France» в організації дидактичних ігор з французької мови в початкових класах

Використання інформаційно-комунікаційної технології TV5MONDE у старших класах на уроках французької мови в спеціалізованій школі

Над темою курсової роботи здобувач вищої освіти працює протягом двох семестрів. План виконання курсової роботи передбачає декілька етапів.

Етапи написання курсової роботи

№	Етапи роботи
1	Ознайомлення з тематикою курсових робіт. Вибір теми курсової роботи. Ознайомлення із запропонованою керівником основною літературою до обраної теми, графіком виконання курсової роботи
2	Збирання й організація матеріалу з теми курсової роботи, оформлення опрацьованого матеріалу
3	Читання й реферування літератури з теми, збирання матеріалу, складання першого варіанту розгорнутого плану курсової роботи
4	Відвідання консультації. Ознайомлення керівника з ходом виконання першого розділу курсової роботи з обраної теми
5	Відвідання консультації. Подання другого розділу курсової роботи в першій редакції керівникові, одержання рекомендацій щодо удосконалення роботи
6	Подання керівникові остаточного варіанту курсової роботи Перевірка курсової роботи на наявність ознак плагіату Подання звіту про перевірку тексту роботи на оригінальність в комісію з етики та академічної доброчесності
7	Захист курсової роботи

Курсова робота здобувача вищої освіти ступеня бакалавра складається з таких обов'язкових частин, як:

- **титульний аркуш,**
- **зміст,**
- **перелік умовних позначень, скорочень і термінів (в разі потреби),**
- **вступ,**
- **розділи основної частини,**
- **висновки,**
- **список використаної літератури,**
- **додатки (в разі потреби).**

Список використаної літератури повинен містити **не менше 30** наукових праць за тематикою дослідження. Література, що є джерелом ілюстративного матеріалу (словники, друковані твори, рукописи тощо), в цей рахунок не входить.

Факультативними (але необхідними, якщо цього вимагає зміст роботи) є такі частини курсової роботи, як список скорочень, додатки у вигляді словників, таблиць, схем, ілюстрацій тощо.

У **вступі** висвітлюється актуальність теми, формулюється наукова проблема, подається стислий аналіз історії й теорії питання, визначається ступінь новизни дослідження, завдання та мета дослідження, в загальних рисах

характеризується матеріал дослідження, обґрунтовуються методи дослідження, його зв'язок з науково-дослідною темою кафедри, його практична цінність. За обсягом вступна частина може складати **3-4 сторінки** в еквіваленті до стандартного комп'ютерного набору.

Основна частина обов'язково поділяється на **розділи**, яких має бути не менше двох (не більше чотирьох), що дозволяє охопити важливі аспекти досліджуваної проблеми без її зайвого подрібнення. Розділи роботи також обов'язково повинні мати **назви**, які є органічною складовою змісту дослідження. За обсягом розділи роботи мають бути рівнозначними між собою (не може, наприклад, один розділ становить 3 сторінки, а інший – 15).

У **висновках** роботи підводяться підсумки аналізу, стисло викладаються головні результати дослідження. Висновки мають становити за обсягом **2–3 стандартних сторінки**.

Обсяг поданої до захисту курсової роботи має складати не менше **25 стандартних сторінок (не враховуючи список використаної літератури)** і не більше **35 сторінок**.

Про **оформлення курсової роботи** див. розділ 8, що містить технічні вимоги, чинні для курсових і кваліфікаційних робіт.

Завершені, відредаговані, перевірені науковим керівником курсові роботи проходять обов'язкову перевірку на наявність ознак плагіату. До захисту допускаються лише курсові роботи, які отримали позитивне рішення комісії з етики та академічної доброчесності (детальніше див. розділ 6).

Курсова робота захищається перед комісією у визначені навчальним планом терміни. Результати захисту обговорюються на засіданні кафедри.

На кафедрі французької філології існує також така практика : у разі, якщо здобувач вищої освіти виступає з доповіддю на щорічній студентській науковій конференції ОНУ імені І. І. Мечникова і за умови подання на кафедру завершеної, перевіреної на наявність ознак плагіату і наявності позитивного висновку комісії з етики та академічної доброчесності здобувач освіти звільняється від процедури захисту.

7.2. Кваліфікаційна магістерська робота

Кваліфікаційна магістерська робота – це самостійне закінчене наукове дослідження важливої лінгвістичної або дидактичної проблеми, виконане під керівництвом викладача, що має вчене звання професора або доцента. Кваліфікаційна магістерська робота виконується відповідно до вимог щодо наукових досліджень і має засвідчити професійну зрілість здобувача вищої освіти.

Метою написання кваліфікаційної магістерської роботи є:

- систематизація, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань здобувача вищої освіти, їх застосування при вирішенні конкретних наукових, науково-дослідних і професійних завдань;
- розвиток навичок самостійної наукової роботи, оволодіння методикою теоретичної та науково-пошукової діяльності, проведення самостійного дослідження при вирішенні наукових проблем;
- діагностика рівня підготовленості здобувача вищої освіти до практичної професійної або науково-дослідної діяльності;
- набуття досвіду аналізу результатів досліджень, що були отримані, формулювання висновків;
- набуття навичок написання і оформлення наукової праці та отримання досвіду її публічного захисту.

У процесі підготовки і захисту кваліфікаційної магістерської роботи здобувач вищої освіти повинен продемонструвати:

- здатність творчо мислити;
- уміння проводити бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних технологій;
- здатність формулювати мету дослідження;
- володіння методами і методиками досліджень, які використовувались у процесі роботи;
- здатність до наукового аналізу отриманих результатів, розробки висновків, уміння аргументовано їх захищати;
- уміння оцінити можливості використання отриманих результатів у науковій та практичній діяльності;
- володіння сучасними інформаційними технологіями для здійснення дослідження та оформлення наукової роботи.

Тематика кваліфікаційних магістерських робіт затверджується на засіданні кафедри на початку першого навчального семестру, а також на засіданні вченої ради факультету. Тематика кваліфікаційних робіт магістрантів може бути такою:

Безсполучникові складні речення у сучасній французькій мові (на матеріалі художніх текстів)

Лінгво-комунікативні особливості французької соціальної реклами

Лексико-семантична репрезентація емоційних станів людини у французькій мові

Мовні засоби творення образів персонажів в романах Ф. Саган

Структурно-комунікативні особливості діалогу в художньому тексті (на матеріалі новел А. Моруа)

Номінація жінки у французькій мові (лексико-стилістичний аспект)

Негативні моральні якості людини у французькій мовній картині світу

Функціонування віддієслівних прикметників в художньому, науковому та публіцистичному текстах

7.2.1. Вимоги до змісту

1. Зміст роботи має засвідчити опанування здобувачем вищої освіти повного комплексу мовнотеоретичних знань і уміння збагачувати, збільшувати ці знання.

2. Зміст роботи мусить показати високий ступінь оволодіння новими науковими концепціями, мовознавчими категоріями, поняттями та термінологією.

3. Висновки та узагальнення повинні бути достовірними і обґрунтованими, мати наукове, соціально-культурне та педагогічне значення, характеризуватися самостійністю і впливати з власних спостережень над зібраним здобувачем вищої освіти матеріалом.

4. Фактичний мовний матеріал повинен бути ґрунтовно систематизованим та інтерпретованим, а теоретичні джерела критично проаналізованими.

5. Зміст роботи повинен продемонструвати вміння здобувача освіти вільно користуватися науковими методами і прийомами дослідження, творчо їх розвивати і вибудовувати творчі підходи.

6. Робота не повинна містити жодного плагіату, всі запозичення, думки та ідеї інших дослідників мають подаватися з покликанням на їх авторів.

7. У роботі теорія повинна пов'язуватися з практикою і містити конкретні практичні рекомендації.

7.2.2. Вимоги до оформлення тексту

1. Кваліфікаційна магістерська робота повинна бути написана правильною літературною українською, а резюме – французькою мовою, без орфографічних, пунктуаційних, граматичних, стилістичних, логічних та іншого роду помилок.

2. Виноски, покликання та список використаної літератури мають укладатися за чинним Державним стандартом бібліографічного опису.

3. У тексті слід використовувати лише загальноприйняті скорочення. За необхідності вживання авторських скорочень їх розшифрування обов'язково подається в списку прийнятих скорочень.

7.2.3. Вимоги до побудови роботи

Робота повинна містити такі обов'язкові структурні частини: **зміст, вступ, розділи** основної частини, **висновки, список використаної літератури, резюме**.

В разі потреби робота може містити також **список умовних скорочень**, який наводиться перед вступом, **додатки** у вигляді словників, таблиць, схем, діаграм тощо, що наводять наприкінці роботи, після списку використаної літератури.

До роботи за необхідністю може бути додано відео-, аудіоматеріали.

Вступ є стандартизованим і обов'язково висвітлює такі аспекти: 1) актуальність теми, 2) формулювання мети, об'єкта і предмета дослідження та постановку завдань, 3) визначення ступеня новизни дослідження, 4) опис матеріалу дослідження з кількісними його характеристиками, 5) обґрунтування методів та прийомів дослідження, 6) формулювання теоретичного значення та практичної цінності дослідження, 7) зв'язок роботи з науково-дослідною темою кафедри, 8) апробацію (для кваліфікаційної роботи апробація є **обов'язковою**), 9) характеристики побудови дослідження.

У вступі стисло розглядається історія дослідження проблеми, оцінюється внесок попередників. Зразок вступу кваліфікаційної роботи див. у додатку Е.

Основна частина поділяється на 2-3 розділи відповідно до членування об'єкта дослідження. Теоретичні питання досліджуваної теми, як правило, виносяться в окремий (перший) розділ, але можуть викладатися і за логікою аналізу матеріалу у власне дослідницьких розділах. Розділи роботи повинні бути пронумеровані і мати назви.

У **висновках** підбивають підсумки аналізу, стисло викладають здобуті результати.

7.2.4. Вимоги до обсягу роботи

1. Вступна частина, як правило, становить **5-6 сторінок** стандартного машинопису (див. **параграф 8.1**).

2. Обсяг першого розділу роботи повинен становити приблизно 20 % від загального обсягу роботи (так, при обсязі роботи у 80 сторінок, перший розділ становить 16-18 сторінок).

3. За обсягом розділи власне дослідницької частини роботи мають бути рівнозначними (приблизно одного обсягу).

4. Обсяг висновків повинен складати **4-5 стандартних сторінок** комп'ютерного набору.

5. Список використаної літератури повинен містити **не менше 80 позицій**.

б. Обсяг поданої до захисту магістерської роботи має становити **70-80** стандартних сторінок (не враховуючи списку використаної літератури і додатків).

Рішення про допуск кваліфікаційної магістерської роботи до захисту приймається на засіданні кафедри після перевірки роботи на наявність ознак плагіату і на підставі відповідного висновку комісії з етики та академічної доброчесності (детальніше див. розділ б).

Кваліфікаційна магістерська робота захищається прилюдно, на відкритому засіданні Екзаменаційної комісії. За бажанням здобувача вищої освіти і згодою членів Екзаменаційної комісії, доповідь і дискусія можуть здійснюватись французькою мовою.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Якими є обов'язкові структурні складові курсової роботи?
2. З якої кількості наукових джерел складається список використаної літератури в курсовій роботі?
3. Якими є вимоги до загального обсягу і обсягу складових частин курсової роботи?
4. Якими є вимоги до змісту курсової роботи?
5. Сформулюйте вимоги до побудови тексту кваліфікаційної магістерської роботи.
6. Якими є вимоги до змісту кваліфікаційної магістерської роботи?
7. Якими є вимоги до загального обсягу і обсягу складових частин кваліфікаційної магістерської роботи?

РОЗДІЛ 8 ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ

8.1. Технічні вимоги до курсових та кваліфікаційних магістерських робіт

1. Робота повинна бути роздрукованою на аркуші формату А4 (210x297 мм) (кегель 14, шрифт Times New Roman, інтервал 1,5).
2. На аркушах слід залишати **береги**: з лівого боку – не менше 3 см, з правого боку – не менше 1,5 см, вгорі і внизу – не менше 2 см.
3. Вгорі аркушів, праворуч проставляють **нумерацію** сторінок, що має бути **наскрізною**. Титульний аркуш вважають першою сторінкою, але не нумерують.
4. Зразок оформлення **титульного аркушу** наведено у додатках В і Г.
5. Кожний новий розділ, як і кожен структурну частину роботи (вступ, висновки, список використаної літератури, додатки), розпочинають з нової сторінки. Ця вимога не стосується параграфів.
6. **Палітурка. Курсова робота** здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра може бути подана у м'якій палітурці. **Кваліфікаційна магістерська робота** повинна мати тверду палітурку, до внутрішньої частини якої потрібно приклеїти конверт для компакт-диску (CD) з електронним варіантом роботи, який має повністю співпадати з паперовим.
7. Курсові і кваліфікаційні магістерські роботи мають бути підписані здобувачем вищої освіти на останній сторінці тексту (після висновків) та його науковим керівником на титульному аркуші.

8.2. Вимоги до оформлення цитат, бібліографічних посилань та списку використаної літератури

1. Цитата повинна бути у лапках, не повинна бути великою. Скорочення позначаються крапками (...).
2. Цитати з іноземних наукових праць в україномовних працях прийнято перекладати для зручності використання та прочитання роботи. При цьому зазначається у дужках – (тут і далі переклад наш. – Х.Х.).
3. Власні графічні виділення робляться додатково, наприклад: (виділено нами – Х.Х.) чи (курсив наш – Х.Х.).
4. Наприкінці цитати обов'язково повинні бути посилання. Наприклад: [5, с. 13–14], де 5 означає номер позиції джерела у списку використаної літератури, а 13 – сторінку, з якої наводиться цитата. Якщо переказується думка, погляд автора джерела з якогось питання, можна навести лише номер позиції, не вказуючи сторінки [5].

5. Наводячи ілюстративні приклади, необхідно вказати їхнє джерело. Оскільки джерела ілюстративного матеріалу в списку використаних джерел наводяться окремо і не входять в загальну нумерацію наукових праць і лексикографічних джерел, посилатися на них можна двома способами. Наприклад, можна посилатися на роман Гійома Мюссо «Сентрал Парк» так: [G. Musso, Central Park, p. 28] або [MCP, p. 28], де MCP – умовне скорочення, яке наводиться в дужках у списку літератури після відповідного твору.

6. Список використаної літератури має алфавітний порядок мовою оригіналу, а праці одного й того самого автора наводяться за алфавітом заголовка. В документі Word це робиться автоматично за допомогою команди «Сортування» у розділі «Таблиця».

7. Спочатку у списку використаної літератури наводяться праці, надруковані кирилицею (українською мовою), потім – латиницею (англійською, французькою тощо). Окремо, після списку наукових праць, наводиться довідкова література: словники, енциклопедії, довідники під назвою **Лексикографічні джерела**.

8. Після лексикографічних джерел подається **Список джерел ілюстративного матеріалу** (в алфавітному порядку), нумерація яких починається з одиниці.

9. Відомості про джерела, наведені у списку, необхідно подавати відповідно до вимог державного стандарту з обов'язковим вказуванням автора, назви роботи, міста видання, видавництва, року видання, кількості сторінок (або номерів сторінок – для статей). Див. зразок опису джерел різного типу (монографій, статей, авторефератів дисертацій, словників тощо) у додатку И.

10. Нумерація джерел має бути наскрізною, за винятком джерел ілюстративного матеріалу, які не входять в загальну кількість використаних джерел.

Наприклад: СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Винар С. М. Ремарка як паравербальний елемент комунікативної структури драми. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3. С. 29–32.

2. Кость Г. Стилїстика французької мови : навчальний посїбник для студентів французької філології. Львів : ЛНУ імені І. Франка , 2017. 262 с.

3. Станко Д. В. Стилїстичні фігури як засїб вираження емоцій у газетно-публіцистичному тексті. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Вип. 1(44). С. 291–300.

...

65. Швець О. В. Типологія номінативних речень в англїйській, французькій та українській мовах. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 189–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_46.

...

79. Lefevre F., Nicolas D. La phrase nominale existentielle et la distinction aspectuelle télique / atélique. *Revue de sémantique et pragmatique*. 2004. Vol. 14. P. 101–119. DOI: [10.5281/zenodo.32551](https://doi.org/10.5281/zenodo.32551)

80. Molinari Ch. La « langue française » dans la presse francophone : idéologies, représentations et enjeux discursifs. *CirCula*. 2015. n° 1. P. 153–172.

Лексикографічні джерела

81. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля–К, 2006. 716 с. 81.

82. Dictionnaire Larousse. URL : <https://www.larousse.fr>

83. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Paris: Dictionnaires Le Robert, 1993. 2843 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Bazin H. Cri de la chouette. Paris: Éditions Bernard Grasset, 1972. 282 p.

2. Musso G. Central Park. Paris : XO Editions, 2014. 445 p.

Питання і завдання для самоконтролю

1. Сформулюйте технічні вимоги до оформлення курсової/кваліфікаційної роботи.
2. Яким чином оформлюються цитати і бібліографічні посилання у тексті курсової/кваліфікаційної роботи? Наведіть приклади зі своєї наукової роботи.
3. Якими є загальні вимоги до бібліографічного опису джерел у списку використаної літератури?
4. Проілюструйте прикладами бібліографічний опис (вихідні дані) журнальної статті, статті зі збірника, колективної монографії, книги. Визначте спільні й відмінні вимоги.

РОЗДІЛ 9

ЗАХИСТ НАУКОВОЇ РОБОТИ

9.1. Захист курсової роботи

Курсові роботи, які за висновком наукового керівника заслуговують позитивної оцінки, проходять обов'язкову перевірку на наявність ознак плагіату. Звіт щодо перевірки оригінальності тексту курсової роботи подається на розгляд комісії з етики та академічної доброчесності. Остаточне рішення про прийняття до захисту чи відхилення поданого тексту курсової приймає саме комісія з етики та академічної доброчесності.

Захист курсової роботи – це завершальний етап роботи здобувача вищої освіти над дослідженням. Він відбувається згідно з затвердженим навчальним планом у встановлений кафедрою термін і проводиться публічно перед комісією в складі 3-х викладачів кафедри за присутності керівника курсової роботи та всіх здобувачів освіти відповідної академгрупи.

Захист курсової роботи проводиться в такій послідовності:

- Здобувач вищої освіти у своєму виступі стисло (до **5 хвилин**) обґрунтовує актуальність теми; мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; коротко передає зміст роботи. Особливу увагу необхідно звернути на ту дослідницьку частину роботи, яка містить власні спостереження, тобто, що вдалося встановити, виявити, довести, якими методами це досягнуто. Виступ завершується формулюванням висновків.

- Здобувач освіти відповідає на запитання, поставлені членами комісії і всіма присутніми на захисті.

- Керівник коротко характеризує роботу, вказуючи на позитивне і недоліки в роботі.

- Рішення комісії про оцінку роботи. Результати захисту курсової роботи оцінюються з урахуванням якості змісту і оформлення виконаної роботи та рівня її захисту. Крім відомості та індивідуального плану здобувача, оцінка ставиться на титульному аркуші курсової роботи, який підписують всі три члени комісії.

Курсова робота зберігається на кафедрі протягом 3-х років.

9.2. Кваліфікаційна магістерська робота

9.2.1. Подання роботи до захисту

До захисту перед Екзаменаційною комісією після успішного завершення переддипломної практики кваліфікаційні магістерські роботи проходять такі етапи (їх дати зазначені у завданні на виконання кваліфікаційної роботи):

1. Перевірка науковим керівником відповідності оформлення остаточно видрукованої, відредагрованої неопалітуреної роботи встановленим вимогам (викладеним вище) наприкінці переддипломної практики.

2. Перевірка кваліфікаційної роботи на наявність ознак плагіату. Висновок комісії з етики та доброчесності щодо звіту про оригінальність тексту роботи. Рекомендація до захисту згідно з рішенням комісії з етики та академічної доброчесності. Детальніше див. розділ 6.

3. Кваліфікаційна магістерська робота, яка допущена до захисту, направляється на зовнішнє (інші кафедри факультету) рецензування (вимоги до рецензії див. у параграфі 8.3).

4. Подача роботи до Екзаменаційної комісії. Здобувачі вищої освіти подають:

а) один опалітурений примірник кваліфікаційної роботи (на титульному аркуші підписується науковий керівник, наприкінці роботи – здобувач вищої освіти), до якого додається завдання на виконання кваліфікаційної роботи, з підписом здобувача освіти, наукового керівника і завідувача кафедри;

б) CD з електронним варіантом роботи у форматі .doc, .docx або .rtf текстового редактора Word;

в) підписану зовнішню рецензію;

г) відгук наукового керівника.

У разі надання негативного відгуку науковим керівником або негативної рецензії остаточне рішення про допуск (недопущення) кваліфікаційної роботи до захисту приймає, за результатами попереднього захисту, випускова кафедра.

До роботи додається подання голові Екзаменаційної комісії щодо захисту кваліфікаційної роботи, яке містить висновок наукового керівника та висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (див. додаток Л).

У висновку наукового керівника повинні бути відображені:

- рівень підготовки здобувача вищої освіти до виконання наукових досліджень;
- уміння опрацьовувати наукову літературу;
- аргументованість висновків;
- ступінь самостійності у виконанні роботи і готовності до самостійного вирішення практичних наукових проблем;
- відповідність кваліфікаційної роботи вимогам до досліджень такого рівня;
- пропозиція щодо рекомендації роботи до захисту.

Захист кваліфікаційної роботи проводиться на засіданні Екзаменаційної комісії, до складу якої входять викладачі кафедри на чолі з головою комісії. На захисті кваліфікаційних робіт присутні наукові керівники, а також

запрошуються професорсько-викладацький склад кафедри, усі бажаючі.

9.2.2. Процедура захисту. Вимоги до доповіді за темою кваліфікаційної роботи

Захист кваліфікаційної роботи на засіданні Екзаменаційної комісії передбачає:

- виступ здобувача вищої освіти з презентацією роботи;
- відповіді здобувача вищої освіти на запитання членів комісії і всіх присутніх на захисті;
- відгук наукового керівника;
- виступ рецензента (у разі відсутності рецензента на захисті його відгук зачитується одним з членів комісії);
- відповіді здобувача вищої освіти на зауваження рецензента.

Готуючись до захисту, здобувачу вищої освіти варто скласти тези виступу, підготувати наочний матеріал (у вигляді таблиць, графіків, електронної презентації і т. п.), підготувати відповіді на зауваження рецензента.

У доповіді здобувач вищої освіти повинен відбити:

- актуальність теми;
- об'єкт і предмет дослідження;
- мету і завдання;
- методика проведення дослідження;
- джерела фактичного матеріалу (тобто, фактично те, що міститься у вступі роботи).

Крім цього, необхідно сформулювати основні результати проведеного аналізу досліджуваного явища, наводячи приклади і спираючись на наочний матеріал. Варто пам'ятати, що виступ не повинен містити теоретичні положення, запозичені з наукової літератури, тому що вони не є предметом захисту. Можна, говорячи про методологічне підґрунтя роботи, назвати лінгвістів, праці яких використовувалися при написанні роботи. Докладніше про структурні та мовні особливості наукової доповіді див. нижче. Зразок доповіді українською і французькою мовами наведено у додатку М.

Промова здобувача вищої освіти на захисті повинна бути:

а) *точною*, що передбачає:

1. вміння ясно мислити (логічна точність);
2. знання предмета виступу (предметна точність);
3. вміння правильно оперувати поняттями і термінами (понятійна точність).

б) *логічною*. Сполучення слів не мають бути суперечливими. На рівні тексту логічність забезпечується з'єднанням окремих висловлень за допомогою спеціальних прийомів (лексичний повтор, синоніми, дейктичні слова, конектори). Важливим засобом логічної побудови тексту є його поділ на абзаци, які є завершеними частинами цілого, окремими ланками у загальній динаміці думки.

в) *чистою*. Чистота мовлення передбачає відсутність в неї елементів, не притаманних літературній мові: діалектизмів, жаргонізмів, слів-паразитів, вульгарізмів.

Регламент виступу здобувача вищої освіти – **8-10 хвилин (~3,5-4 сторінки** стандартного комп'ютерного набору). Структура виступу може бути такою :

Структура виступу

Розділ виступу	Тривалість (хв.)
Вступ. Обґрунтування теми дослідження (актуальність, об'єкт, предмет дослідження, мета, завдання, методи)	1
Стислий зміст роботи (висновки по розділах)	0,5–1,5
Результати власного аналізу матеріалу	3–4,5
Загальні висновки	1
Всього: ≈ 8 хвилин	

За умови перевищення встановленого для доповіді нормативу часу (до 10 хв.) голова Екзаменаційної комісії може зупинити виступ здобувача вищої освіти.

Як правило, доповідь супроводжується демонстрацією наочності – таблицями, діаграмами, відео-, аудіозаписами тощо. Ефективним засобом наочного представлення результатів дослідження є мультимедійна презентація (вимоги до презентації див. нижче). Доцільність використання допоміжних ілюстративних матеріалів узгоджується з науковим керівником.

Після закінчення доповіді голова, члени Екзаменаційної комісії, викладачі ставлять здобувачу вищої освіти запитання для з'ясування, наскільки глибоко він проникнув у досліджувану проблему, наскільки добре орієнтується в питаннях, що стосуються його дослідження.

Після відповідей на запитання зачитуються відгуки наукового керівника і рецензента. Здобувач вищої освіти відповідає на критичні зауваження рецензента. Відповіді на зауваження рецензента повинні бути конкретними, аргументованими. Несприятливе враження залишають здобувачі вищої освіти, які погоджуються з усіма зауваженнями рецензента. Варто давати пояснення або аргументовано довести правильність власного погляду на проблему.

Захист завершується прикінцевим словом здобувача вищої освіти.

Після закінчення публічного захисту всіх здобувачів вищої освіти члени Екзаменаційної комісії на закритому засіданні обговорюють результати захисту кожного здобувача освіти, оцінюють їх з урахуванням декількох параметрів:

- зміст дослідження,
- оформлення роботи,
- теоретична і практична підготовленість студента,
- його здатність доказово представити результати дослідження,
- ступінь проникнення у відповідну проблематику (що виявляється при відповідях на запитання).

(Детальніше критерії оцінювання наведено в параграфі 9.4).

Рішення щодо підсумкової оцінки приймається більшістю голосів членів Екзаменаційної комісії за результатами публічного захисту з урахуванням висновків наукового керівника та рецензента. Оцінка науково-дослідних робіт оголошується головою Екзаменаційної комісії після завершення закритого засідання комісії.

Екзаменаційна комісія приймає рішення про присвоєння здобувачам вищої освіти відповідної кваліфікації видачу диплома/диплома із зазначенням особливих досягнень (диплома з відзнакою).

Екзаменаційна комісія приймає також рішення «про видачу дипломів з відзнакою і рекомендацію для вступу до аспірантури (для магістрів), про надання рекомендацій випускникам щодо впровадження та публікації результатів наукових досліджень, а також про надання випускникам другого (магістерського) рівня вищої освіти рекомендацій для продовження навчання за програмою PhD» [8].

Згідно з «Положенням про порядок створення і організацію роботи Екзаменаційної комісії в ОНУ імені І. І. Мечникова та відокремленому структурному підрозділі «Фаховий коледж ОНУ імені І. І. Мечникова», здобувачі, які не захистили кваліфікаційну роботу у зв'язку з неявкою та/або отриманням незадовільної оцінки, мають право на повторну (з наступного навчального року) атестацію протягом трьох років після відрахування із ЗВО (у період роботи ЕК, згідно з затвердженим розкладом роботи Екзаменаційної комісії з відповідного рівня і освітньої програми/спеціальності) [8].

«У разі, якщо захист кваліфікаційної магістерської роботи визнається незадовільним, Екзаменаційна комісія встановлює, чи може здобувач подавати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він повинен підготувати кваліфікаційну роботу за новою темою» [8].

9.2.3. Вимоги до мультимедійної презентації наукової роботи

У структурі мультимедійної презентації наявними мають бути такі слайди: титульний аркуш, що відображає тему презентації, її автора і наукового керівника; основні ключові положення теми курсової / кваліфікаційної роботи та отримані результати; завершальний слайд з подякою за увагу.

Якість презентації залежить від оригінальності її оформлення, анімаційних ефектів, якщо вони є доцільними, а також відсутності мовних помилок, достовірності поданої інформації.

Слід використовувати один і той самий стиль шрифту для всієї презентації (Times New Roman, Arial). Міжрядковий інтервал – полуторний. Написання шрифту: звичайне. Не слід зловживати великими літерами. Для акцентуації уваги слухачів можна використовувати напівжирний шрифт або курсив. Усі слова повинні чітко читатися на вибраному полі слайда.

Оформлюючи фон і текст, треба використовувати контрастні кольори (зелений, ніжно синій, бежевий, помаранчевий, жовтий). Водночас треба пам'ятати, що на одному слайді дозволяється використовувати не більше трьох кольорів (один – для фону, другий – для заголовка, третій – для тексту). Анімаційні ефекти використовуються всередині слайда та під час зміни слайдів, але не на титульному й завершальному слайдах. Текст на слайдах не повинен переходити через поля слайда.

В оформленні тексту використовують короткі слова і речення, а обсяг інформації на одному слайді не повинен бути великим. Тобто не треба наводити на слайді цілі уривки з курсової / кваліфікаційної роботи. Найважливішу інформацію розміщують у центрі екрана, співвідношення «текст – рисунки (діаграми)» становить два до трьох, тобто тексту менше, ніж рисунків. Ключові положення відображуються на кожному окремому слайді, щоб слухачі могли добре сприймати інформацію. Усі ілюстративні матеріали потрібно підписати.

Таблиці оформлюють через текстовий процесор MS Word або табличний процесор MS Excel з невеликою кількістю даних. Діаграми готують з використанням майстра діаграм – процесора MS Excel.

Під час презентації неприпустимо читати текст зі слайдів презентації, тобто надрукований на екрані й вимовлений автором тексти не повинні дублювати один одного [29, с. 17-18].

9.2.4. Рецензування кваліфікаційної роботи

Рецензування кваліфікаційних магістерських робіт є обов'язковою складовою оцінювання науково-дослідної діяльності здобувачів.

Рецензентами виступають фахівці з тематики, за якою виконана робота здобувача. Рецензування кваліфікаційних магістерських робіт виконується виключно викладачами з науковим ступенем кандидата або доктора наук. Рецензент не може бути співробітником тієї кафедри, на якій виконана робота. Склад рецензентів для здобувачів ступеня вищої освіти «магістр» визначається деканатом факультету і затверджується наказом ректора.

Рецензія **повинна** кваліфікувати зміст виконаного дослідження, відповідність заявленій темі, повноту розкриття проблеми, що вивчається, аргументованість висновків, рівень загальнотеоретичної підготовки здобувача, а також оцінити відповідність оформлення роботи чинним стандартам.

Рецензія не може мати загально-описовий характер, вона обов'язково **повинна містити обґрунтовані критичні зауваження чи запитання**, на які здобувач освіти надаватиме відповідь під час захисту. Завершується рецензія **оцінкою**, на яку, з погляду рецензента, заслуговує автор роботи. Оцінка виставляється за прийнятою шкалою оцінювання.

Рецензія підписується рецензентом із вказівкою його прізвища, наукового ступеня, вченого звання, місця роботи і посади. Рецензія подається до Екзаменаційної комісії не пізніше **5 днів** до захисту роботи згідно з розкладом роботи Екзаменаційної комісії. Див. приклад рецензії в додатку Н.

9.3. Критерії оцінювання курсових і кваліфікаційних робіт

9.3.1. Критерії оцінювання курсових робіт

Оцінювання курсової роботи здійснюється за національною та європейською системами і складається з двох частин: оцінювання якості виконання курсової роботи і оцінювання захисту. Крім того, ставиться оцінка ECTS (див. таблицю 1 «Шкала оцінювання»).

Оцінка **«зараховано» (90–100 балів)** ставиться, якщо здобувач :

- 1) показав глибокі теоретичні знання з проблематики курсової роботи;
- 2) оволодів первинними навиками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, творчо їх осмислювати, формулювати висновки;
- 3) виконав роботу грамотно літературною українською мовою;
- 4) оформив роботу відповідно до вимог і подав її до захисту у визначений кафедрою термін;
- 5) на захисті продемонстрував глибокі знання теми дослідження, впевнено відповів на запитання членів комісії.

Оцінка **«зараховано» (75–89 балів)** ставиться, якщо здобувач :

- 1) показав досить високі теоретичні знання з проблематики курсової роботи;

2) оволодів первинними навиками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, осмислювати їх, формулювати висновки, але не завжди критично ставиться до використаних джерел;

3) виконав роботу грамотно літературною українською мовою, але припустився нечисленних граматичних та стилістичних помилок;

4) оформив роботу відповідно до вимог і подав її до захисту у визначений кафедрою термін;

5) на захисті продемонстрував добрі знання з теми дослідження, відповів на запитання членів комісії;

Оцінка «**зараховано**» (60–74 бали) ставиться, якщо здобувач :

1) показав достатні теоретичні знання з проблематики курсової роботи;

2) в основному оволодів первинними навиками дослідної роботи: збирати дані, аналізувати, осмислювати їх, формулювати висновки, однак припустився в роботі порушень принципів логічного і послідовного викладу матеріалу, в роботі наявні окремі фактичні помилки і неточності;

3) припустився помилок в оформленні роботи та її науково-довідковому апараті;

4) припустився численних граматичних та стилістичних помилок;

5) на захисті продемонстрував задовільні знання з теми дослідження, але не зміг впевнено й чітко відповісти на додаткові запитання членів комісії.

Оцінка «**не зараховано**» (менше 60 балів) ставиться в тому разі, якщо на захисті здобувач проявив повне незнання досліджуваної проблеми, не зміг задовільно відповісти на поставлені запитання, що свідчить про несамостійне виконання курсової роботи.

9.3.2. Критерії оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи

Критерії оцінювання **кваліфікаційної магістерської роботи** складаються з критеріїв якості роботи (що оцінюється) та критеріїв оцінювання (як оцінюється).

Критерії якості кваліфікаційної роботи:

- **критерій творчості:** якість роботи в цілому, її творчий характер, уміння автора творчо інтерпретувати матеріал, аналізувати наукові джерела, обґрунтованість сформульованих висновків;
- **критерій самостійності:** ступінь самостійності в розробці проблеми;
- **критерій естетичності:** якість оформлення роботи – стиль викладу, грамотність, оформлення списку використаної літератури, ілюстративного матеріалу;
- **критерій самопрезентації:** якість виступу здобувача (якість мовлення: чистота, правильність, точність, логічність, естетичність тощо);

- **критерій оцінки наукового керівника та рецензента:** урахування думок наукового керівника та рецензента.

Оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи здійснюється за національною та європейською системами (див. таблицю «Шкала оцінювання») і складається з двох частин: 1) виконання роботи і 2) захист.

Оцінка **«відмінно» (90–100 балів)** ставиться, якщо здобувач :

1) виконав роботу самостійно, на високому науково-теоретичному рівні, що відбиває глибокі теоретичні знання і практичні навички, здатність до професійної діяльності як науковця-філолога;

2) оволодів методами науково-дослідної роботи в збиранні і систематизації даних, їх обробки, творчого осмислення, системного викладу, формулювання висновків;

3) показав критичне ставлення до джерел, продемонстрував наукову новизну, сформулював власні пропозиції і практичні рекомендації;

4) грамотно, з додержанням чинних вимог оформив кваліфікаційну роботу;

5) написав роботу українською літературною мовою, не припускаючись орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок;

б) на захисті продемонстрував глибокі знання теми дослідження, вільне оперування відповідними термінами та матеріалом дослідження, впевнено відповів на запитання членів Екзаменаційної комісії.

Оцінка **«добре» (75–89 балів)** ставиться, якщо здобувач :

1) виконав роботу самостійно, на належному науково-теоретичному рівні, що відбиває достатньо високі теоретичні знання і практичні навички, здатність до професійної діяльності як науковця-філолога;

2) оволодів методами науково-дослідної роботи в збиранні і систематизації даних, їх обробки, творчого осмислення, системного викладу, формулювання висновків, але припускається незначних порушень логічності й систематичності викладу;

3) робота має наукову новизну, однак автор не може достатньою мірою критично проаналізувати наукову літературу з досліджуваної теми, тим не менш сформулював власні пропозиції і практичні рекомендації;

4) з додержанням чинних вимог оформив кваліфікаційну магістерську роботу, але припустився 2–3 помилок чи неточностей;

5) написав роботу українською літературною мовою, припустившись при цьому поодиноких орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок;

б) на захисті продемонстрував глибокі знання теми дослідження, відповів на запитання членів комісії.

Оцінка «задовільно» (60–74 бали) ставиться, якщо здобувач :

1) виконав роботу самостійно, на достатньому науково-теоретичному рівні, що відбиває теоретичні знання і практичні навички, здатність до професійної діяльності як філолога;

2) оволодів навичками науково-дослідної роботи у збиранні і систематизації фактичних мовних даних, їх обробки, осмислення, системного викладу, формулювання висновків, але припускається порушень логічності й систематичності викладу;

3) робота носить головним чином компілятивний характер, відсутні елементи наукової новизни, нечітко сформульовані або відсутні власні пропозиції і практичні рекомендації;

4) припустився низки помилок при оформленні роботи та її науково-довідкового апарату з відхиленням від чинних вимог;

5) припустився в роботі великої кількості орфографічних, пунктуаційних, граматичних та стилістичних помилок;

6) на захисті продемонстрував неглибоке знання теми дослідження, не зміг відповісти на окремі запитання членів комісії;

Оцінка «незадовільно» (до 60 балів) ставиться у разі, якщо здобувач, допущений до захисту кваліфікаційної роботи, в ній не орієнтується, не може відповісти на запитання членів комісії.

Таблиця 1

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
85–89	B	добре
75–84	C	
70–74	D	
60–69	E	задовільно
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного захисту доопрацьованої роботи
1–34	F	незадовільно з необхідністю підготувати кваліфікаційну роботу за новою темою

Питання і завдання для самоконтролю

1. Якою є процедура захисту курсової роботи?
2. Якими є етапи підготовки кваліфікаційної магістерської роботи до захисту перед Екзаменаційною комісією?
3. Якою є процедура захисту кваліфікаційної магістерської роботи?

4. Якою є структура і зміст доповіді за темою кваліфікаційної магістерської роботи?
5. Враховуючи відповідні вимоги, створіть електронну презентацію доповіді за темою науково-дослідної роботи.
6. Якими є критерії оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи рецензентом?
7. Сформулюйте критерії оцінювання кваліфікаційної магістерської роботи. З врахуванням яких аспектів виставляється підсумкова оцінка на засіданні Екзаменаційної комісії?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативні документи

1. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40).
2. Закон України «Про вищу освіту».
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Закон України «Про Освіту». Стаття 42 «Академічна доброчесність».
URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>.
4. Зміни до «Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в освітній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова»
URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/acad_council/zminy-polozhennya-antiplagiat.pdf
5. Кодекс академічної доброчесності учасників освітнього процесу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.
URL: <http://onu.edu.ua/uk/geninfo/official-documents>
6. Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату у освітній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу та науковців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Оновлена редакція 2021 р.).
URL: http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/acad_council/polozhennya-antiplagiat-2021.pdf
7. Положення про організацію освітнього процесу в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова (редакція 2024).
URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/polozennya/Pro_organizaciiu_osvit_procesu_2024.pdf
8. Положенням про порядок створення і організацію роботи Екзаменаційної комісії в ОНУ імені І. І. Мечникова та відокремленому структурному підрозділі «Фаховий коледж ОНУ імені І. І. Мечникова».
URL: https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/polozennya/dek/exam-komiss_2022.pdf.
9. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 035 «Філологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти.
URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/035-filologiya-magistr.pdf>
10. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 035 «Філологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf>

Основна

1. Алексенко С. Ф. Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень: методичні рекомендації для студентів 1 курсу магістратури факультету іноземної та слов'янської філології. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 44 с.
2. Князян М. О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Ізмаїл, 2007. 445 с.
3. Ковбасюк Л. А., Романова Н. В. Сучасні лінгвістичні теорії : лекційні, практичні, самостійні модулі та тести : навч.-метод. посіб. 2-е вид., перер. й доп. Київ: Вид-во Ліра-К, 2024. 148 с.
4. Кравченко Н. К. Методи лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс]. URL: <http://discourse.com.ua/lek>.
5. Кульбабська О. В., Шатілова Н. О. Основи мовознавчих досліджень : модульний курс : навч. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 344 с.
URL: https://kulbabska.com/images/catalog/pdf/study-materials/Kulbabska.com--Posibniki--Osnovi_movoznavcih_doslidzen_2016_rik.pdf
6. Мартинюк А. П. Основи наукових досліджень у лінгвістиці: навч.-метод. посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 40 с.
URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/ff354631-ac49-41b0-8c3c-04b422475e5e>
7. Мацько Л. І., Кравець Л. В. [Культура](#) української фахової мови. : навч. пос. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. 260 с.
8. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування: навч. посібн. 3-є вид. Київ: Каравела, 2010. 352 с.
9. Мосейчук О. М. Методи проведення лінгвістичних досліджень: навч.-метод. посібник. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 75 с.
10. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами. 3-ге вид. перероб. та доп. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 426 с.
11. Пентилюк М.І., Олексенко В.П., Гайдаєнко І.В., Окуневич Т.Г. Навчально-науково-дослідна робота студентів-філологів: навч.-метод. посібник для студентів. Вид. 2-е, переробл. й доповн. Херсон: Айлант, 2020. 158 с.
URL: <http://surl.li/meocft>
12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
13. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. / За ред. Л. І. Мацько. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. 252 с.
14. Семотюк О. Л. Сучасні технології лінгвістичних досліджень: навч. посіб. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. 152 с.

Додаткова

- 1 Алтухова Г. М. Підготовка майбутніх учителів до організації міжкультурної взаємодії школярів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2015. 215 с.
- 2 Бондаренко Є. В. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх спеціалістів судноводіння у процесі фахової підготовки : дис.. канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2018. 232 с.
- 3 Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
- 4 Галян О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч.-метод. видання. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 26 с.
- 5 Документознавство та інформаційна діяльність: методичні рекомендації до написання дипломної роботи / Уклад.: І. І. Тюрменко, С. В. Литвинська. Київ : НАУ, 2013. 48 с.
- 6 Звекова В. К. Підготовка майбутніх учителів до організації здоров'язберігаючого дозвілля школярів : дис.. канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2009. 229 с.
- 7 Кудінов І. О. Основи наукового цитування: посібник. Донецьк: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. 64 с.
URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czitivannya.pdf>
- 8 Мазур О. В., Подвойська О. В., Радецька С. В. Основи наукових досліджень: навч. посібн. Вінниця : Нова книга, 2013. 119 с.
- 9 Марінашвілі М. Д., Телецька Т. В., Весна Т. В. Кваліфікаційна магістерська робота: методичні рекомендації до написання та підготовки до захисту кваліфікаційної роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спец. 035 Філологія спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 60 с.
- 10 Марінашвілі М. Д. Науково-дослідна робота студента-філолога: навчальний посібник. Одеса: «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2015. 148 с.
- 11 Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання): навч.-метод. посібник для студентів / М. І. Пентилюк, І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич, О. М. Андрієць, О. Г. Митрофанова. Київ : Ленвіт, 2009. 120 с.
- 12 Омельчук С. Бути чесним у науці й навчанні: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти. Херсон, 2021. 80 с.

URL: https://knushop.com.ua/image/catalog/oldi202305/pdf/963_maket.pdf?srsltid=AfmBOOp5peIG1XPBBc3F9o_nvFYFHzFZF5c0umdgA4OSzgujDJk4_Mt

- 13 Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
- 14 Програма переддипломної практики. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2023. 16 с. URL : <https://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/rgf/dystsyplyny>.
- 15 Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- 16 Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю : монографія Київ : Видавн. дім. «Києво-Могилянська академія», 2016. 628 с.
URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0011909
- 17 Суценко Л. О. Організація науково-дослідної роботи майбутніх педагогів : теорія і практика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 360 с.
- 18 Телецька Т. В., Марінашвілі М. Д. Академічне письмо: метод. вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи наукового дослідження, академічне письмо та академічна доброчесність» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька. Одеса : Олді+, 2023. 28 с.
- 19 Beaud M. L'art de la thèse : comment préparer et rédiger un mémoire de master, une thèse de doctorat ou tout autre travail universitaire à l'ère du Net. Paris: la Découverte; [Bagneux]: Numilog, 2006. 194 p.
- 20 Dictionnaire de linguistique / J. Dubois, M. Giacomo, L. Guespin. Paris: Larousse, 2002. 515 p.

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
URL: <http://nbuv.gov.ua/>
2. Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. URL : <https://lib.onu.edu.ua/>

Зразок завдання до курсової роботи

Форма № Н-9.01

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет романо-германської філології

Кафедра французької філології

Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський) _

Спеціальність В11 Філологія

Спеціалізація В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша - французька

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

«__» вересня 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КУРСОВУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ІИЩОЇ ОСВІТИ

(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи « _____ »

керівник роботи _____

(Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Строк подання студентом роботи ____ . ____ . 20__ р. ____

3. Вихідні дані до роботи _____

(мета, об'єкт, предмет, матеріал дослідження)

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Завдання роботи _____

Структура роботи

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання «__» вересня 20__ р.

№	Назва етапів курсової роботи	Строк виконання	Примітки
1.	Обробка теоретичного матеріалу з досліджуваної проблеми	вересень-листопад 20__ р.	Консультації керівника раз на місяць
2.	Збір фактичного матеріалу	вересень-жовтень 20__ р.	
3.	Класифікація та систематизація практичного матеріалу, створення картотеки	до 23.12.20__ р.	
4.	Написання теоретичної частини дослідження	до 24.01.20__ р.	
5.	Корегування, внесення змін до теоретичної частини	до 14.02.20__ р.	
6.	Написання практичної частини роботи	до 03.04.20__ р.	
7.	Корегування, внесення змін	до 14.04.20__ р.	
8.	Оформлення роботи	до 22.04.20__ р.	Строк подання роботи на кафедру__ 23.04.20__ р.
9.	Перевірка курсової роботи на оригінальність	24.04-25.04.20__ р.	
10.	Рекомендація до захисту	28.04.20__ р.	
11.	Захист	30.04-02.05.20__ р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

(ПІБ)

Керівник роботи

(підпис)

(ПІБ)

Зразок завдання до кваліфікаційної магістерської роботи

Форма № Н-9.01

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет романо-германської філології

Кафедра французької філології

Рівень вищої освіти Другий (магістерський)

Спеціальність В11 Філологія

Спеціалізація В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша
- французька

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

"__" вересня 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ
ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи « _____ »

керівник роботи _____

(Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Строк подання студентом роботи _____.____.20__ р. ____

3. Вихідні дані до роботи _____

(мета, об'єкт, предмет, матеріал дослідження)

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Завдання роботи _____

Структура роботи

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання «__» вересня 2024 р.

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання	Примітки
1.	Обробка теоретичного матеріалу з досліджуваної проблеми	вересень-листопад 20__ р.	Консультації керівника раз на місяць
2.	Збір фактичного матеріалу	вересень-жовтень 20__ р.	
3.	Класифікація та систематизація практичного матеріалу, створення картотеки	до 20.12.20__ р.	
4.	Написання теоретичної частини дослідження	до 10.02.20__ р.	
5.	Корегування, внесення змін до теоретичної частини	до 10.03.20__ р.	
6.	Написання практичної частини роботи	до 18.11.20__ р.	
7.	Корегування, внесення змін	до 22.11.20__ р.	
8.	Оформлення роботи	до 25.11.20__ р.	
9.	Перевірка роботи на оригінальність	27.11.2022 р.	
10.	Рецензування кваліфікаційної роботи	02.12-04.12.20__ р.	
11.	Попередній захист роботи і рекомендація до захисту	06.12.20__ р.	
12.	Захист	09.12-15.12.20__ р.	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

(ПІБ)

Керівник роботи

(підпис)

(ПІБ)

Зразок оформлення титульного аркуша курсової роботи

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра французької філології

КУРСОВА РОБОТА
з французької філології

на тему: «ТЕМА»

Студентки ІV курсу
спеціальності В11 Філологія спеціалізації
В1.055 Романські мови та літератури (переклад
включно), перша – французька
ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Керівник к. філол. н., доцент
ПРИЗВИЩЕ Ім'я По батькові

Оцінка за шкалою:
національною _____
ECTS _____ Кількість балів: _____

Члени комісії

(підпис) (ПІБ)

(підпис) (ПІБ)

(підпис) (ПІБ)

м. Одеса – 20__ рік

Зразок оформлення титульного аркуша кваліфікаційної роботи
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
Факультет романо-германської філології
Кафедра французької філології

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
«Комунікативно-прагматичне значення кондиціоналу
у франкомовній пресі »

«The communicative and pragmatic meaning of conditional in the French-speaking press»

Виконав(ла): здобувач(ка) очної (заочної) форми навчання спеціальності В11 Філологія В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька Освітня програма Романські мови та літератури (переклад включно), перша - французька

(Прізвище Ім'я По батькові)

Керівник: к. філол. н., доцент _____
(ПІБ) (підпис)

Рецензент: д. філол. н., професор _____
(ПІБ)

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
французької філології

№ ____ від ____ . ____ . 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(Ім'я Прізвище)

Захищено на засіданні ЕК № _____

протокол № __ від ____ . ____ . 20__ р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

(Ім'я Прізвище)

Одеса – 20_____

Приклад оформлення змісту курсової та кваліфікаційної робіт
ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ ДІЇ	5
1.1. Аспектуальність, вид та способи дії	5
1.2. Проблема способів дії в романістиці	7
РОЗДІЛ 2. ДІЄСЛІВНІ СПОСОБИ ДІЇ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ	13
2.1. Класифікація способів дії	13
2.2. Синтетичні засоби вираження способів дії	16
ВИСНОВКИ	21
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	23

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Жанри електронної комунікації	6
1.2. Правила мережевої комп'ютерної комунікації	9
РОЗДІЛ 2. МОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМУНІКАЦІЇ НА ФРАНКОМОВНИХ ІНТЕРНЕТ-ФОРУМАХ	11
2.1. Графічні засоби комп'ютерної комунікації	11
2.2. Лексичні та словотвірні особливості франкомовного комп'ютерного дискурсу	16
2.3. Граматичні особливості франкомовної Інтернет-комунікації ...	27
2.3.1. Морфологічні особливості	27
2.3.2. Синтаксичні особливості	29
2.4. Засоби творення експресивності франкомовних Інтернет-повідомлень у гендерному аспекті	41
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	56
Додаток А. Значення емотиконів	63

Приклад «Вступу» кваліфікаційної роботи

ВСТУП

Темою кваліфікаційної роботи є лексика сфери "будинки / житло" у французькій та англійській мовах.

Метою нашого дослідження є інвентаризація та класифікація за семантичним принципом лексичних одиниць на позначення поняття "будинки / житло" у французькій та англійській мовах, виявлення окремих мікрополів та надання характеристики кожному з них. Для досягнення цієї мети були вирішені такі конкретні **завдання**:

- визначено лексику, яка належить до сфери "будинки / житло", використовуючи тлумачні та двомовні словники французької та англійської мов, лексикографічні, довідкові та періодичні видання, а також теоретичні праці з лінгвістики;
- складено інвентар французьких та англійських лексем, що входять у сферу "будинки / житло";
- схарактеризовано семантику виокремлених лексем;
- визначено окремі мікрополя на підставі лексико-семантичних зв'язків між досліджуваними одиницями у кожній з досліджуваних мов;
- здійснено зіставний аналіз класифікацій виокремленої лексики.

Життя і мова постійно розвиваються, тому матеріали словників, підручників, книг з країнознавства з часом втрачають свою актуальність і відповідність дійсності. В ході нашого дослідження ми ставили перед собою ряд питань, зокрема: яким є склад досліджуваного лінгвокультурологічного поля, з яких груп воно складається, які нові слова поповнили його, а які з них вже втратили актуальність.

В роботі використовувалися такі **методи** лінгвістичного аналізу: описовий, зіставний, компонентний (на основі словникових дефініцій), який дозволив виокремити зі словників одиниці із спільною семою "будинки / житло" та класифікувати їх.

Матеріалом дослідження є у французькій мові – 187 лексем на позначення будинку / житла, що виокремлені зі словників "Le Petit Robert", "Le Petit Larousse", "Dictionnaire analogique" de Maquet; в англійській мові – 110 лексем, що виокремлені зі словників Longman Dictionary of Contemporary English та Longman Dictionary of English Language and Culture, New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language.

Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення лексичних особливостей мови у зіставному аспекті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в межах науково-дослідної теми кафедри французької філології ОНУ імені І. І. Мечникова № 353 «Франкомовна комунікація: лінгвістичний та лінгводидактичний аспекти дослідження» (№ державної реєстрації 0124U002587).

Наукова цінність цієї роботи полягає у тому, що вона дозволяє поглибити вже існуючі уявлення про досліджуване поле. Одержані дані семантичного аналізу необхідні для системного вивчення словарного складу французької та англійської мов і можуть заповнити наявні прогалини в дослідженнях подібного роду. Крім того, ця робота допомагає поглибити знання у сфері лексики "будинок / житло", надає у вигляді таблиць її структуру, що полегшує вивчення лексичного складу мови.

Практична цінність полягає в можливості використання даних, одержаних в результаті аналізу, в лексикографії при оновленні і доповненні існуючих словників, при складанні чи перевиданні тематичних словників, в практиці викладання і вивчення французької та англійської мов, в загальних і спеціальних курсах з країнознавства.

Лексика сфери "будинок / житло" є однією з важливих складових сучасного словника. Будинок людини виконує багато важливих функцій: воно є місцем, де людина проводить більшу частину свого життя, а іноді навіть й працює. У зв'язку з розвитком технологій, змінюється й людська діяльність, а разом з нею – житло. З'являються неологізми, які позначають нові споруди, чи вже існуючі слова набувають нових нюансів у значенні. Отже, можна стверджувати, що лексика сфери "будинок / житло" не є сталою чи аморфною системою, значення слів постійно змінюється. Саме тому при аналізі закономірностей функціонування даних лексичних одиниць дослідник стикається з рядом об'єктивних труднощів, обумовлених їх природою, що деякою мірою ускладнює хід дослідження. До таких труднощів, як вже було зазначено, ми, перш за все, відносимо рухливість і постійно поповнюваний склад досліджуваного пласта лексики.

Безперечно, нелегко виявити всі слова, які належать до цієї сфери. Адже існують неологізми, які ще не закріплені у словниках, існують також і такі слова, які, наприклад, у діалектах французької мови позначають різні предмети та явища. Американський варіант має деякі відмінності від британського варіанта. Проте, ми приділимо нашу увагу словам, які є найбільш уживаними у повсякденному житті, які позначають загальні поняття.

Лексика "будинок / житло" є складною багатовимірною системою, яка має власну ієрархію, яка відображає існуючу залежність речей у реальному світі. Цю сферу можна представити у вигляді схеми, де на першому місці знаходяться найголовніші, найбільш значущі слова, які мають між собою певні відносини. Таким чином, лексику, яка досліджується, можна, з одного боку, визначити як сукупність елементів, які пов'язані з зовнішньою реальністю, а з другого боку, – окремою системою, де існують свої закони.

Слід відмітити, що вся модель лексики сфери "будинок / житло" адекватно представляється через основні, ключові елементи та через головну центральну функцію, яка їх пов'язує – позначення закритого простору, яке має декілька призначень: місце мешкання людини, її роботи, навчання та ін.

Вибір теми зумовлений інтересом до вивчення французької та англійської лексики, можливістю скласти її структуру для полегшення подальшого вивчення мов. Цікаво виявити спільні риси між мовами, між окремими словами

кожної мови та відокремити їх в окремі групи із подальшим наданням характеристики.

Головна мета та завдання цього дослідження визначили її **структуру**: робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, формулюється мета, завдання, теоретична та практична цінність роботи, вказуються джерела та матеріал дослідження та наводиться структура магістерської роботи.

У першому розділі – "Теоретичні передумови дослідження" – розглядаються загальнотеоретичні проблеми лексичної семантики, визначаються основні поняття та терміни, які використовуються у роботі. Також приділяється увага лексико-семантичній групі та контрастивній лінгвістиці, яка дозволяє виявити спільні та відмінні риси в класифікаціях мов. Також надаються способи аналізу лексики.

У другому розділі досліджується французька лексика сфери "будинки / житло", виділяються окремі лексеми та наводиться їх класифікація. У межах окремого мікрополя проведено лексико-семантичний аналіз слів, із складанням таблиць та схем.

У третьому розділі розглядається англійська лексика сфери "будинки / житло", вивчаються слова на позначення будинку у американському та у британському варіанті англійської мови, здійснюється класифікація виокремленої лексики та надається зіставний аналіз класифікацій лексики сфери "будинки / житло" у французькій та англійській мовах.

У висновках підсумовуються результати проведеного дослідження.

У додатках наводиться список усіх виокремлених слів, їх пояснення з тлумачного словника та переклад.

Приклад «Висновків» кваліфікаційної роботи

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота присвячена семантичному аналізу лексичних одиниць сучасних французької та англійської мов (американський варіант), що мають спільну сему "будинок / житло".

Досліджено лексику сфери "будинок / житло", виокремлену з лексикографічних джерел (187 лексем – у французькій мові, 110 – у англійській мові). Компонентний аналіз дозволив нам зробити класифікацію цієї лексики та у французькій мові виділити такі групи: 1. *Dénominations actuelles* (сучасні назви); 2. *Dénominations exotiques* (екзотичні назви); 3. *Dénominations anciennes* (застарілі назви); 4. *Dénominations spéciales* (будинки зі спеціальним призначенням). Крім цього було окремо розглянуто підгрупи "Lieu bâti (construction) et lieu non-bâti" та "Lieu bâti à destination *primaire* d'habitation et lieu bâti à destination *secondaire* d'habitation".

В англійській мові було окремо розглянуто лексеми на позначення "будинку / житла" в BrE та в AmE, виявлено американо-британські паралелі та відмінності в значенні лексичних одиниць.

Оскільки в аналізованих мовах виокремлене мікрополе "типи житла (будівель)" охоплює велику кількість лексем, його поділено ще на 2 групи: "Riche habitation (habitation de plaisance)" (багаті маєтки) та "Habitation rudimentaire" (примітивні споруди).

Окремо було розглянуто мікрополе "Екзотичні назви", яке у французькій мові складається з 24 лексем та охоплює регіональні назви будинків. В англійській мові це мікрополе складається з 15 лексем, які позначають помешкання індійців, які мешкали на території Америки протягом її становлення.

У французькій мові ми виявили мікрополе "Dénominations spéciales". Йдеться про спеціальні назви будов, які ми поділили на 3 групи: "Habitation pour les malades" (помешкання для хворих), "Habitation pour les prêtres et religieux" (мешкання для священиків) та "Habitation pour d'autres gens" (спеціальні помешкання інших людей). В англійській мові також можна виокремити таку підгрупу, але вона не така різноманітна та багата, як у французькій мові.

Крім цього, у французькій мові ми виділили мікрополе "архітектура", що містить лексеми на позначення споруд, архітектурних прикрас та частин споруд. Серед них виокремлені такі підгрупи, як "різновиди арок у Середньовіччі" та "частини нефу".

Структурна класифікація дозволила проаналізувати сферу лексики "будинок / житло" та виокремити 4 основні поняття: "lieu", "séjour", "construction", "bâtiment". Вони характеризують будь-яке слово, яке позначає "помешкання".

Зіставний аналіз лексики сфери "будинки / житло" у двох досліджуваних мовах показав, що в англійській мові кількість номінацій заможних будинків дещо більша, ніж бідних, але чітко відбивається тенденція до багатих маєтків – невід'ємної складової відомого вислову American Dream. У французькій мові кількість номінацій незаможних будинків превалює над кількістю багатих маєтків.

Крім того, як у французькій, так і в англійській мовах спостерігаються такі явища, як запозичення, поява неологізмів та архаїзмів. У лексиці сфери "будинки / житло" ми виявили взаємні запозичення, які підтверджують спільний розвиток людської культури та взаємовплив різних мов та культур.

Зазначимо декілька особливостей цієї класифікації:

1. У французькій мові має місце синтагматична синонімія визначень. Одне й те саме слово можна віднести до різних мікрополів.
2. Існують різні критерії класифікації: розмір, місце знаходження, кількість мешканців, функція та ін.

Ми визначили склад кожного мікрополя двох мов, здійснили структурний та семантичний аналіз лексики, що входить до її складу. Не можна сказати, що дана класифікація є остаточною, оскільки постійно з'являються нові слова, чи вже існуючі слова отримують нові значення та призначення. В деяких випадках дуже важко віднести слово до будь-якого мікрополя, тому що всі слова дуже тісно пов'язані між собою. Головним чинником об'єднання слів у мікрополя є зв'язки між явищами та предметами, які вони називають, та матеріальною дійсністю. Однак існують полісемічні слова, які одночасно можна віднести до декількох мікрополів.

Лексика сфери "будинки / житло" постійно поповнюється неологізмами, які пов'язані з науково-технічним прогресом, постійним розвитком людської діяльності та тісними взаємозв'язками (економічними, політичними та культурними) між країнами. Звичайно, що у нашому дослідженні охоплені не всі слова, які позначають явища сфери "будинки / житло".

На наш погляд, дана робота може допомогти тим, хто вивчає французьку чи англійську мови, оскільки уся досліджена лексика наведена у таблицях та схемах, що набагато покращує сприйняття лексики. Крім того, зібраний матеріал можна використати при складанні тематичних словників чи викладанні курсу лінгвокраїнознавства.

Зразки оформлення бібліографічного опису в списку використаної літератури відповідно до вимог Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»

Один чи більше авторів книги

Овсієнко Л. О. Семантико-прагматичний потенціал оцінки в німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія. Кременчук: «Novabook», 2020. 212 с.

Смущинська І. В. Французька лексикологія: навч. посіб. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2015. 598 с.

Delisle J., Fiola M. La traduction raisonnée: manuel d'initiation à la traduction professionnelle de l'anglais vers le français. Ottawa: Les Presses de l'Université d'Ottawa, 2013. 720 p.

Без автора (збірники, матеріали конференцій, книги за редакцією, укладачі, упорядники)

Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства: матеріали П'ятої Всеукраїнської наукової конференції романістів (17-18 вересня 2015 р., Одеса). Одеса: Вид-во КП ОМД, 2015. 132 с.

Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. пр. / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород: Говерла, 2017. Вип. 22. 214 с.

Les Corpus en linguistique et en traductologie / Michel Ballard, Carmen Pineira-Tresmontant (éd.). Arras: Artois Presses Université, 2008. 343 p.

Багатотомне видання

Енциклопедія історії України: у 10 т. / ред. рада: В. М. Литвин (гол.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2005. Т. 9. С. 36–37.

Словник української мови: в 11 томах / ред. рада П. П. Доценко, Л. А. Юр-чук. Т. 2. Київ: Наук. думка, 1971. 550 с.

Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології: вибрані твори. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. 480 с.

Камю А. Вибрані твори: у 3-х т. Т.1. Проза / Пер. з фр. Харків: Фоліо, 1996. 446 с.

Частина видання

Розділ книги

Кусько К. Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики. *Дискурс іноземномовної комунікації* / під заг. ред.

К. Я. Кусько. Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту, 2001. С. 25-48.

Kleiber G., Vuillaume M. L'énigme du gérondif négatif. *Res per Nomen. Négation et référence* / Hilgert E., Palma S., Frath P. et Daval R. (éds). Reims: Epure, 2016. P. 199-214.

Стаття в збірнику наукових статей, журналі, газеті

Швець О. Методика виявлення типології номінативних речень англійської, французької й української мов. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29, том 4. С. 104-109. DOI: [10.24919/2308-4863.4/29.209655](https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209655)

Корольова А. В. Нові виклики сьогоденної компаративістики і контрастивістики. *Проблеми зіставної семантики*. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2013. Вип. 11. С. 9-15.

Elmiger D. Binarité du genre grammatical – binarité des écritures ? *Mots. Les langages du politique*. 2017. № 113. URL: <http://journals.openedition.org/mots/22624>; DOI: <https://doi.org/10.4000/mots.22624>.

Тези доповідей у матеріалах конференцій

Вечірко О. Л. Психологія характеру у творчості Оноре де Бальзака (на матеріалі повісті «Гобсек»). *Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Слово в сучасній науковій парадигмі: євроінтеграційний контекст»* (30 листопада 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 127-131. URL : https://cusu.edu.ua/images/filology/conf/zb_tez_slovo2023.pdf.

Вініченко Д. В., Млинчик А. В. Концептосфера сучасного франкомовного і україномовного пісенного дискурсу. *Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference «Theoretical foundations of scientists and modern opinions regarding the implementation of modern trends»*. (June 27–30, 2023) San Francisco, USA. International Science Group. 2023. С. 338-341. URL : <https://isg-konf.com/theoretical-foundations-of-scientists-and-modern-opinions-regarding-the-implementation-of-modern-trends>

Електронні ресурси

Піхтовнікова Л. С., Гончарук О. М. Лінгвокогнітивний аспект дослідження англomовної прозової байки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2010. № 897. Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 62. С. 18-26. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4959/2/L.%20Pikhtovnikova,%20O.%20Goncharuk.pdf> (дата звернення 10.12.2018)

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: <http://surl.li/niwc> (дата звернення 10.03.2023).

Labbé D., Monière D., Labbé C. Les particularités d'un discours politique: les gouvernements minoritaires de Pierre Trudeau et de Paul Martin au Canada. Corpus,

2005. P.79-104. URL: <https://shs.hal.science/halshs-00009677/document> (дата звернення 9.02.2022).

Дисертації та автореферати

Кучма З. В. Французька пісня у лінгвостилістичному вимірі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ, 2015. 24 с.

Линтвар О. М. Лінгвостилістичні засоби вираження ідіостилю В. М. Тек-керя в оригіналі і перекладі (на матеріалі тексту роману "Ярмарок суєти" і його екранізацій): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Одеса, 2015. 200 с.

Павленко Н. О. Гендерний компонент у структурі та семантиці фразеологічних одиниць сучасної англійської мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 Германські мови. Запоріжжя, 2017. 210 с.

Закони та інші нормативні документи

Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних "Законодавство України". URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

Приклади оформлення джерел ілюстративного матеріалу

Gavalda A. *Je l'aimais*. Paris: Edition «J'ai lu», 2003. 155 p.

Rouaud J. *Pour vos cadeaux*. Paris : Éditions de Minuit, 1998. 192 p.

Гавальда А. *Я його кохала* / пер. Венгренівська М. Київ: Неопалима купина, 2006. 232 с.

Руо Ж. *Вам у дар* / пер. А. Перепадя. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. 106 с.

Приклад «Резюме» кваліфікаційної роботи**Résumé**

La recherche est consacrée à l'étude des moyens verbaux de l'expression de l'aspectualité dans la langue française moderne.

Le but de la recherche est d'analyser les moyens verbaux synthétiques et analytiques de l'expression des modes d'action comme une des caractéristiques aspectuelles.

L'analyse de données linguistiques nous conduit aux conclusions suivantes:

Les valeurs aspectuelles dans la langue française sont exprimées à l'aide des moyens verbaux synthétiques (*forme temporelle du verbe, affixes*) et analytiques (*périphrases verbales: verbe+infinitif, verbe+gérondif, verbe+nom, verbe+adjectif*).

Les caractéristiques aspectuelles des formes temporelles du verbe sont présentées parallèlement à la valeur temporelle, surtout pour les verbes perfectifs. Les modes d'action itératif, multiplicatif et duratif-indéterminé sont exprimés par les temps linéaires (imparfait, présent), les modes terminatif, inchoatif, duratif-déterminé et momentané sont exprimés par les temps ponctuels (passé composé, passé simple). Le mode d'action prospectif est exprimé par futur simple et futur immédiat.

Les moyens affixaux traduisent les modes d'action suivants: résultatif (préfixe *dé-*), itératif (préfixe *re-, ré-*), réciproque (préfixe *s'entre-*), prospectif (préfixes *en-, a-, pré-*), inchoatif (préfixes *en-, a-, pré-*), multiplicatif (préfixe *re-*), le haut degré d'intensité (préfixe *sur-*), le bas degré d'intensité (préfixe *sous-, sou-*), itératif (suffixe *-ailler*), atténuatif (suffixes *-onner, -oter*).

Les moyens analytiques sont présentés par les combinaisons du verbe avec infinitif, gérondif, nom et adjectif.

Les constructions biverbales (périphrases des modes d'action) – combinaisons de deux verbes (avec ou sans préposition) – expriment une action ou un état de l'objet et en même temps indiquent le mode ou le degré de l'accomplissement d'une action donnée. Le second verbe de la périphrase est employé à la forme non-personnelle (*infinitif, gérondif*) et traduit le sens essentiel de l'action.

Les structures biverbales peuvent exprimer les valeurs suivantes: état de disposition de faire qch (*être sur le point de+infinitif, futur immédiat dans le passé*), commencement d'une action (*se mettre à+infinitif, se prendre à+infinitif*), mode progressif (*aller+infinitif*), durée du processus (*être à+infinitif avec le sujet animé; être en train de+infinitif, aller+gérondif*), répétition de l'action (*ne faire que+infinitif, se mettre à+infinitif du verbe au sens itératif; se prendre à+infinitif du verbe au sens itératif*).

Les structures *verbe+nom* sont divisées en trois groupes: *subjectives, objectives* et *circonstanciennes*. Les structures *subjectives* se composent d'un nom en fonction de sujet, qui désigne une action et caractérise cette action sur le plan aspectuel à l'aide du verbe en fonction de prédicat. Les moyens *objectifs* de l'expression de la valeur aspectuelle sont formés par les verbes de possession (*avoir, prendre*) et les verbes d'une action active (*faire, donner, mettre*) en combinaison avec un nom abstrait. Les structures *circonstanciennes* contiennent les verbes du groupe lexico-sémantique de mouvement (*entrer, passer, tomber, sortir*), des verbes de déplacement (*prendre, jeter, mettre, tirer*), le verbe de possession *tenir*, les verbes *être* et *demeurer*, ainsi que le verbe *se mettre*, avec un nom abstrait. Ces structures analytiques expriment les modes d'action: inchoatif, finitif, résultatif, duratif.

Les valeurs aspectuelles sont exprimées également par les combinaisons du *verbe* avec *un adjectif*, formées par les verbes de l'état (*demeurer, rester*) et les verbes inchoatifs (*rendre, devenir*) en fonction semi-auxiliaire et des adjectifs. Ces structures traduisent les modes d'action suivants: terminatif, résultatif, inchoatif, duratif-indéterminé et finitif.

Зразок подання щодо захисту кваліфікаційної магістерської роботи

Форма № Н-9.03

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА

ПОДАННЯ

ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

ЩОДО ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

Направляється здобувач вищої освіти Шевчук Олена Василівна до захисту кваліфікаційної роботи за спеціальністю В11 Філологія В11.55 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька на тему: «_____».

Кваліфікаційна робота і рецензія додаються.

Декан факультету РГФ _____ професор Ніна КРАВЧЕНКО

Довідка про успішність

Лисун Д. С. за період навчання на факультеті романо-германської філології з 2023 року до 2024 року повністю виконав навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за:

національною шкалою: відмінно _____%, добре _____%, задовільно _____%;

шкалою ECTS: А _____%; В _____%; С _____%; D _____%; E _____%.

Секретар інституту, факультету _____ Ветчиннікова Н. Є.

Висновок керівника кваліфікаційної роботи

Здобувачка вищої освіти Шевчук О. В. вирішила поставлені завдання: опрацювала наукову літературу за проблематикою кваліфікаційної роботи; упорядкувала інвентар ...; розробила класифікацію ...; здійснила кількісний аналіз ...; виявила особливості

Під час роботи над дослідженням Шевчук О. В. продемонструвала зацікавленість темою роботи, вміння самостійно вирішувати поставлені завдання, аналізувати мовний фактичний матеріал. Основні результати дослідження було презентовано на щорічній науковій студентській конференції (квітень 2024 р.) і Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук» (м. Запоріжжя, 25-26 жовтня 2024 р.).

Вважаю, що робота Шевчук О. В. за змістом та оформленням відповідає вимогам, які пред'являються до кваліфікаційних магістерських робіт, і може бути представлена до захисту перед екзаменаційною комісією.

Керівник роботи _____
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

“ _____ ” _____ 202____ року

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна магістерська робота розглянута. Здобувач вищої освіти Шевчук О. В. допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри французької філології

(підпис)

(Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

“ _____ ” _____ 202____ року

Приклади доповіді за темою кваліфікаційної роботи

Exposé

Madame la Présidente du jury, mesdames, messieurs!

Nous vous présentons les résultats de l'étude structurelle, sémantique et fonctionnelle des éléments non-verbaux dans le texte littéraire français.

L'objet de notre recherche sont les cinèmes français, c'est-à-dire le comportement non-verbal des personnages (gestes, mimique, poses) décrit dans des romans et pièces de théâtre.

La recherche est effectuée à partir d'un corpus de fragments relevés des romans et des pièces de théâtre des auteurs français des XIXe et XXe siècles. 1019 contextes de l'usage des unités paralinguistiques ont été étudiés: parmi lesquels 471 tirés des textes en prose et 548 relevés des textes dramatiques.

A partir les données textuelles nous avons élaboré 4 classifications descriptives des procédés cinétiques

D'après la structure les moyens paralinguistiques relevés ont été répartis en quelques groupes. Tout d'abord ce sont les **cinèmes** exprimés par:

- les verbes à la voix active ou passive, par exemple:

L'autre *se retourna*, le regarda...

- adjectifs verbaux ou participes:

Duroy sourit, *flatté* : "Ah ! ah ! et qu'est-ce que ça prouve?"

Le deuxième type ce sont des **complexes cinétiques** de deux espèces:

- formés par un groupe de mots verbal:

ANTIGONE, a encore un sourire imperceptible: Oui, nourrice

- un groupe de mots nominal:

... elle annonça *avec un rire excité*: "Je veux me pocharder ce soir, ...

De plus, on a relevé des **groupes de mots figés**, par exemple *jeter un coup d'œil, avaler sa langue, courber le front, cligner de l'œil*.

Outre cela nous avons dégagé des **remarques développées**, ce sont des propositions ou des phrases qui décrivent le comportement non-verbal des personnages, par exemple:

Et elle prit son bras en signe de possession.

LA REINE: Pauvre comte! S'il pouvait se douter du service qu'il vient de me rendre... Pendant ce qui précède les yeux de Stanislas se sont posés, dans la chambre, un peu partout

L'analyse quantitative a montré que dans les textes en prose les plus fréquents sont les complexes cinétiques verbaux; moins nombreux sont les cinèmes. Par contre dans les drames étudiés les plus fréquents sont les cinèmes.

Selon l'émotion exprimée par tel ou tel moyen cinétique on peut distinguer les gestes de la joie, du chagrin, de l'indifférence, de la colère, du désarroi (incertitude), de l'approbation (amour), de la peur (étonnement) et d'intérêt. Un groupe à part est constitué par les gestes qui n'expriment directement aucune émotion, mais servent d'un complément à la parole des personnages.

Enfin, selon la partie du corps qui prend part à la réalisation de la communication non-verbale on peut distinguer les gestes de la tête, des épaules, des bras (mains), de tout le corps et les gestes du visage, c'est à dire – la mimique. Dans les romans analysés aussi bien que dans les textes dramatiques les gestes de tout le corps et la mimique sont les plus fréquents. La posture (pose) des personnages n'exprime pas généralement de valeur affective évidente et n'est dévoilé que dans des remarques développées, par exemple:

Alors Forestier *se renversant sur sa chaise*, prit une pose presque solennelle pour donner ses instructions.

La mimique dans la plupart des cas se manifeste dans le sourire, le rire et les réactions de peau telle que la rougeur.

Nous avons effectué également l'analyse des moyens paralinguistiques sous l'aspect du genre. On a relevé dans les textes étudiés des gestes typiques pour les hommes et pour les femmes. Les gestes exprimant l'approbation et l'amour sont plus caractéristiques pour les femmes (Elle lui tendit la main, elle se jette dans ses bras). Il est à noter que les particularités relevées ne sont pas liées uniquement à la différence du sexe, mais aussi aux traits distinctifs de chaque personnage.

Ainsi, par exemple, Madame Bovary a des gestes typiques de l'indifférence et du désintérêt. Par exemple:

L'enfant avançait les bras vers sa mère pour se pendre à son cou. Mais, *détournant la tête*, Emma dit d'une voix saccadée: – Non, non... personne !

Les gestes des hommes sont plus variés, on peut rencontrer presque tous les types de procédés paralinguistiques dans leur comportement non-verbal, qui est déterminé généralement par les particularités du caractère ou des habitudes du personnage.

Ainsi, le geste typique pour Georges Duroy c'est de rouler sa moustache aux moments de la rêverie ou d'agitation:

Il frisait sa moustache en la regardant de côté.

Georges, nerveux, *roulait entre ses doigts le bout de sa moustache*.

Le Roi dans le drame de Victor Hugo "Le roi s'amuse" à cause de son aspiration excessive aux femmes fait des gestes liés à l'amour plus fréquemment que les autres: Aimons-nous ! aimons-nous ! *Il cherche à l'embrasser*.

L'analyse des données linguistiques permet de faire la conclusion que la quantité des cas de la manifestation du comportement non-verbal des personnages dépend du style de l'auteur, du sexe du personnage et des particularités de son caractère. Les textes de la prose aussi bien que les drames étudiés sont riches en procédés cinétiques, ce qui prouve leur fonction communicative importante. On peut affirmer qu'en général dans les textes du XIXe siècle les gestes sont présentés en quantité plus importante que dans les œuvres des auteurs contemporains.

Donc, la communication non-verbale et les procédés d'expression des gestes des personnages sont très divers et peuvent se réaliser sous différentes formes. Le comportement non-verbal fait partie intégrante du texte littéraire, parfois même remplaçant la parole.

Merci de votre attention.

Доповідь

Шановна пані Голово екзаменаційної комісії, шановні члени комісії, шановні присутні!

Дозвольте представити основні результати нашого дослідження: "Аналітичні та синтетичні засоби вираження роду та числа у французькій мові".

Об'єктом дослідження є граматичні категорії роду та числа у французькій мові.

Предмет роботи – особливості вираження категорій числа та роду; функції форм роду у іменників-істот та неістот; функції форм числа.

Роботу виконано на основі теоретичних праць лінгвістів, граматик французької мови, даних французьких тлумачних словників.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

На приналежність французького іменника до чоловічого чи жіночого роду вказує детермінатив, що є проявом аналітичної тенденції. Деякі іменники виражають різницю між формами чоловічого та жіночого родів за допомогою суплетивних форм (*homme – femme, garçon – fille* тощо). Ці словоформи характеризуються єдністю лексичного елемента й граматичної ознаки, що сконцентровані в одній словоформі. Це дає право визначити ці форми як синтетичні.

Що стосується неживих істот або абстрактних понять, рід цих іменників не має нічого спільного з різницею в статі. Рід іменника без артикля може бути виражений за допомогою такого синтетичного засобу, як флексія.

Насамперед, граматичний рід має словорозрізнявальну функцію. Він є важливим для розрізнення таких омофонів як-от *le pair / la paire, la tour / le tour, le barre / la barre, etc.*

Друга функція полягає в тому, що рід уможливорює мобільність означення при іменнику: *une preuve de dévouement étonante, un projet de résolution écrit*. Саме завдяки узгодженню в роді смисл цих конструкцій стає зрозумілим.

Однією з проблем, пов'язаних з утворенням форм жіночого роду, є проблема відповідників жіночого роду для назв професій чи роду діяльності. У нинішній час спостерігається поява таких новоутворень (*la juge, la garde des sceaux, la députée, la magistrate, la sénatrice*), які вже зареєстровані у французьких тлумачних словниках.

Число є граматичною категорією, яка притаманна іменникам для позначення одності або множинності.

В основі категорії числа лежить розділення об'єктів на обчислювані та необчислювані. Категорія числа є семантичною для іменників, які позначають дискретні об'єкти: форма числа розрізняє однину та множину, відображуючи цим реальні розрізнення зовнішнього світу. У іменників неперервного значення форма числа є асемантичною.

В усному мовленні здебільшого форма однини не відрізняється від форми множини. Розрізнити їх можна лише за допомогою службових слів – артиклів та інших детермінативів; це дає підставу для більшості лінгвістів стверджувати, що в усному мовленні переважають аналітичні тенденції, тоді як письмова тяжіє до більшого, ніж усна, збереження синтетичних рис, адже на письмі форма однини та множини відрізняються не лише за допомогою артиклів, а й за допомогою

закінчення *-s*.

Водночас не можна казати про абсолютне панування аналітичних тенденцій в усній мові. Адже й у ній форми однини та множини деяких іменників відрізняються. Це, по-перше, іменники на *-al*: *cheval – chevaux*. По-друге, деякі іменники на *-ail*: *corail – coraux*. По-третє, це такі іменники як *aïeul – aïeux*; *ciel – cieux*; *oeil – yeux*.

Поряд з аналітичними тенденціями сучасної французької усної мови й навіть у тісному зв'язку з ними набувають розвитку і явища зовсім протилежні, такі, що підштовхують французьку мову до створення нових синтетичних форм в усному мовленні. Найактуальнішим з них є в наш час явище стягненого читання (*liaisons*). Так, у прикладах *grands amis*, *grand ami*, *grand homme* [z] та [t] можуть бути розглянуті як особливі препозитивні морфеми числа при стягненому читанні: [t] – препозитивна морфема однини та [z] – препозитивна морфема множини.

На відміну від усного, у письмовому мовленні збереження синтетичних форм є більш сталим.

Говорячи про іменники на *-al*, слід відзначити, що в множині вони мають закінчення *-aux*, яке є виразником граматичної категорії числа: *un journal – des journaux*. Тут ми маємо класичний приклад синтетичної форми. Слід відзначити наявність у даній групі іменників, що мають дві різні форми множини: одну на *-aux*, іншу на *-s*: *pal (m) - pals, paux*; *val (m) - vals, vaux*.

Отже, можемо зробити висновок, що обидві форми множини є синтетичними за своєю суттю, адже вони обидві поєднують в одній словоформі лексичне значення та граматичну ознаку множини, яка знаходить свій вираз у флексіях *-s* та *-aux*. Але відрізняються вони за ступенем синтетичності, яка в словоформах на *-aux* є значно вищою, ніж у таких на *-s*, тому що знаходить своє повне відображення і в усній, і в письмовій мові.

Таким чином, при вираженні граматичного числа у французькій мові спостерігаються як суто аналітичні тенденції, так і синтетичні. Якщо письмова мова в даному разі більш тяжіє до збереження традиційних синтетичних рис, наприклад, у словоформах множини з флексією *-s*, то усна мова, надаючи перевагу аналітичним тенденціям, усе ж таки створює нові синтетичні форми, що виникають, наприклад, при стягненому читанні.

Дякую за увагу.

Зразок рецензії на кваліфікаційну роботу

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти ступеня магістра спеціальності В11 Філологія спеціалізації В11.055 Романські мови та літератури (переклад включно), перша – французька
ІВАНЧЕНКО Юлії Петрівни на тему:
«Лексико-граматичні особливості електронного спілкування (на матеріалі французької мови)».

Кваліфікаційна робота Ю. П. Іванченко присвячена вивченню графічних, лексичних та граматичних особливостей франкомовної електронної комунікації.

У Вступі чітко сформульована мета та завдання, які вирішуються у роботі, визначено методи та матеріал дослідження.

У Першому розділі – «Теоретичні передумови дослідження» – схарактеризовано жанри електронної комунікації та описано правила мережевої комп'ютерної комунікації. Здобувач опрацювала достатню кількість наукових джерел з проблематики.

У Другому розділі – «Мовні характеристики комунікації на франкомовних форумах» – здобувач вищої освіти виокремила і дослідила графічні особливості франкомовної електронної комунікації, проаналізувала її лексичні особливості, а також типові риси морфології та синтаксису франкомовних Інтернет-повідомлень.

На підставі аналізу мовного матеріалу Ю. Іванченко дійшла висновку, що в комп'ютерному спілкуванні такі специфічні графічні риси: багатократне повторення окличного і питального знаків, багатократне дублювання однієї й тієї самої літери, виділення великими літерами цілих речень. Проаналізувавши лексичні характеристики франкомовних Інтернет повідомлень, здобувач показала, що їм притаманна насиченість скороченнями та аббревіатурами. У синтаксичному плані, як переконливо довела Ю. Іванченко, для досліджених повідомлень характерними є прості речення, не ускладнені другорядними членами, написання власних назв з рядкової букви, відсутність розділових знаків, парцеляція, еліпси.

Достовірність висновків дослідження забезпечується достатньою кількістю фактичного матеріалу.

Робота супроводжується додатками, які демонструють приклади франкомовних Інтернет повідомлень для унаочнення їх графічних, лексичних та граматичних особливостей.

При загальній позитивній оцінці роботи висловимо деякі **зауваження та побажання:**

На наш погляд, роботі бракує кількісного аналізу досліджених мовних фактів.

Доцільним було б здійснити більш детальний аналіз сленгізмів, жаргонізмів, вульгаризмів, приклади яких здобувач наводить на с. 38 роботи.

Проте, ці зауваження не торкаються суті роботи.

Вважаю, що робота Ю. П. Іванченко за змістом і оформленням відповідає вимогам, які пред'являються до кваліфікаційних магістерських робіт, і, за умови успішного захисту, заслуговує на оцінку «відмінно».

Рецензент

доцент кафедри теорії
та практики перекладу,
канд. філол. наук

Оксана ПЕТРЕНКО

Зразок заяви щодо оскарження недопуску роботи до захисту

Голові Апеляційної комісії
з розгляду результатів перевірки
робіт на ознаки плагіату

здобувача освітнього ступеня
«магістр»

З А Я В А

Заявляю, що наукову роботу «_____»

_____»
я підготував особисто (з урахуванням внеску наукового керівника роботи).
Тому прошу розглянути оскарження щодо недопуску (неприйняття) цієї роботи
до захисту, оскільки вона не порушує авторські права третіх осіб відповідно до
Закону України «Про авторське право і суміжні права», не містить навмисні
текстові спотворення як передбачувані спроби укриття запозичень, а виявлені
запозичення не є плагіатом.

Підтвердження:

Дата

Підпис

Навчальне видання

**Марінашвілі Мальвіна Джангізівна
Князян Маріанна Олексіївна**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ В11 ФІЛОЛОГІЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

для здобувачів першого (бакалаврського)
та другого (магістерського) рівнів вищої освіти
спеціалізації В11.055 Романські мови та літератури
(переклад включно), перша – французька

Електронне видання мережевого використання

В авторській редакції

Затв. авт. 10.09.2025. Шрифт Times New Roman.
Системні вимоги: операційна система сумісна з програмним забезпеченням
для читання файлів формату PDF.
Обсяг 1,6 МБ. Зам. № 3001.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
вул. Університетська, 12, м. Одеса, 65082, Україна
Тел.: (048) 723 28 39, e-mail: druk@onu.edu.ua